

NEMZETKÖZI
STATISZTIKAI
FIGYELŐ

2020/3.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA	5
<i>HAJNAL BÉLA: A második demográfiai átmenet, 1986–2020: reprodukciós szint alatti termékenység, emelkedő mértékű házasság előtti együttélés – mai világhelyzet</i>	6
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A Covid19, az influenzavírus-hullámok és a gazdasági tevékenységek hatáselemzésének távlatai</i>	8
<i>RÓZSA GÁBOR: Válás és eltérő szegénységi arányok: kockázati és sérülékenységi elemzés... ..</i>	10
<i>RÓZSA GÁBOR: Összefüggés az etnikai hovatartozás és az 5 évesnél fiatalabb gyermekek halandósága között harminchat alacsony és közepes GDP-jű ország demográfiai adatgyűjtései alapján.....</i>	12
<i>RÓZSA GÁBOR: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a születéskor várható élettartam összefüggése: az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó öt délkelet-európai ország esete</i>	15
<i>HAJNAL BÉLA: Tartományi és területi egységekre számított népesség-előrejelzések társadalmi-gazdasági jellemzők szerint 2010 és 2100 között Kínában</i>	17
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az időskorúak foglalkoztatásának bővülése Németországban</i>	19
TÁRSADALOM	21
<i>HOLKA LÁSZLÓ: A koronavírus terjedésére vonatkozó modellek politikai következményei: kilátások és esélyek a közgazdászok számára.....</i>	22
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Információs egyenlőtlenség az Egyesült Királyság koronavírusos kapcsolatos kommunikációs válságában.....</i>	24
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Büntetőjogi reform felé egészségügyi tájékoztatással? Tanulságok tíz országból</i>	26
<i>HAJNAL BÉLA: Az életben várható eredmények előrejelzése a tömeges együttműködés módszerével.....</i>	28
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Olasz családok a XXI. században: a társadalmi nemek időfelhasználása, a különbségek alakulása</i>	31
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Litvánia krónikusan magas öngyilkossági rátája: frissített nézet</i>	32
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Minden második oroszországi munkavállaló szerint munkaideje egyharmada haszontalan munkavégzéssel telik.....</i>	34
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A dohánytermékek fogyasztásának trendjei – a WHO Európai Régiójába sorolt országok összehasonlítása.....</i>	35
<i>HOLKA LÁSZLÓ: Párizstól Berlinig: divatstílusok hatásainak feltárása a világban</i>	37
GAZDASÁG	39
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: Előzetes értékelés: az országok és az értéktőzsdék válaszai a Covid19 terjedésére</i>	40
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN: A Covid19 járvány kitörésének hatása a médiarendszerre; a hírek fogyasztásának kommunikációs, demokratikus következményei</i>	43

NÁDUDVARI ZOLTÁN: A nemzetgazdaságok helyzetének általános elemzése.....	46
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az Európai Unióba bevándorlók képzettségének hatása a gazdaság fejlődésére	50
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A női vállalatvezetők és a genderkvóta, a teljesítmény különbségei három európai ország vállalati mintáiban	53
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Elveszett az informatika globális alkalmazásának esélye?	57
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A kommunizmus hosszú távú hatásai Kelet-Európában	59
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A szellemi tulajdonjog védelme és a jogérvényesítés harmadik országokban.....	62

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
VI. évfolyam 3. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Kálmán Rita

A szerkesztőség elérhetősége

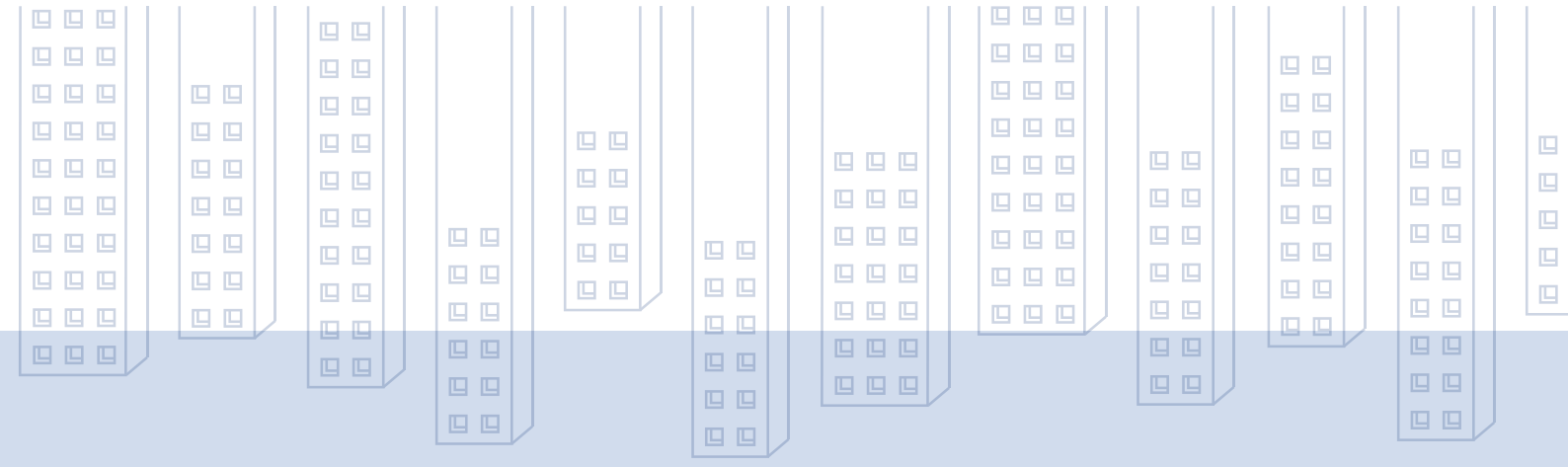
Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

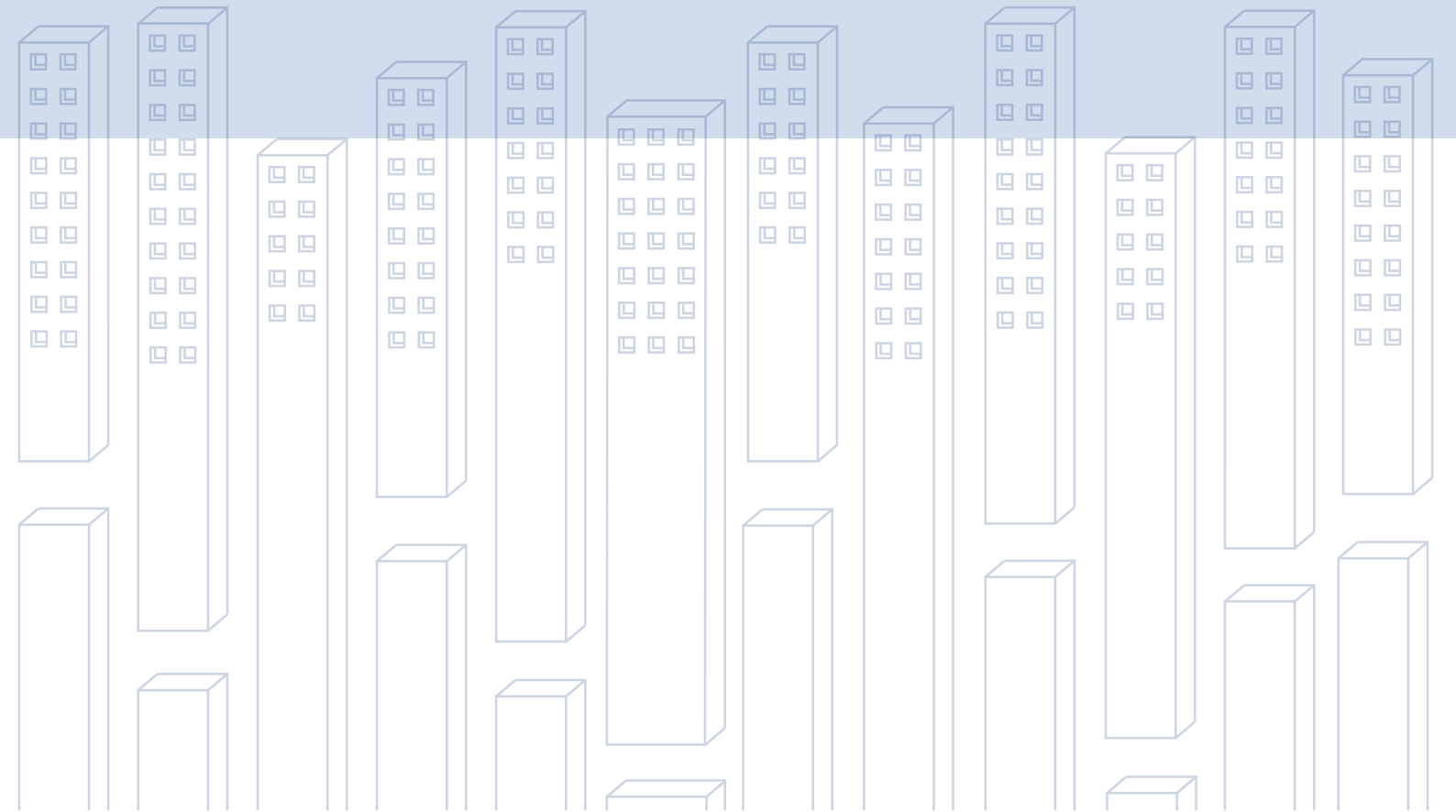
Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

DEMOGRÁFIA

A második demográfiai átmenet, 1986–2020: reprodukciós szint alatti termékenység, emelkedő mértékű házasság előtti együttélés – mai világhelyzet

Ron Lesthaeghe: The second demographic transition, 1986–2020: sub-replacement fertility and rising cohabitation – a global update

Genus, 2020. június 19. 1–38. p.

DOI: [10.1186/s41118-020-00077-4](https://doi.org/10.1186/s41118-020-00077-4)

A tanulmány a második demográfiai átmenet kialakulásának fő jellemzőit vizsgálja: a termékenység halasztását és a növekvő arányú házasság előtti együttélést, különös figyelemmel az új évszázad első két évtizedére. E dolgozat tömör összefoglalása az Amerikai Egyesült Államok Tudományos Akadémiája e témában megjelent korábbi publikációinak.

A termékenység alakulását három optimista nézőpontra lehet megközelíteni: a termékenység halasztásának vége miatt több gyermek megszületése várható, nőni fog a termékenység az emberi fejlődés előrehaladása és a nemek közötti egyenlőség erősödése miatt is. A tanulmány nem kifejezetten az európai tapasztalatokat helyezi középpontba, hanem a termékenységi mintákban megfigyelhető nagyfokú változékonyságot. E három optimista előrejelzés főleg a 2010 előtti megfigyeléseken alapul, amelyekben az északi országok nagy súllyal szerepelnek, míg a hozzájuk nagyon hasonló termékenységi szintű nyugat-európaiak jóval kisebb arányt képviselnek. A reprodukciós szint alatti termékenység már 35 éve, 1986-tól tart. A várakozások szerint e tendencia a harmadik évtizedben is folytatódik. Az egyetlen tényezőt alapuló magyarázatokkal nem lehet feltárni az igazságot, mert az ilyen bonyolult helyzetek érzékenyek a változó strukturális és fogalomalkotási hatásokra.

A párok együttélésének kialakulása nyomon követhető Európában, az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, a latin-amerikai országokban, három kelet-ázsiai népességben és a kiválasztott szubszaharai országok esetében. Az együttélés elkez-

dődhet a második demográfiai átmenet bázisán mind a jobban képzettek, mind a szegényebbek között. Vitatott, hogy az együttélés szétterjed-e minden társadalmi rétegben és minden iskolázottsági csoportban. Globális szinten az együttélés emelkedésének van két váratlan dimenziója: a rokonság védi a történetileg kialakult mintákat, beleértve a nők helyzetét, másrészt az „etikai forradalom” további előrehaladása az egyedi autonómia növekvő dominanciájára utal a hagyományos társadalmi normákkal szemben. A közeli jövőben nem várható áttörés a muszlim és a hindu hagyományokat folytató országokban, amelyekben nincs nyoma annak, hogy fontos kulturális változások előtt állnának. A szerző az alábbi következtetéseit fogalmazza meg.

A legfontosabb, hogy 1986 óta a második demográfiai átmenet éveit éljük, amelyek során a jellemzők nagyon eltérő kombinációit és ezek megvalósulásának időbeli különbségeit tapasztalhatjuk. Nem meglepő, mert ez a heterogenitás tökéletesen összehasonlítható az első demográfiai átmenettel, a különböző történelmi pályán haladó országok függőségeivel és az egyidejű társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődésük eltéréseivel. A következtetések pontokba szedve:

1. Ha a termékenység halasztása tovább már nem folytatódna, Európában akkor sem várható, hogy mértéke visszaállna a korábbi reprodukció szintjére. A termékenység idősebb korban (ahol a visszaállásnak meg kellene jelennie) túl alacsony ahhoz, hogy a közeli jövőben komoly szerepet játsszon. Továbbá

Európa duális termékenységi rendszere nem magyarázható egyetlen tényezővel, például a társadalmi nem forradalmával.

2. A termékenység a Csendes-óceán menti iparilag fejlett országokban várhatóan alacsony vagy igen alacsony szinten marad. Ők nincsenek a genderforradalom nagyon fejlett fokán, de sok más tényezőt figyelembe kell venni. Ilyen például a felsőfokú végzettségűek magas aránya, a megélhetési költségek különböző mértéke, a magas fogyasztás és a szabadidővel kapcsolatos várakozások. Továbbá nincs kulturális ellenállás a késői házassággal szemben, és a későbbi korban való szülést is elfogadják, így a fiatalok termékenysége alacsony szintű marad.

3. A reprodukciós szint alatti termékenységet nem minden esetben kellene a második demográfiai átmenet jelének tekinteni. Ez a szint elérhető a halasztás átmenete nélkül is, mint az első demográfiai átmenet utolsó fázisa.

4. A dél-európai és a korábbi szocialista országokban valószínűleg tovább fog emelkedni a házasság előtti együttélések száma és a házasságon kívüli magasabb születésgyakoriság kísérőjelensége. A kulturális elfogadottság mértékében tapasztalható sokszínűség tartós regionális különbségeket fog eredményezni. Ezekben az országokban a hosszú távú együttélésmértékének alakulásában mutatkozó eltérések jelentősebbek lesznek, mint az iskolázottsággal kapcsolatos különbségek. Az Amerikai Egyesült Államokban a második demográfiai átmenet mintái folytatódni fognak, de a regionális eltérések sokkal fontosabbá válhatnak, mint az etnikai különbségek.

5. A házasság nélküli együttélés latin-amerikai fokozatai az iskolai végzettség szerint negatív lejtőt mutatnak, de a középfokú és magasabb iskolai végzettségűek csoportjai mára utolérték az iskolázatlanok magasnak számító értékeit, amit a századforduló utáni változások eredményeztek. Brazília és Venezuela kivételével a házasság előtti együttélés az alacsony iskolai végzettségűek csoportjában a leggyakoribb. Uruguayban ezzel szemben 1996 után az együttélés mértéke gyors ütemben emelkedett, s ennek eredményeként eltűntek az iskolai végzettség és a társadalmi csoporthoz való tartozás különbségei. A szülések halasztásának vannak korai jelei, de ezek eddig csak a városi és iskolázott csoportokban jelentek meg. Ez elvezethet a bimodális korszecifikus termékenység eloszlásának kialakulásához.

6. A házasság előtti együttélés kezd elterjedni Kínában és Japánban is. Korábban ez csak a városi és a magasabb iskolázottságú emberek között volt megfigyelhető. Ugyanez vonatkozik a házasság előtti terhességekre is. E két országban nincs termékenységnövekedés az együtt élők körében, ahol jellemző az abortusz és a kényszerházasság. Az emelkedő termékenység második demográfiai átmenetre jellemző komponense a házasság nélkül élőknel még hiányzik. A Fülöp-szigetek keresztények által lakott területén a házasság előtti együttélés gyakorisága emelkedett a népesség minden csoportjában, leginkább a középfokú végzettségűeknél és a gazdagabb csoportoknál. A szülővé válás az együtt élők esetében itt valószínűbb, mint Japánban és Kínában, de a katolikus elit ezt a szokást élesen elítéli.

7. Az emelkedő mértékű házasság előtti együttélés nincs napirenden a hindu és muszlim országokban, amelyek még ma is fenntartják patriarchális jellemzőiket, sokkal inkább, mint a Csendes-óceán menti ázsiai emberek. Mivel e két vallás követői nem mutatnak gyengülő hagyományos etikai jegyeket vagy változásokat, a korábbi folyamatok folytatása várható.

8. Afrika szubszaharai részén ezzel szemben nincs kulturális akadály az emelkedő arányú házasság előtti együttélésnek, mivel a tolerancia a háztartási keretek széles változatát alakítja ki a leszármazás alapú és törzsön kívüli házasságot is megengedő társadalmakban. Az együttélés nem kifejezetten a városiakra és a munkanélküliekre jellemző, mint Burkina Faso adatai is bizonyítják. Jelenleg általában a városi lakhely, a migráció és az iskolai végzettség szintje a döntő különbségek kialakítója, ami nem valószínű, hogy megváltozik a közeli jövőben.

9. Globális szinten az együttélés emelkedését erősen befolyásolja két fontos tényező: a) a rokonság viszonyulása a történetileg kialakult mintákhoz, beleértve a nők helyzetét, b) az etikai forradalom előrehaladása, ami megnyitja az utat az egyedi autonómia, az élet és halál ügyeinek egyéni megítélése előtt.

TÁRGYSZAVAK: második demográfiai átmenet, reprodukció, termékenységi trendek, házasságkötési kor kitolódása, gyermekvállalás elhalasztása, házasság előtti együttélés, globális és regionális jelenségek, nemzetközi összehasonlítás

HAJNAL BÉLA

40/2020

A Covid19, az influenzavírus-hullámok és a gazdasági tevékenységek hatáselemzésének távlatai

Adalbert Winkler: COVID-19, Grippewellen und ökonomische Aktivität – die Perspektive der Wirkungsanalyse

Wirtschaftsdienst, 2020. 5. sz. 344–350. p.

DOI: [10.1007/s10273-020-2655-x](https://doi.org/10.1007/s10273-020-2655-x)

A Covid19 koronavírus-járvány kettős megközelítéssel elemezhető. Elsődlegesen a népegészségügyi hatósági intézkedések, ezek célja a fertőzések, halálozások számának minimális szintre szorítása. A hatásvizsgálat figyelembe veszi azt is, hogy a nemzetgazdaság előre nem kalkulálható veszteségeket szenved el a járvány idejére elrendelt rendkívüli helyzet következtében.

A cikk a németországi védekezés eredményeit más országok járványügyi intézkedéseivel összehasonlítva ismerteti. A kormányzat sokféle intézkedést hozott a globális Covid19-járvány jelentkezését követően. Nyilvánvaló volt kezdettől, hogy a „nem cselekvés” minden országban tömeges halálozással járhat. A 2020 elején gyorsan terjedő járvány kezelésére drasztikus kormányzati intézkedések váltak szükségessé Németországban is. Elrendelték a szabad kijárási korlátozását, ezzel fékezhető volt a lakosság tömeges, robbanásszerű átfertőzése.

A hatósági zárlat heteiben azonban nagyrészt leállt a gazdasági és más értékalkotó tevékenység. Több hét után sok érv szól amellett, hogy mivel igazoltan kedvezőbb lett a járványhelyzet a kritikus (maximális) reprodukciós arányhoz viszonyítva, oldjanak a kijárási és gazdasági tevékenység kezdeti hatósági korlátozásain.

A szerző hatásvizsgálatot ajánl, figyelemmel arra is, hogy a járvány első hulláma 2020 májusáig vesztett az intenzitásából a legtöbb megfigyelt európai országban. Igazoltan csökkenő tendenciájú mind az új kimutatott Covid19-fertőzések, mind az ebből adódó halálozások esetszáma. Továbbra sem lehet azonban megállapítani, hogy milyen járványügyi

kockázattal járhat a gazdaság beindítása a kezdeti nagyon szigorú hatósági korlátozások oldásával. Nem egyértelmű továbbá a biztonsági szabályok önkéntes betartatása sem. Bizonytalan például, hogy elég hatások-e az ezt követően érvényesíthető hatósági korlátozások (azok ajánlott fokozatai) a fennálló járványveszélyben. Lehet ugyanis esély újabb fertőzési hullámok indulására is.

Tisztázásra váró további kérdés, hogy a járvány következő időszakokban várható fenyegetései mennyire arányosak a hatósági korlátozásokból fakadó gazdasági veszteségekkel. Jelenleg többféle becslés ismert a fontosabb gazdasági hatásokra, egyrészt a belföldi ellátás, másrészt a nemzetközi gazdasági és egyéb kapcsolatok kárait, veszteségeit tekintve.

Elvileg végezhető lenne randomizált, kontrollált vizsgálat is (RCT), azonban az gyakorlatilag alkalmazatlan a Covid19-járvány egészségügyi és gazdasági hatásainak előzetes elemzésére. A véletlen mintát alkalmazó tesztsorozat bevált az onkológiai praxisban, ott a döntés együttesen értékeli a kemoterápiás eljárás sikerének esélyét, valamint a várható mellékhatásokat. Az RCT-módszertan kidolgozóit kapták a 2019. évi Nobel-éremdíjat.

Az RCT-alapú hatásvizsgálat alapvető adatforrásai hiányoznak. Az európai és más országok 2020-as járványügyi korlátozásainak nemzeti feltételei ugyanis egymással nem összehasonlíthatók. Mások például az átfertőzési és a Covid19 miatti halálozási ráták, és a közreadott hivatalos adatok rejtve hagynak lényeges magyarázó tényezőket.

A rendszeresen közreadott nemzeti járványügyi adatsorok nem alapoztak meg egyértelmű követke-

Mutató	Németország	Svédország
Covid19 halálozási ráta (100 000 lakosra)	7,10	22,50
Egy négyzetkilométerre jutó lakos, fő	237,70	25,00
GINI-együttható (DE: 2016, SE: 2017)	31,90	28,80
A GDP várható 2020. évi változása, % (2019 = 100)	-7,00	-6,80
Az export és import értékaránya, % (GDP = 100)	88,67	89,07
A nemzetközi turizmus értékaránya, % (export = 100)	3,22	5,91

1. táblázat: A hatásvizsgálat fontosabb járványügyi, gazdasági tényezői országok szerint

zetéseket Németország tényleges, illetve a következő hónapokban várható, Covid19-cel kapcsolatos eseményeire vonatkozóan. A fertőzés és halálozás statisztikai mutatói mögötti magyarázó tényezők összefüggései nem ismertek, emiatt torzíthatnak a sürgetően szükséges hatásvizsgálatok eredményei, kontrollcsoport nem igazolhatja a megbízhatóságot.

Lényeges a különbség például a referenciaként megjelölhető országok esetén a vírusterjedés feltételeit vizsgálva

- a területi egységek népsűrűségében,
- a jövedelmek egyenlőtlenségeiben,
- a vírusfertőzésekkel szembeni védettségben, illetve kitétségekben,
- az egészségügyi infrastruktúrában, az ellátás kapacitásaiban,
- a tömegrendezvények körülményeiben, számában,
- a személyes távolságtartás, a közvetlen testi érintkezés (kézfogás, ölelés) és hasonló kulturális adottságok terén stb.

Nem választható ezért felmért kontrollcsoport a németországi járványügyi és gazdasági intézkedés RCT-alapú hatásvizsgálataihoz.

A korábbi évek influenzajárványainak mutatói összehasonlíthatók a 2020. évi halálozási arányokkal. Svédország hivatalos Covid19-jelentése (2020. május 10-éig) összesen 3225 halálesetet tartalmaz, ez többszöröse az influenzajárvány 2017. (713), 2018. (1021) és 2019. (505) évi haláleseteinek. Németországban viszont a Covid19-járvány miatti halálozási ráta lényegesen kisebb, mint Svédországban.

Az ajánlott hatásvizsgálat – megbízható összehasonlítható empirikus mutatók hiányában – szí-

mulációt alkalmazhat, forgatókönyvek készíthetők mind a Covid19 további hullámainak várható veszélyeit, mind az optimális veszteségű gazdasági stratégiát illetően.

A németországi szakpolitika döntései szakértői véleményekre, forgatókönyvekre alapozhatók, hogy a járvány miatti korlátozások szándékolt (fokozatos) oldását előírassák. Az ajánlott szakértői elemzések még nem zárhatják ki a gazdaság újraindításának járványügyi kockázatait. Előfordulhat növekvő tendencia a halálos esetek számában, ha Németországban a Covid19 újabb fertőzési hulláma indulna.

A hatásvizsgálatok ezen túlmenő ajánlása, hogy fel kell mérni a későn hozott vagy nem megfontolt kormányzati döntés gazdasági kárait, veszteségeit is. Követelmény a fenntartható járványügyi korlátozások arányossága, bár a gazdaság várható többletköltségei és a terhek tényleges megoszlása a gazdasági szereplők között jelenleg még csak becsülhető.

A mutatósorozatok arra utalnak, hogy a Covid19 miatti fertőzés és halálozás rátája tartósan kisebb, mint a korábbi évek influenzajárványai esetén. Erősödik az olyan követelés, hogy a kormányzat mielőbb oldjon a mély recessziót okozó veszélyhelyzeten Németországban. A gazdaság recessziójának fő oka a hatósági zárlat miatti belföldi leállás. Számottevő ezen túlmenően a nemzeti kormány által nem befolyásolható tényezők miatti veszteség is, ahol a gazdasági folyamatokban zavart okoz az emberek és áruk európai, valamint globális mozgásának drasztikus, több hetes leállítás.

Voltak korábban is középsúlyos influenzajárványok. A Covid19 terjedését, a halálozást mérséklő védekezés miatti globális gazdasági károk annál nagyobbak. A károkra és veszteségekre azonban jelenleg nem lehet egyértelmű becslést készíteni egyik ország esetén sem. Az Európai Unió egyes tagállamaiban különösen súlyos az idegenforgalom és más szolgáltató nemzetgazdasági ágak visszaesése a zárlat hónapjaiban. Németországban főként a feldolgozóipar, ezen

belül az exportáló ágazatok zárlatból adódó veszteségei számottevők, bár a közreadott becslések értéke és összetétele egymástól eltérő.

A szakpolitika és a tömegtájékoztatás sehol sem támaszkodhat megbízható hatásvizsgálatok eredményeire a jelenlegi helyzetben. Bizonytalan ugyanis a következő fertőzési hullámok időpontja, hatása, ebből eredően a nemzetgazdaságot érő veszteség, többletköltség is a Covid19 hatósági intézkedései miatt.

A szerző utal az újraindítás elemzésében is lényeges „megelőzésparadoxonra”. A vírusfertőzés visszaszorítása akkor lehet sikeres, ha a lakosság önkéntesen elkerüli a kockázatos személyes érintkezéseket. Továbbra is tudatosítani kell a Covid19 jelenlétét és a fertőzések újabb hullámainak egészségügyi kockázatait.

Ezek a körülmények megerősítik, hogy egy kormányzati döntés halogatása beláthatatlan, súlyos károkat is okozhat, ha késik a gazdaság újraindítás Németországban. Ugyanakkor óvni kell a szakpolitikát attól, hogy a járványügy hatósági korlátozásait elsietve, túl megengedően, igazolható hatásvizsgálat nélkül oldják fel.

TÁRGYSZAVAK: Covid19-vírus, fertőzöttek esetszáma, halálozások száma, járványellenes hatósági intézkedés, gazdasági hatás, Németország, Svédország, nemzetközi összehasonlítás, 2020

NÁDUDVARI ZOLTÁN

41/2020

Válás és eltérő szegénységi arányok: kockázati és sérülékenységi elemzés

Bram Hogendoorn – Thomas Leopold – Thijs Bol: Divorce and Diverging Poverty Rates: A Risk and Vulnerability Approach

Journal of Marriage and Family, 2020. 3. sz. 1089–1109. p.

DOI: [10.1111/jomf.12629](https://doi.org/10.1111/jomf.12629)

Korábbi kutatások szerint a válás összefügg a gazdasági egyenlőtlenséggel, és egyik fő tényezője az életpályákon kialakuló egyenlőtlenségeknek az iskolai végzettség függvényében is. Bár ez gyakran felmerült gondolat a demográfiai és szociológiai irodalomban, a vizsgálatok nem adtak konkrét magyarázatot arra, hogyan befolyásolja a válás a különbségeket és ezek fokozódását az életpálya során.

Az itt ismertetett tanulmány erre tesz kísérletet, fókuszba helyezve a szegénységi ráták különbségeinek alakulását a felnőttkor első és középső szakaszaiban. A válás szerepének teljesebb kimutatása érdekében két megközelítést vezettek be a szerzők, a kockázat és a sérülékenység gradiense szerinti útvonalakat. Holland nyilvántartási adatok alapján (N = 179 018) az

eredmények megerősítették, hogy mindkét útvonal hozzájárult az életpálya folyamán kialakult egyenlőtlenségekhez. Az alacsonyabb végzettségűek között egyfelől gyakoribb volt a válás (kockázati szempont), és ugyanakkor erősebben kitettek a válás következtében fellépő szegénységnek (sérülékenységi szempont). A gyermektelenek esetében a sérülékenység erősebben érvényesült a szegénységi különbségek kialakulásában, mint a kockázati tényező. Az anyáknál mindkét tényező érvényesült, az apáknál viszont a válás nem kapcsolódott az elszegényedéshez.

A válásnak jelentős szerepe volt a szegénységi arányok eltéréseinek létrejöttében. A házasságkötés utáni követő 10 évet követően az alacsonyabb és magasabb iskolai végzettségűek szegénysége közti különbség

jelentős részben az iskolázottsági gradienssel volt magyarázható a válás kockázatát és/vagy a válással összefüggő sérülékenységet illetően. Közelebről egyes alcsoportokra fókuszálva, a legmagasabb számok az anyák és a gyermektelen nők körében voltak megfigyelhetők. Az eredmények indokoltá tették a válás egy alternatív meghatározását, részben inkább lebontva az alacsonyabb végzettségűek esetében, részben kiterjesztve az együttélés más formáira, nem csupán a házasságokra. Ugyancsak erőteljesen sugallták a gyermektámogatási eszközök erősítését, amelyek többnyire alulfinanszírozottak voltak. A további vizsgálatok kimutatták, hogy bár az alacsony iskolázottságúak főként a válás előtt is kisebb jövedelemből élők közül kerültek ki, ők nagyobb valószínűséggel kerültek szegénységbe akkor is, ha a válást megelőző jövedelmi helyzetet állandónak tekintették.

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a válás a társadalmi csoportok közötti kumulatív egyenlőtlenségek egyik fő mozgatórugója. A magasabb képzettségűekkel összehasonlítva az alacsonyabb végzettségűek gyengébb gazdasági helyzetben kötnek házasságot, és helyzetük tovább romlik, amikor a válás nehézségeivel találkoznak. Ezért is szükséges olyan intézkedések kidolgozása, amelyekkel csökkenthető a válással járó gazdasági egyenlőtlenség. A különféle intézkedések opcióinak kiválasztásakor figyelembe kell venni a kockázati és sérülékenységi szempontok viszonyát is. Akik függő helyzetben vannak házasság- vagy élettársuk jövedelmétől, vonakodhatnak a válástól, akik pedig készülnek elválni, igyekeznek tenni az ebből fakadó gazdasági veszteségeik minimalizálására érdekében. Egyébként a kockázati gradiens szerepe növekszik a válás gazdasági következményeivel, a kiszolgáltatottsági gradiensé pedig a válás előfordulásával. Mindkét tényező csökkentése hozzájárulhat tehát a válásból fakadó kumulatív egyenlőtlenség mérsékléséhez. A kockázat mérséklését célzó politikák, mint például a kiterjesztett közös adózás vagy a szigorúbb válási jogszabályok, valószínűleg nem lesznek sikeresek, mivel nem foglalkoznak a válás okaival, és benn tarthatják az embereket a rossz házasságokban. Ugyanakkor a sérülékenységszempontú politikák hatékonyabbak és általánosabbak lehetnek, ha jövedelmi biztonságot teremtenek a szegénységi küszöb körül élők számára, illetve megoldást kínálnak a gender alapú oktatási gradiens problémájára, például az alacsonyabb képzettségű nők munkaerőpiaci helyzetének erősítésével és a megosztott gyermekgondozásra vonatkozó megállapodások előmozdításával. Az ismertetett tanulmány az első lépés a kockázat és

a sebezhetőség szerepének megértése felé, ám ezen utak és kölcsönhatásuk további vizsgálata szükséges.

A felsőoktatási végzettségű csoporthoz képest az alacsonyabb iskolázottságúak csoportja hátrányos helyzetben van a házasságban, és tovább süllyed lefelé, mivel a válás hátrányaival is szembeesül. Következésképpen indokolt a válásra való összpontosítás olyan politikák esetében, amelyek célja a gazdasági egyenlőtlenség csökkentése. A különféle szakpolitikai lehetőségek értékelésekor figyelembe kell venni a kockázat és a sebezhetőség közötti kapcsolatot. Például azok, akik élettársuk jövedelmétől függnek, vonakodhatnak a válástól, és azok, akik elvárják a válást, intézkedhetnek a gazdasági veszteségek minimalizálására érdekében. Ezen kívül a kockázati gradiens hozzájárulása növekszik a válás gazdasági következményeivel, a kiszolgáltatottsági gradiens hozzájárulása pedig a válás előfordulásával növekszik. A kockázat vagy a sebezhetőség csökkentése tehát közvetlenül és közvetetten csökkenti a válás hozzájárulását a kumulált egyenlőtlenséghez.

Felmerül még számos kérdés. Először is a tanulmány tárgya a relatív jövedelmi szegénység. Bár ez a népesség egészére rendelkezésre áll, nem feltétlenül tükrözi tőkéletesen az anyagi nélkülözést. Ehhez finomabb megközelítések szükségesek, például a szubjektív szegénység vagy egyes alapvető szükségletek elérésének képtelensége. Másodsorban, e tanulmány nem tárta fel a válás oki hatásait a szegénységre. Számos tényező állhat e hatások mögött, például a párkapcsolatba lépés kora, az iskolázottsági homogámia, munkaerőpiaci helyzet, gyermekgondozási helyzet és intézményi támogatás. Különös jelentőségű a közös lakásban való együttélés a válás után, ami részben könnyebbséget jelent a nagyobb anyagi terhet viselő szülő számára, viszont igen nehezen azonosítható az adminisztratív adatok alapján. Harmadsorban a vizsgálat Hollandia esetére fókuszált, ahol a kockázati gradiens hasonló az angolszász és nyugat-európai országokéhoz, azonban különbözik a dél-európai és latin-amerikai országokétól, amelyekben a kockázati gradiens nem létezik vagy akár ellentétes irányú. Ráadásul Hollandiában gyengébb a sérülékenységi gradiens és jelentősen alacsonyabb a szegénységi arány, mint más országokban. Szimulációs alapon igazolható, hogy az iskolázottság, a családdinamika és a szegénység közötti összefüggések gyengébben érvényesülnek Hollandiában más országokhoz viszonyítva. Ezekre a jelenségekre további kutatásokkal lehet fényt deríteni.

A szerzők ajánlásokat tesznek az életesemények rétegzésének további kutatására vonatkozóan is. Az egyenlőtlenségekre vonatkozó szakirodalom szerint az olyan események, mint például a válás és a munkanélküliség kritikus mértékben előidézói a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeknek. Ezek elemzése kockázati és sérülékenységi megközelítést alkalmazva konkrét haszonnal jár. Először is a korábbi kutatás vagy az egyenlőtlen kockázatot vagy az egyenlőtlen sérülékenységet helyezte fókuszba. A szerzők ezúttal integrálták ezt a két szempontot. Ezen túlmenően az együttes kockázati és sérülékenységi megközelítés világos kapcsolatot teremt

az elemzés és a politikai perspektívák között. Erre jó példák a szegénységet elemző munkák. A tanulmányban bemutatott megközelítés segítségével megkülönböztethető a kockázat és a sérülékenység, megkönnyítve a társadalmi egyenlőtlenségeket előidéző életesemények szerepének meghatározását.

TÁRGYSZAVAK: válás, szegénység, kockázati és sérülékenységi tényezők, iskolai végzettség, nők munkaerőpiaci helyzete, életpálya, Hollandia, nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

42/2020

Összefüggés az etnikai hovatartozás és az 5 évesnél fiatalabb gyermekek halandósága között harminchat alacsony és közepes GDP-jű ország demográfiai adatgyűjtései alapján

Cesar G. Victora – Aluisio J. D. Barros – Cauane Blumenberg – Janaina Calu Costa – Luis Paulo Vidaletti – Fernando C. Wehrmeister – Bruno Masquelier – Lucia Hug – Danzhen You: Association between ethnicity and under-5 mortality: analysis of data from demographic surveys from 36 low-income and middle-income countries

Lancet Global Health, 2020. március. 352–361. p.

URL: [https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X\(20\)30025-5/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(20)30025-5/fulltext)

A sokszerzős tanulmány harminchat ország 415 etnikai csoportjában vizsgálja az 5 éves kor alatti gyermekhalandóság alakulását. Az eredmények jelentős eltéréseket mutatnak ki: a legmagasabb és a legalacsonyabb halandósági arányú etnikumok mediánja között. A harminchat ország egészében 2,7-szeres, a leginkább heterogén etnicitású huszonöt ország esetében 3,3-szeres volt az eltérés. Ugyancsak kimutatható, hogy általában nem a legmagasabb születésszámú

etnikai csoportoknál a legmagasabb az 5 év alatti halandóság, vagyis nem mindig a nemzeti kisebbségek vannak a legrosszabb helyzetben a gyermekek túléléséhez szükséges ellátások szempontjából. További vizsgálatokkal lehetne megállapítani, hogy az etnikai különbségek az egészségügyi ellátásokhoz való hozzáférés terén ugyancsak változnak-e a gyermekek kora szerint. Mivel az újszülött- és csecsemőhalandósági arányszámok magasabbak, mint az 1–4

évesekéj, az etnikai csoportok közötti különbségek az első életév során jelentősebbek, mint azt követően.

Bár korábbi vizsgálatokban – például a szubszaharai térség országaiban – jelentősebb eltérések mutatkoztak a csecsemőhalandóság terén az őshonos, illetve más országból érkezett lakosság, továbbá az egy országon belüli különböző etnikai csoportok között, ezek nem kerültek a tanulmány szempontjai közé.

Fülöp-szigeteki, kínai és pakisztáni vizsgálatok etnikai csoportok közötti különbségeket mutattak ki a gyermekek egészségügyi ellátása, például az immunizáció területén. Ugyanakkor kevés országból, például Brazíliából, Kamerunból, Nigériából, Mozambikból és Bissau-Guineából állnak rendelkezésre halálozási adatok is, ugyancsak lényeges eltérésekkel etnikumok szerint. Kínában a nyugati régiókban élő kisebbségek halandósága magasabb a többséget képviselő han népcsoportban. Indiában a kaszthoz tartozás és a gyermekhalandóság közti összefüggéseket, mégpedig egyértelműen az alacsonyabb rendű, úgynevezett listázott kaszthoz és törzsek hátrányát mutatták ki az 1990-es években. Dél-Afrikában a szerzők az 5 év alatti gyermekhalandóság emelkedését tapasztalták a fehérektől (28 halálos eset 1000 élve születésre) a színes bőrűeken (39) keresztül a feketékig (52).

A többnyire magas jövedelmű országokból származó szakirodalom szerint az etnikai csoportok egészségügyi szempontok alapján történő összehasonlításakor a különbségek csökkennek a társadalmi-demográfiai változók bevonása után, de azért továbbra is érzékelhetőek. A privilegizált helyzetben lévő etnikai csoportoknak a népesség fennmaradó részével történő összehasonlítása során tizenegy afrikai országban a szerzők szerint a társadalmi-demográfiai változók és háztartási jellemzők figyelembevétele eredményeként lényegesen mérséklődött a kiemelt helyzetű etnikai csoportokhoz tartozók túlélési előnye. Az etnikai különbségek kevés kivételtől eltekintve nem változtak lényegesen az anya iskolázottsága, a háztartás jóléte vagy a városi-vidéki lakóhely szerinti kiigazítás miatt. Ezek szerint inkább másféle folyamatok, például az egészségi szolgáltatásokhoz és életmentő beavatkozásokhoz való hozzájutással kapcsolatos diszkriminációk állhatnak a megfigyelt eltérések hátterében. Bizonyos etnikai csoportok helyi koncentrációja következtében országon belüli halandósági eltérések is kialakulhatnak.

Az elemzés hiányosságai közt említhető, hogy önbevalláson alapuló etnikai vagy proxy változókat használ, amelyek befolyásolnak más vizsgálatokat is

az egészségügyek etnikai eltéréseit illetően. A különböző etnikai csoportok osztályozásához használt módszerek is eltérőek voltak az egyes országok illetékes intézményei által kidolgozott kérdőívektől függően, például az országokban élő etnikai csoportok számának jelentős különbségei miatt is. Egyes csoportokat az egyéb kategóriába soroltak, jelezve, hogy nem szerepeltek önállóan a nemzetiségek jegyzékében vagy külföldiek voltak, mások pedig nem jelöltek meg nemzeti-etnikai hovatartozást, mint Hondurasban, Indiában és Libériában. Egyes országokban az egymást követő felvételek inkonzisztensek is lehetnek – például Nigéria a 2013. évi demográfiai és háztartási összeírás során tizenegy etnikai csoportot különböztetett meg, míg a jelen vizsgálatban felhasznált 2016. évi háztartás-felvétel a tizenegy csoportot négybe sorolta be. További probléma, hogy egyes etnikai csoportok, például a nomádok vagy a konfliktusoktól érintett területeken élők alulreprezentáltak a mintában. Az eredmények az etnikai csoportok relatív nagyságát illetően inkább a születésszámokon alapulnak, mint a népességen belüli arányokon.

A mintanagyság megállapításához szükség van a felvételt megelőző 10 év gyermekhalandósági adataira. Ez a felvételi adatokon alapuló halandósági rétegzett vizsgálatok szokásos módszere, tehát egy adott alcsoport halálozási rátájára vonatkozó adatok átlagosan a felvétel időpontját megelőző 5 éves referenciaidőpontra vonatkozó helyzetet tükröznek. Ugyancsak korlátot jelent, hogy a felvételek időpontjai 2010-től 2016-ig változtak, márpedig az 5 év alattiak halandósága a legtöbb országban javult az idő múlásával. Megjegyzendő az is, hogy míg a háztartás anyagi helyzetét, az anya iskolázottságát és a jövedelmet tudakoló kérdések az interjú időpontjára vonatkoztak, a gyermekhalandósági információ retrospektív volt. Az is nehézséget jelent, hogy az 5 év alattiak halálozási arányszámainak elemzésénél impliciten feltételezik az etnikai különbségek kor szerinti állandóságát, miközben a kor szerint rétegzett elemzések szerint a különbségek emelkedést mutattak a halálozási kor növekedésével. A csekély egyirányú változások azonban nem befolyásolták az eredmények értelmezését.

Az országos felvételnél az etnikai kategóriák száma befolyásolhatja a statisztikai összehasonlításokat az extrém nagyságú csoportok és az egyenlőtlenség összesítő mutatói között. A soketnikumú országokban magasabbak lehetnek ezek az értékek, mint a kevés etnikai csoporttal rendelkezőkben, amit figyelembe

kell venni az eredmények értelmezésekor. Az eredmények bemutatásához a relatív egyenlőtlenség mértékét jellemző Theil-féle egyenlőtlenségi mutatót alkalmazták a szerzők, a többváltozós elemzésekkel összhangban.

A vizsgálatban több mint száz olyan ország szerepelt, amely 2010 óta mind az etnikumról, mind a születéstörténetéről szolgáltatott adatokat, de itt ezek közül harminchat elemzését végezték el a szerzők. A legtöbb esetben jelentős etnikai különbségek mutatnak ki az 5 év alatti halandóságban, ami azt valószínűsíti, hogy más országokban is létezik ilyen eltérés.

A különbségeket előidéző körülmények országonkénti vizsgálata nem volt feladata a szerzőknek, remélhető azonban, hogy az eredmények ösztönzőleg hatnak a helyi kutatókra az eltérések hátterének részletesebb elemzéséhez, a különbségek okainak felderítéséhez és összehasonlításához az eltérő etnikumközi különbözőségeket mutató országok között, valamint országos rétegzett minták vizsgálatához, például vidéki vagy szegény városi csoportok köreire koncentrálnak.

Az egészségügyi egyenlőtlenségek vizsgálata során többváltozós rétegzést, valamint azonos nagyságú csoportokat meghatározó jóléti kvintiliseket lehet alkalmazni a háztartások és egyének jellemzéséhez. A földrajzi egyenlőtlenségek feltárása hasznos a szükséges beavatkozások megállapításához, bár akár egy adott tartományon, körzeten belül is létezhetnek jelentős eltérések. A szerzők kimutatása szerint az etnikumhoz tartozás fontos egyenlőtlenségi tényező számos alacsony és közepes jövedelmű országban. Az etnikai hovatartozás megállapítása viszonylag

egyszerű az adatgyűjtések és a nyilvántartásokba vétel során, és fontos szempontja lehet a célirányos beavatkozásoknak.

20 évvel egy tizenegy afrikai országra kiterjedt etnikai egyenlőtlenségi vizsgálat publikálása után sajnálatos, hogy alig történt valami annak egyik legfontosabb következtetését illetően, mely szerint „az etnikai szempontot a gyermekhalandósági elméletek és elemzések fókuszába kell helyezni”. A fenntartható fejlődési célok szerint „senki nem maradhat le”, ezért a szerzők erősen ajánlják, hogy az etnikai hovatartozás szerepeljen mind az adatfelvételekben, mind a szokásos nyilvántartásokban és egészségügyi információs rendszerekben, lehetővé téve a beavatkozások monitorozását és célirányosságát, valamint a jelenlegi és jövőbeli egészségügyi tennivalók jogosságának megítélését.

Az elemzés során kimutatott etnikai egyenlőtlenségek nagysága az emberi jogok olyan megsértésére utal, amely túlmutat a gyermekhalandóság problémáján. A nemzeti kormányok felelőssége, hogy minden gyermek számára biztosítsák az élethez való alapvető jogot, tekintet nélkül etnikai hovatartozásukra.

TÁRGYSZAVAK: 5 év alatti gyermekhalandóság, etnikai csoportok, kis és közepes jövedelmű országok, demográfiai adatgyűjtések, nyilvántartások, többváltozós elemzés, egészségügyi ellátás, társadalmi-demográfiai jellemzők, Theil-féle egyenlőtlenségi mutató, nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

43/2020

A társadalmi-gazdasági fejlődés és a születéskor várható élettartam összefüggése: az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó öt délkelet-európai ország esete

Goran Miladinov: Socioeconomic development and life expectancy relationship: evidence from the EU accession candidate countries

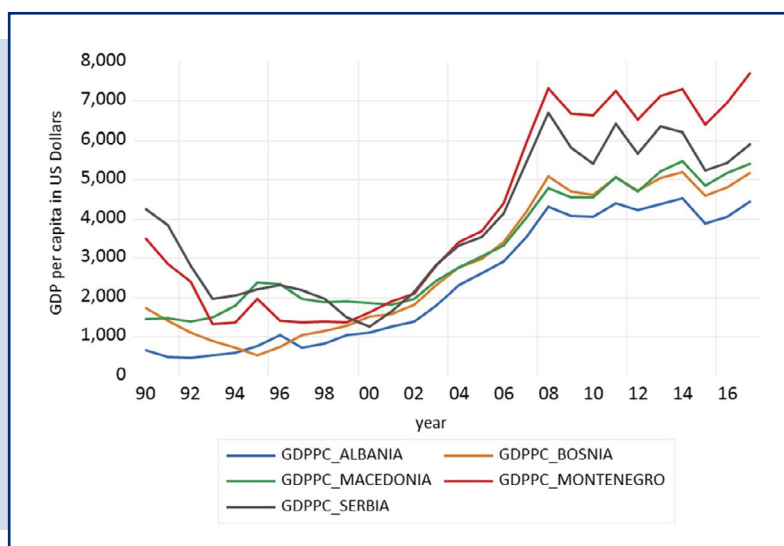
Genus, 2020. 2. sz. 1–20. p.

DOI: [10.1186/s41118-019-0071-0](https://doi.org/10.1186/s41118-019-0071-0)

A tanulmány szerzője azt vizsgálta, hogyan befolyásolja a társadalmi-gazdasági fejlődés a születéskor várható élettartamot mint a halandóság és élettartam mutatóját az Európai Unióhoz történő csatlakozásra váró öt délkelet-európai országban: Macedóniában, Szerbiában, Bosznia és Hercegovinában, Montenegróban, valamint Albániában. Az ENSZ és a Világbank 1990 és 2017 közötti időszakra vonatkozó összesített éves idősoradatai és a maximum likelihood modell felhasználásával azt találta, hogy ez a kapcsolat a társadalmi-gazdasági fejlettség és a születéskor várható élettartam között a hosszabb élet előfeltétele mind az öt országban. A vizsgálatba bevont országok mindegyikére igaz, hogy a felsorolt szempontok szerint korábban alig foglalkoztak velük.

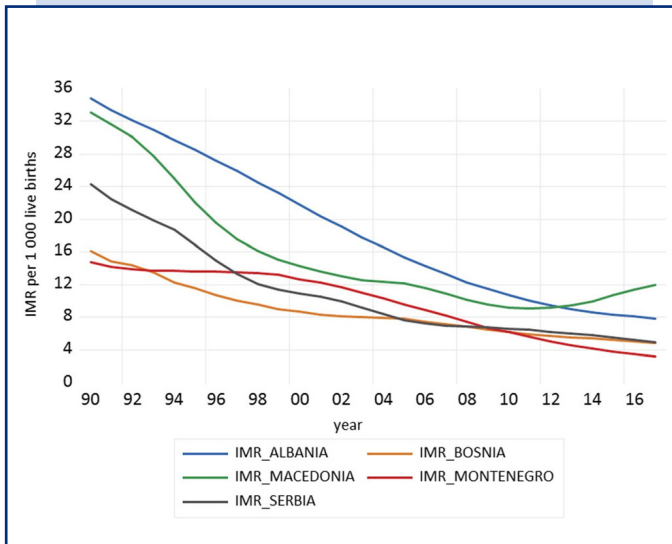
A vizsgálat során a függő változó a születéskor várható élettartam volt, míg a társadalmi-gazdasági fejlettség háttérváltozójaként az egy főre eső, USA-dollárban mért GDP értékét és a csecsemőhalandósági arányt használta. A fő eredmények szerint a magasabb egy főre jutó GDP és a csecsemőhalandóság alacsonyabb szintje hosszabb születéskor várható élettartamot eredményez, azt sugallva, hogy az emberek növekvő élettartamra számíthatnak ezekben az országokban. Az eredmények megfelelnek a kutatáshoz használt elméleti alapoknak és kerethipotéziseknek.

A demográfiai összefüggések szempontjából újdonságnak tekinthető a maximum likelihood módszer alkalmazása. A háttérváltozók mindkét együtthatója azt mutatja, hogy mind az egy főre eső jövedelemben, mind a csecsemőhalandóság arányá-

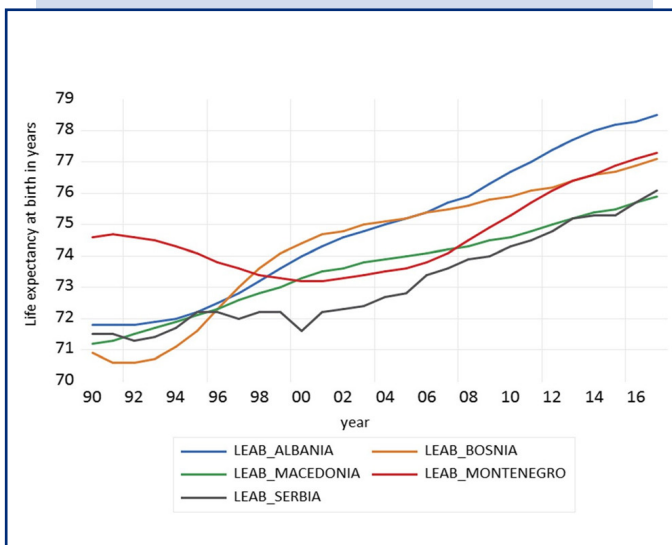
1. ábra: Az egy főre eső GDP a 2010. évi árszinten mért USA-dollárban az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó öt országban, 1990–2017

Forrás: ENSZ-adatbázisok és a szerző EViews 11 szoftverrel készített programja.

2. ábra: 1000 élve születésre jutó csecsemőhalálozási arány az öt csatlakozni kívánó országban, 1990–2017

Forrás: a Világbank Csoport adatai és a szerző EViews 11 szoftverrel készített programja.

3. ábra: Születéskor várható élettartam az öt csatlakozni kívánó országban, 1990–2017

Forrás: a Világbank Csoport adatai és a szerző EViews 11 szoftverrel készített programja.

ban bekövetkező változás jelentősen befolyásolja a születéskor várható élettartamot. Az is kimutatható, hogy a születéskor várható élettartam alakulására lényeges hatással van az ország népességének és társadalmi-gazdasági fejlettségének szintje. Másként fogalmazva, ha a lakosság egészségi állapota és társadalmi-gazdasági fejlettsége javul, csökken a csecsemőhalandósági arány, és ezzel egyidejűleg nő a születéskor várható élettartam. Az egy főre jutó GDP a születéskor várható élettartamot a gazdaság fokozódó erősödése és az ország fejlődésének gyorsulása révén növeli, ezzel pedig a népesség tényleges élethosszának növekedéséhez vezet.

Aláhúzhatjuk tehát, hogy az egy főre eső GDP növekedése, valamint a csecsemőhalandósági arány csökkenése ugyanolyan irányú hatást eredményez a várható élettartamot illetően mindegyik vizsgált országban. Egyirányú oksági összefüggés mutatható ki a születéskor várható élettartam és a csecsemőhalálozási arány között. Mind a csecsemőhalálozási arány alacsonyabb szintje, mind a magasabb egy főre jutó GDP fontos tényezője a lakosság hosszabb élettartamának.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi-gazdasági fejlettség, egy főre jutó GDP, csecsemőhalandóság, születéskor várható élettartam, maximum likelihood módszer, ENSZ-adatbázisok, Világbank Csoport adatai, európai uniós csatlakozásra váró délkelet-európai országok

RÓZSA GÁBOR

44/2020

Tartományi és területi egységekre számított népesség-előrejelzések társadalmi-gazdasági jellemzők szerint 2010 és 2100 között Kínában

Yidan Chen – Fang Guo – Jiachen Wang – Wenjia Cai – Can Wang – Kaicung Wang: Provincial and gridded population projection for China under shared socio-economic pathways from 2010 to 2100

Scientific Data, 2020. 83. sz. 1–13. p.

DOI: [10.1038/s41597-020-0421-y](https://doi.org/10.1038/s41597-020-0421-y)

Válaszul Kína jövőbeni népességével kapcsolatos regionális és térségi adatainak növekvő keresletére, e tanulmány megbecsüli Kína tartományainak 2010 és 2100 közötti népességszámát kor (0–100+) és nem szerinti megoszlásában, képzettségi szintjét (írásstudatlan, általános iskola, két szakaszból álló – alsó illetve felső – középiskola, főiskola, egyetemi alap, mester és magasabb iskolai végzettség) különböző társadalmi-gazdasági jellemzők szerint. A tartományi szintű előreszámítás figyelembe veszi a termékenységet elősegítő politikákat, a nagyvárosok népességplafon elérését tiltó korlátozásait, amiket az elmúlt években vezettek be, hogy csökkentsék az utóbbi időben megjelent tanulmányok adataiban való eltéréseket. Az előrejelzett tartományi népességszámokat térben megrajzolható rácsokra, vetítési egységekre számolják ki minden évre 30 ívmásodpercnyi felbontással, reprezentatív sűrítési móddal (representative concentration pathway-RCP) a városi és a történelmi népesség-rácsokra alapozva.

A tartományi népességadatok kiindulási pontja a kínai tartományi statisztikai évkönyv 2017. évi kötete volt, a népességi rácsokat 2015-ben szerkesztették meg. A fenti adatoknak számos potenciális felhasználási területe van, ilyen például a klímapolitika, amelynek kutatásához Kínában is fontos követelmény a pontos adminisztratív vagy térségi adatokhoz való hozzájutás. A népességnek közvetlen hatása van az olyan kihívásokra, amelyek kapcsolatban vannak a klímaváltozás mérséklésével, illetve az ahhoz való alkalmazkodással, mivel befolyásolja a gazdasági növekedést, a társadal-

mi fejlődést, az erőforrások felhasználását, a fogyasztás nagyságát és a szennyezőanyagok kibocsátását, továbbá megbecsülhető a szennyezőanyagoknak és a természeti katasztrófáknak kitett területek népességszáma is. Mivel Kína a világ legnépesebb országa, a kínai népességre vonatkozó becslések és térségi megoszlásuk ismerete fontos mind a globális, mind a kínai szcenáriók kutatásához.

A demográfiai tanulmányok fontossága és az irántuk mutatkozó kereslet ellenére Kína jövőbeni népességének kutatása, különösen a tartományi népességre vonatkozóan, nem elegendő. Az ausztriai székhelyű Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézet 2017-ben népesség-előreszámítást végzett Kínára, amely a 2010 és 2100 közötti időszakra mutatja be a népességet társadalmi-gazdasági jellemzők szerint. Ez a tanulmány azt feltételezi, hogy a teljes termékenységi arányszám 2010 és 2070 között 1,4 lesz, utána pedig 1,5, ami a termékenység előrejelzésének közepes nagyságával egyenlő, de magas termékenységi rátát feltételezve sem haladná meg az 1,8-et. Kína 2013 novemberében átmenetileg szelektív kétgyermek-politikát vezetett be, majd 2016 januárjában a két gyermek születésének engedélyezését általánossá tették, megengedve minden családnak, hogy két gyermeke legyen mindenféle korlátozás nélkül. A teljes termékenységi arányszám lefelé mutató irányzata megfordult, mert a 2010. évi 1,18-ról 2016-ra 1,70-ra emelkedett, ami új helyzetet teremtett az országban. A fenti intézet azt feltételezi, hogy a születéskor várható élettartam a közepes

(zárójelben az alacsony és magas) scenárió szerint 2100-ban a nőknél elérheti a 93,2 évet (84,7, illetve 101,7), ami sokkal magasabb, mint az ENSZ Népeségi Divíziójának megfelelő becslése, a 88,2 év (83,4, illetve 92,4). A teljes termékenységi arányszám és a születéskor várható élettartam becslései miatt Kína népesség-előreszámításait frissíteni szükséges, hogy a mai helyzetben jobban felhasználható legyen.

Az egészségügyi kockázat, a foglalkoztatási hatás és az egyenlőtlenség kutatása iránti kereslet miatt szükség van a regionális népesség-előreszámításra, részletes kor, nem és iskolai végzettség szerinti adatokra, valamint a megfelelő területi egységek (rácsok) adatállományára is. Napjainkban pontos regionális népesség-előrejelzésekkel foglalkozó tanulmányokat az Amerikai Egyesült Államokban jelentetnek meg, a területi egységekre vonatkozókat pedig Afrikában honosították meg. Kínában a népesség jövőbeni kivétele egyrészt országos szintű népességszámot jelent, másrészt a nem iskolázottak 21 éves korcsoportra való bontását nemek szerint 2010 és 2100 között öt évenként kiszámolva, de a tartományi és rács szintű adatok hiányosak.

Bár a kínai intézmény tartományi szintű becslést adott, de a szerzők legjobb ismerete szerint nincs nyilvánosan rendelkezésre álló tartományi és rács szintű becslés Kínában. Olyan, ami figyelembe venné a termékenységi ráta legújabb változásait és bemutatná a nem, a kor és az iskolai végzettség szerinti részleteket. Ez a korlátozás gondot okozott számos kutatásban. Ráadásul egy másik kínai politikának – a népességplafonnak – alapvető hatása lesz a népes-

ség megoszlására, de az eddigi kutatások még nem vették figyelembe e politika következményeit. A népességplafon-politikát, például a nagyvároson belüli népességnagyság korlátozását már be is vezették számos többmillió városban. Az állandó lakosok száma például Pekingben nem haladhatja meg 2020-ban a 23 millió főt, míg Sanghajban 2035-re 25 millió fő alá kell szorítani a népességszámot.

E kutatás célja, hogy kompenzálja ezt a problémát, megbecsülve Kínában 2010 és 2100 között az évenkénti tartományi népességszámot sajátos demográfiai jellemzők szerint: kor, nem, hét iskolai végzettségi kategória (melyek megegyeznek a kínai népszámlálás csoportosításával), figyelembe véve a nemzeti termékenységi politika változásait és a népességplafon-politikát. A szerzők mérsékelték a népesség-előrejelzés tartományi szintű adatait, és megállapították a térbelileg elkülöníthető (1 négyzetkilométeres felbontású) rácsok (négyzetek) népességszámait, ami megfelel az integrált értékelési modellek követelményeinek. Mind a tartományi, mind a rácsokra kiszámított adatok hasznosak lesznek a kutatásokhoz és a jövőbeni klímapolitika, közegészségügy, forráskereslet és elhelyezés, környezeti hatások és szociális egyenlőtlenség szimulációihoz.

TÁRGYSZAVAK: népesség megoszlása, népesedéspolitiká, többdimenziós regressziós modell, társadalmi-gazdasági jellemzők, területi becslés, népességi rácsok, népesség-előreszámítás, 2010–2100, Kína

HAJNAL BÉLA

45/2020

Az időskorúak foglalkoztatásának bővülése Németországban

Elke Loichinger – Sebastian Klüsener: Ausweitung der Erwerbstätigkeit Älterer
Bevölkerungsforschung Aktuell, 2020. 1. sz. 3–7. p.

URL: https://www.bib.bund.de/Publikation/2020/pdf/Bevoelkerungsforschung-Aktuell-1-2020.pdf?__blob=publicationFile&v=4

A háborút követő években született viszonylag nagy létszámú (baby-boom) évjáratok a következő évtized végéig nagyrészt elérik a németországi nyugdíjkorhatárt.

A foglalkoztatási ráták nőttek az ötvenedik életévet betöltött németországi férfiak és nők korcsoportjaiban 2008 és 2018 között, ez jelzi a nyugdíjkorhatárt betöltötték meghosszabbított aktivitását.

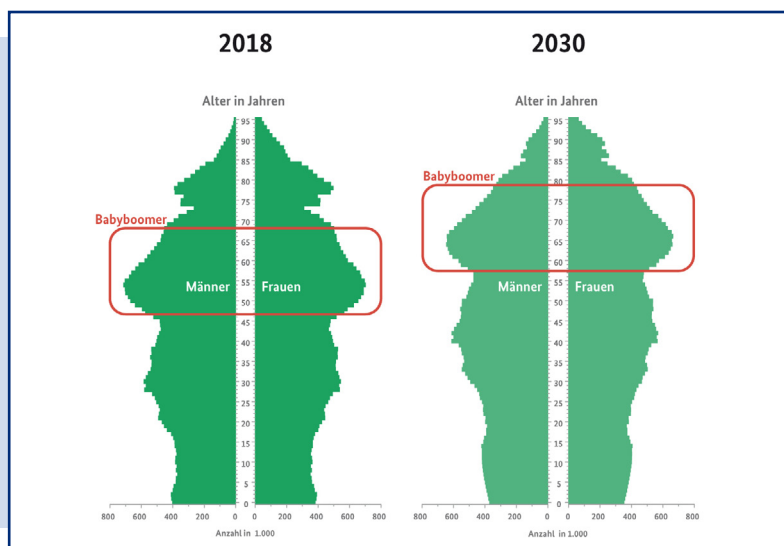
A hatvanadik életévet betöltött férfiak 2018. évi foglalkoztatási rátája 65,5%-ra, illetve 21,1%-ra nőtt (2008-ban 43,0%, illetve 9,8% volt). A nők hasonló korcsoportjaiban is nőtt a foglalkoztatási ráta. Az 1940 és 1970 között született évjáratok öt évente vizsgált németországi foglalkoztatási rátája igazolja, hogy a férfiak és nők növekvő számarányban tovább dolgoznak a mindenkor törvényes időskorú nyugdíjkorhatár betöltését követően is.

A jogszabályok szerinti nyugdíjkorhatár a 65. életévről 67 évre nő. Az időskori nyugdíjazás törvényes korhatára 2000-ben 62,3, 2018-ban 64,1 év volt.

Adatforrás a mikrocenzus, ezen belül 1996-tól a legalább 56 évesek (ez az 1940-es évjárat) tartoznak a mintába, a 77. életévükig, 2017-ig. Az 1996-os mikrocenzus mintájába tartozik az 1950-ben született évjárat (ez a baby-boom nemzedék) 46 évesen, ők 2017-ben 67 évesek.

A németországi 30–40 éves nők foglalkoztatási rátája lényegesen alacsonyabb, mint az e korcsoportokba tartozó férfiaké, és a gyereknevelés indokolhatja, hogy részmunkaidőben vállaljanak munkát. A mikrocenzus adatsorai alapján elemezték az 1955 és 1970 között született nők évjárait nyugdíjba vonulásának várható alakulását 2030-ig, főként a nyugdíjkorhatár növekedésének hatására.

A 60–64 éves férfiak és nők átlagos németországi foglalkoztatási rátája (58%) az Európai Unió országainak 2018. évi rangsorában a második, csak a svédországi (68%) nagyobb, míg a 65–69 éves korcsoport foglalkoztatási rátája a 28 tagállam rangsorában csak a tizedik.

1. ábra: A korfa alakulása* Németországban, 2018, 2030, 1000 fő

*A férfiak (bal oldalon) és a nők (jobb oldalon) száma életkor szerint, a „baby-boom” évjáratok keretében a 2018. és a 2030. évi németországi korfán.

Korcsoportok, életév	A foglalkoztatottak számaránya, %			
	Férfiak		Nők	
	2008	2018	2008	2018
50–54	84,4	89,8	73,9	82,6
55–59	76,3	84,9	61,1	76,7
60–64	43,0	65,5	27,2	55,6
65–69	9,8	21,1	5,5	13,2

1. táblázat: A foglalkoztatási ráta az életkor csoportjai és nemek szerint Németországban, 2008 és 2018 (a korcsoport létszáma = 100)

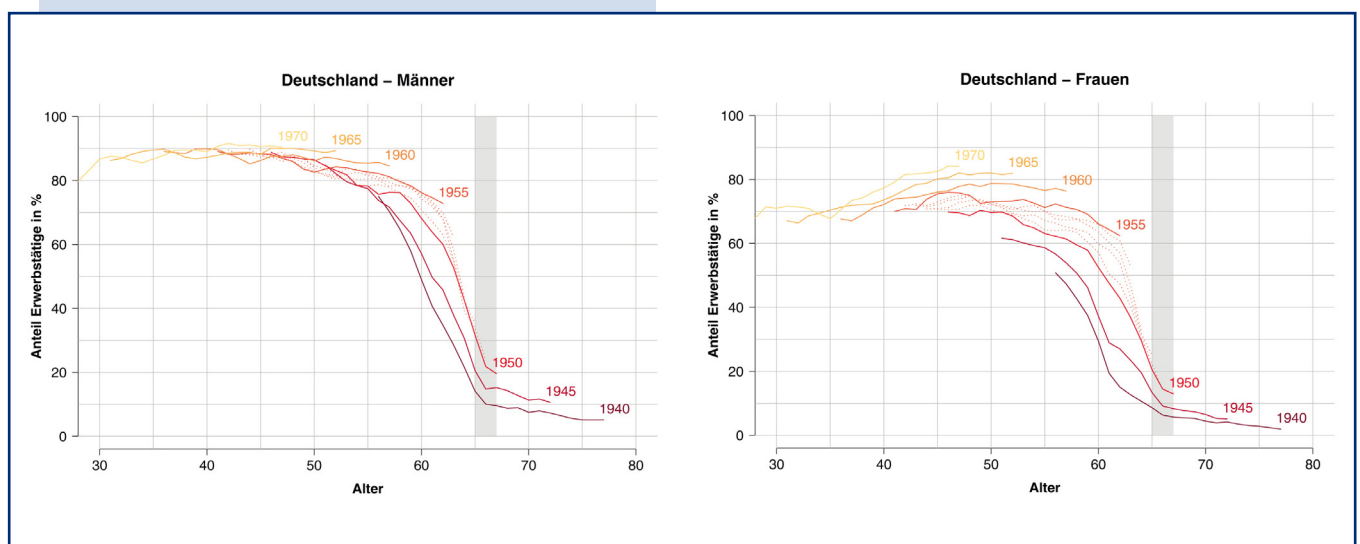
2. ábra: A foglalkoztatási ráta* az 1940 és 1970 között születettek körében, évjáratok és nemek szerint Németországban, százalék (az évjárat létszáma = 100)

*A tárgyévben született férfiak (bal oldali ábra) és nők (jobb oldali ábra) foglalkoztatási rátája százalékban. A jelölt sáv az időskori nyugdíj lépésként növelt németországi korhatára (65–67. életév).

A 2014-ben elfogadott németországi nyugdíjtörvény alapján elsőként az 1953-ban született évjáratra vonatkozott, hogy minden következő évben két hónappal megnövekszik az időskori nyugdíj korhatára. Ennek alapján az 1962-ben születettek 64 év és 8 hónap betöltése után jogosultak nyugdíjra, vagyis 2026 után. A 2030-ra vonatkozó demográfiai mutatókból meghatározták, hogy a 64–69 éves korcsoport németországi foglalkoztatási rátája milyen mértékben haladja majd meg a 2018-as szintet.

TÁRGYSZAVAK: időskorúak, foglalkoztatási ráta, korcsoportok, nyugdíjkorhatár, mikrocenzus, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

46/2020

A koronavírus terjedésére vonatkozó modellek politikai következményei: kilátások és esélyek a közgazdászok számára

Christopher Avery – William Bossert – Adam Clark– Glenn Ellison – Sara Fisher Ellison: Policy implications of models of the spread of coronavirus: Perspectives and opportunities for economists

CEPR Press. Covid Economics. 2020. május 1. 12. sz. 21–68. p.

URL: <https://cepr.org/content/covid-economics-vetted-and-real-time-papers-0>

DOI: [10.3386/w27007](https://doi.org/10.3386/w27007)

A szerzők a koronavírus terjedésének előrejelzését szolgáló modellek erősségeinek és gyengeségeinek áttekintését végzik el a CEPR¹ keretében készített összefoglalójukban, kitérve az egyes eljárások gyakorlati lépésekre kifejtett hatásaira, rámutatva alkalmazhatóságuk korlátaira. Az április végén készült írás előjáróban felidézi a járvány korai szakaszában a megelőzésére született, vargabetűket (nyájimmunitás kialakulásának esetleges kivárását) sem nélkülöző intézkedéseket az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban, amelyek kiemelték az előrejelzések hallatlanul megnövekedett szerepét, ezen belül a várható hatások megbecsülésére hivatott modellek fontosságát. Az első, sebtében készített modellek említését követően felidézük az Amerikai Egyesült Államok Allergia és Fertőző Betegségek Nemzeti Intézete (NIAID) vezetőjének március végi szavait: „Tudom, hogy modelleket készítő kollégáim nem fognak örülni ennek, de hát a modellek annyira jók, amennyire jók a feltevések, amelyeken alapulnak.

¹ Az 1983-ban alapított, a döntések megalapozásának elősegítésére hivatott CEPR, Centre for Economic Policy Research (Gazdaságpolitikai Kutatóközpont) elnevezésű agytröszt mára „thinknet”-nek, tanácsadó hálózatnak nevezi magát. A független, nonprofit szervezet Európa és a világ gazdaságpolitikai döntéshozóinak tevékenységét hivatott támogatni 1300, partnerként közreműködő közgazdász bevonásával. A cikket a Massachusetts Institute of Technology (MIT), a lipcsei Helmholtz Környezetvédelmi Kutatóközpont és a Harvard Egyetem munkatársai jegyzik.

És ahogy gyarapodnak az adataink, ahogy ezekkel feltöltjük a modelleket, úgy változhatnak az eredmények.”

A fertőző betegségek terjedésének előrejelzését szolgáló (gyanús-fertőzött-gyógyult együttest vizsgáló, SIR) modellek kétféle megközelítést alkalmaznak: a mechanisztikusnak és a fenomenológiai nevezhető felfogásokat, amelyek a gazdasági modellezésben használatos strukturális, illetve redukált formájú eljárásoknak feleltethetők meg. Általában véve a strukturális módszerek a tényellentétes elemzések végzésére hivatottak, míg a mechanisztikus mintákon alapulva végeznek előrejelzéseket, a megfigyelt feltételek extrapolálásával utalnak a folyamatokat meghatározó tényezőkre. Biológiai folyamat lévén, a betegségek terjedése jobban jellemezhető a változások (új megbetegedések, gyógyulások és halálozások) ütemére összpontosító modellekkel, mint az egyes változók állapotára koncentráló modellekkel. Az epidemiológiában a kulcsfontosságú mozzanat a modellek paramétereinek felállítása, nem a függvényformák meghatározása: az eleve adott biológiai feltevésekre és a fertőzött személyekre, kapcsolataik azonosítására, az ezekből eredő megbetegedésekre készített modellkészletek mechanisztikusnak nevezhetők, míg a paramétereiket a feljegyzett esetekre vagy halálozásokra építő modellek a fenomenológiaiak.

A koronavírus terjedésének megállapítására általában a SIR-eljárást használták, ami a három modell

(gyanús, fertőzött, gyógyult) állapotainak folyamatos idejű Markov-láncaként is felfogható. Ez az egyes állapotok között csak korlátozott számú átmenetet enged meg, s egyetlen homogén sokaság dinamikáját írja le. Mivel a modellekben a felépülés a fertőződéssel közvetlenül arányosan, lineárisan bekövetkezik (az új fertőzések üteme nem lineáris, hanem a gyanúsak és a fertőzöttek együttes függvénye), óhatatlanul egyensúlyi állapotot tartalmaz, ami akkor következik be, amikor az új megbetegedések nem tudnak lépést tartani a gyógyultak számával és amelyben a fertőzés terjedése csökken, így a betegség elhal. Ezt emlegetik a nyájimmunitás bekövetkezéseként: az a küszöb, amely leírja a megfelelően kevert sokaságban történő terjedéshez szükséges gyanús esetek minimális nagyságát. Lényeges, hogy az egyének változatlanul megfertőződnek (különösen, ha a fertőzöttek száma nagy), de átlagosan az időegység alatti új fertőzések száma a küszöb elérése után csökkenni kezd.

Az alapmodell zavarba ejtő sajátossága, hogy a fertőzések benne foglalt „tehetetlenségi ereje” miatt az egyensúly pontjainak azonosítása és elemzése nem feltétlenül jellemzi az idő előrehaladtával bekövetkező változásokat a három állapot között. Bár a nyájimmunitás küszöbének elérése után az új fertőzöttek számának növekedési üteme lassul, az újonnan fertőzöttek sokasága egy sor egyéb tényezőtől függ (beleértve a fertőzöttek aktuális számát, az új megbetegedések, valamint a gyógyulások ütemét). Az egyes állapotok közötti átmenetre nincs megszabva minimális lépték, s az összes átmenet exponenciális folyamatként szerepel (ami tartalmuk felével jellemezhető). Időszakokat pótlólagos szakaszolással lehet beépíteni a modellbe – a koronavírus esetében az öt-hat napos lappangási idő figyelembevételével ilyen a negyedik állapotként szerepeltetett „kitettség” időszaka, de ismert a „tünetmentes fertőzött” állapot beillesztése is. Az epidemiológusok ezeket összefoglalóan „kompartment modellek” elnevezéssel illetik.

A koronavírus terjedésére felállított mintegy negyvenféle nyitott forrású modell általában egymást fedő matematikai struktúrákon épül fel. A különbségek többnyire a modellbe foglalt kompartmentek számában, az időszakok folyamatos vagy diszkrét jellegében rejlenek, továbbá abban, hogy a dinamika teljesen determinisztikus vagy sztochasztikus vonatkozásokat is tartalmaz; valamint hogy beillesztenek-e demográfiai vagy térségi struktúrákat is. A betegség terjedésének külön válfaja a hálózati kontextus, ahol az egyének

közötti bilaterális kapcsolatokat exogén primitívekként (külső alapesetekként) fogják fel, s a fertőzés terjedésének valószínűségét a megbetegedettek kezdeti állományából kiindulva tanulmányozzák.

A SIR-modellek alapvető hiányossága, hogy az állapotok gyakoriságában sem, az ütemek állandóiban sem engedi meg a heterogenitást. A gyakorlatban a legfontosabb heterogenitás abból fakad, hogy az egyéni magatartások idővel változnak. A betegség terjedése valószínűleg arra készíti mindenkit, hogy korlátozza másokkal fenntartott kapcsolatait, a távolságtartás folyamatosan módosítja a dinamikát, s ezzel elfedi a mechanisztikus és a fenomenológiai modellek eltéréseit. A járvány kezdetére kialakított, jól kalibrált modellek a továbbiakban az ad hoc feltevéseknek megfelelő módosításokra szorulnak.

A heterogenitáson túlmenően a SIR-modellek három további vonatkozása teszi különösen nehézé dinamikájuk előrejelzését. Mivel a modell nem lineáris, a paraméterértékekben és a kiinduló állapotban bekövetkező apró változások erőteljesen befolyásolják a dinamikát. Például a megbetegedéseknek a koronavírus kezdetén jelentett megkéttszereződése két, egyébként azonos térség összehasonlítása során, ahol az egyikben a megbetegedések száma egy, a másikban pedig száz, az esetszámok háromhatszáznál is nagyobb időeltolódását eredményezheti. Másodsorban, mivel ezeknek a modelleknek a dinamikája inkább bonyolult és nem monoton, a hagyományos modelldiagnosztikák és -illesztési eljárások nem feltétlenül jó indikátorok annak megállapítására, hogy a modell jó extrapolációkat eredményez-e. Így például a járvány kezdetére illesztett modellek előrejelzési képessége jó, mivel a megbetegedések növekedése hozzátétlenül exponenciális. Csakhogy viszonylag kevés modell alkalmas annak megállapítására, mikor következik be a telítettség pontja, amitől kezdve az új megbetegedések száma csökkenni kezd vagy hogy a csúcsponton hány beteggel kell számolni. Mindezt tetézi, hogy a betegség átadásai tetemes időeltolódással történnek.

A heterogenitás forrásai bonyolítják a koronavírusra felállított modellek alkalmazását, ezek némelyikét érdemes beépíteni továbbfejlesztett változataikba. A tanulmány részletezi a sokféleség eseteit. Közöttük szerepelnek a „kitettség” tényezői, amelyek a társadalmi érintkezés mindennapi gyakorlatából fakadnak – miként eltérések tapasztalhatók a városi és vidéki körzetek, de az egyes városok között is, tényező a népesség, a beépítettség, a „gócpontok” (idősek ott-

honai). Következő csoportjukat az emberek reagálása képviseli – míg a SIR legtöbb modellje kockázati elemként beépítette a 65 fölötti életkort, a nemeket már nem feltétlenül, s hasonlóképpen nehezen birkóznak meg az egészségi állapotot jellemző egyéni betegségekkel. A heterogenitás következő csoportja az egyes országok egészségügyi ellátórendszereinek állapota. A szerzők emlékeztetnek rá: bár az Amerikai Egyesült Államok intenzívellátási kapacitása kiemelkedő, az ezer főre jutó kórházi ágyak száma három, szemben Dél-Korea, Japán és Németország nyolc ágyával – következésképpen ágyak felszabadítására nem került sor, mint Németországban, csupán az egészségügyi személyzetet irányították New Yorkba és más gócpontokba.

Az adatok további bizonytalansági tényezőt képviselnek. A szerzők szerint köztudott, hogy a járvány kezdetén a fertőzésre és hospitalizálásra vonatkozó

aggregált statisztikai adatok megbízhatatlanok. Akadózik a betegség azonosítása is, a tesztelés is, a fertőzöttek vonakodhatnak kórházba menni, vagy fel sem veszik őket a tünetek közönségesnek ítélt jellege miatt. A halálozási adatokat megbízhatóbbnak tartják, csak hogy a megbetegedéstől kezdve ez két héttel később következik be, és előfordul, hogy a haláleset regisztrálásának adminisztrációja is elhúzódik (Nagy-Britanniában a felülvizsgálat a Covidra visszavezethető, korábban közölt halálesetek 78%-os növekedését eredményezte).

TÁRGYSZAVAK: Covid, járványügy, előrejelzési modellek

HOLKA LÁSZLÓ

47/2020

Információs egyenlőtlenség az Egyesült Királyság koronavírusral kapcsolatos kommunikációs válságában

Richard Fletcher – Antonis Kalogeropoulos – Felix Simon – Rasmus Kleis Nielsen: Information inequality in the UK coronavirus communication crisis

Reuter Institute-University of Oxford. UK COVID-19 news and information project 2020. július 23. 1–34. p.

URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/information-inequality-uk-coronavirus-communications-crisis>

Az „infodemia” nevet adta (a pandemia mintájára) az Egészségügyi Világszervezet (WHO) a COVID kitörése nyomán elszabadult híradatnak, az információk túltengésének, beleértve ebbe az álhíreket, a szóbeszédet, az eltorzított információkat is.¹ A járvánnyal kapcsolatos hírek Egyesült Királyságbeli fogadtatásáról a Reuters hírügynökség Sajtókutatási Intézete

(Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford) a társadalmi jóllét elősegítésén fáradozó Nuffield Foundation támogatásával indított nyolc hónaposra tervezett projektet 2020 áprilisában. A kéthetente egyhetes időtartammal végzett felmérések a YouGov elnevezésű, nemzetközi online közvéleménykutató cég² közreműködésével történtek,

¹ <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf>.

² A világ harmincnegyzik országában 8 millió adatközlővel, valamint tíz évre visszatekintő adattárral rendelkező intézményről lásd <https://corporate.yougov.com/about/>.

közelebről nem meghatározott nagyságú mintán, online kérdőív segítségével. A szervezők igyekeztek állandónak tartani a válaszadók körét, akik egyszer nem feleltek, azokat kiiktatták a programból. A minta vesztesége nem volt véletlen, a hatodik hullámra magasabb lett az idősek és a nők aránya, ezért az országos reprezentativitás érdekében minden hullámot újra súlyoztak az életkor, a nem, a lakóhely jellege, az iskolai végzettség és a szociális státus szerint.

Az egyes fordulók eredményeit tájékoztatókban tették közzé, amely közül a kilencedik 2020. augusztus 11-én jelent meg. Az első hat forduló fontosabb megállapításait foglalta össze a kommunikációs „válságot” (azaz megrázkódtatást) taglaló, július 23-án készült jelentés.

A felmérés egyes hullámai szerint haladva megállapítja, hogy a „válság” előtti időkhöz képest a hírek fogyasztása magasabb maradt, de a kezdeti nagy felívelést április közepétől június végéig egyre erőteljesebb hanyatlás követte. A hírek iránti kíváncsiság az első időkben minden életkorra jellemző volt – azzal, hogy a 18–54 évesek korosztályai és az 55 év feletiek közötti különbség egyre nőtt. Míg a Covid19-cel kapcsolatos információkat naponta legalább egyszer megtekintők között kezdetben mindössze 12 százalékpontos különbséget észleltek, a fiatalabbak körében az érdeklődés gyorsabb ütemben lanyhult, így az eltérés a kétszeresére nőtt (75%, szemben az 51%-kal). A nemek szerinti különbségek szintén nagyobbak lettek. Eleinte mind a férfiak, mind a nők átlagosan naponta legalább egyszer ellenőrizték az információkat (78, illetve 79%), majd a nők körében június utolsó napjaira megemelkedett a közömbösek aránya, így a két nem között 8 százalékpontos eltérés keletkezett. Ehhez kapcsolódik a járványra vonatkozó hírek tudatos elkerülése: az időszak végén a nők egynegyede nyilatkozott úgy, hogy szándékosan kerüli az ilyen híradásokat, ugyanakkor a férfiak körében az elzárkózók aránya 18% volt.

Az iskolai végzettség az offline módon közölt hírek tekintetében nem játszott kimutatható szerepet, ezzel szemben az online tudósítások esetében bizonyos időszakokban a magasabb végzettségűek akár 20 százalékpontos fölényre is szert tettek. A közösségi média használatában a nők és a férfiak hasonló arányokat hoztak, az eltérés közöttük nem haladta meg a 3 százalékpontot.

A járvány és a vele kapcsolatos intézkedések és hírek vizsgálata fordulónként változó képet mutatott. Az első felmérés április 10-étől arra utalt, hogy a meg-

kérdezettek a hírek és a kormány köré sereglettek, s miközben a tömegtájékoztató eszközökbe vetett bizalom nagyfokú volt, a kormány intézkedéseinek megítélése a többség (54%) szerint kedvezőnek mondható („jól végzi a dolgát”), de szélsőségesen eltért a jobb- és a baloldal hívei között. Áprilisban a megkérdezettek 65%-a úgy vélekedett, hogy a tömegtájékoztató szervek segítettek megérteni a járvány mibenlétét, ám egynegyedük szerint a hírközlő szervek eltúlozták a Covid19 jelentőségét. A második felmérés polarizálódást hozott a média szerepének megítélésében: a nyilatkozók 30%-a szerint a tömegtájékoztató nem eléggé kritikus a kormány intézkedéseit illetően, 28% gondolta, hogy a híradások lelkiismeretesek, 29% szerint a tudósítások túlságosan kritikusak voltak. A május 7-én kezdődött következő megkérdezés a hírektől való elfordulásról vallott. A hírek szándékos kerüléséről 22% számolt be (szemben az egy hónappal korábbi 15%-kal). Kétharmaduk arra hivatkozott, ezzel igyekeznek óvni kedélyállapotukat, egyharmaduk úgy nyilatkozott, hogy túl sok az információ.

A május 21-én kezdődött felmérési forduló a bizalom drámai megrendüléséről tanúskodott, és pedig mind a tömegtájékoztatót, mind a kormányt illetően (az előbbinél a bizalmat érzők aránya az április közepén mért 57%-ról 46%-ra esett, a kormány esetében 67-ről 48%-ra). Mindeközben felszökött a kormány és a politikusok részéről érkező hamis vagy félrevezető információkra gyanakvók részesedése (38%, illetve 39% lett, 11, illetve 9 százalékpontos növekménnyel). A bizalom megrendülése mellett a következő felmérés a megelőző intézkedésekre szavazók gyarapodását jelezte, 76% mondta, hogy hajlandó maszkot viselni, ha a kormány azt javasolja, de csak 46% nyilatkozott úgy, hogy beleegyezne a társas kapcsolatait vizsgáló applikáció bevetésébe. Az ezt követő forduló a közösségi média használatának állandósulásáról tanúskodott: első helyen a Facebook állt (65%), a másodikon a WhatsApp (63%), ezt a Youtube követte 59%-kal.

Befejezésként a jelentés megkísérli feltárni a hírfogyasztásban meglévő egyenlőtlenségeket. Evégett a megkérdezetteket első lépésként két nagy csoportra osztották: az elsőbe kerültek azok, akik az előző héten átlagosan naponta egyszeri alkalomnál ritkábban, a másodikba, akik átlagosan naponta legalább egyszer követték nyomon a Covid19-cel kapcsolatos híreket. Külön kérdéssor tudakolta, milyen gyakorisággal használták a televíziót, a rádiót, a nyomtatott sajtótermékeket és az online médiát. Az egyenlőt-

lenségek mérésére a Gini-együtthatót alkalmazták (ahol az „1” az összes hírforrás egyetlen személynél összpontosul), és ennek segítségével igyekeztek azonosítani a különböző ismérvek szerint felállított csoportokat.

TÁRGYSZAVAK: hírfogyasztás, Covid19, egyenlőt-lenségek, Nagy-Britannia

HOLKA LÁSZLÓ

48/2020

Büntetőjogi reform felé egészségügyi tájékoztatással? Tanulságok tíz országból

Catherine Heard: *Towards a Health-Informed Penal Reform? Evidence from ten countries* London, Institute for Criminal Policy Research, 2019. június. 1–35. p.

URL: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/icpr_prison_health_report.pdf

Jótékonyági alapítványok támogatásával a Londoni Egyetem Birbeck College mellett 2010 óta működik a világ büntetés-végrehajtási intézményeinek adatait összesítő Kriminológiai Kutatóintézet (Institute For Criminal Policy Research (ICPS)). Az intézmény Tájékoztató a világ börtöneiről (World Prison Brief, WPB) elnevezéssel egyedülálló honlapot tart fenn, az ezredfordulóig visszamenő alapadatokkal a világ országainak büntetés-végrehajtási szervezeteiről (Eritrea, Szomália és a Koreai NDK kivételével). A források között például Magyarország esetében a BM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága szerepel.

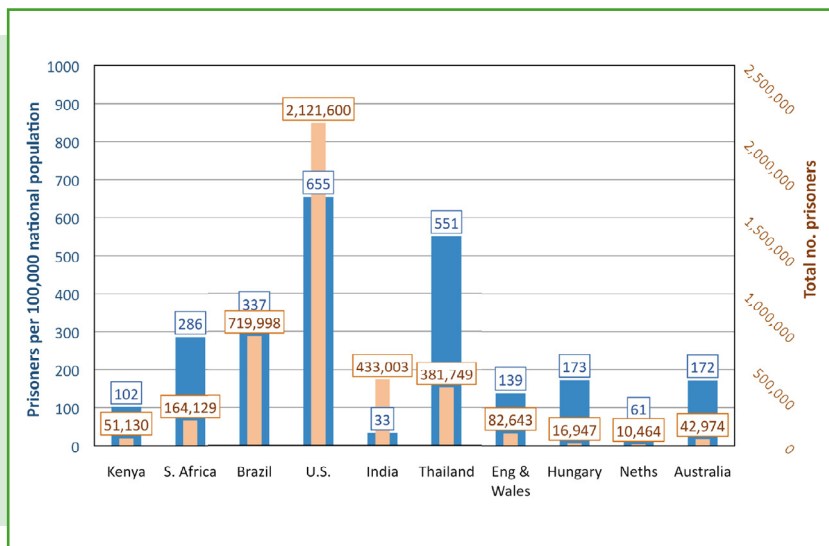
A világ börtöneiben tapasztalható egészségügyi helyzetet ismertető, 2019-es összeállítás szerzője, az ICPS kutatási igazgatója, Catharine Heard 2020. március 26-án levelet tett közzé a Covid19 börtönökben fenyegető közegészségügyi kockázatairól.¹ Ebben emlékeztet rá: a fertőzés gyors terjedése a börtönökben és egyéb fogvatartási helyeken valószínűleg meghatározza a járvány hatását, megsokszorozva a fertőzéssel sújtottak számát. Felidézte

az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 15-én közreadott útmutatóját, amely felhívott „a fertőzés fokozott megelőzésére és ellenőrzési intézkedéseire, a megfelelő tesztelésre, kezelésre és gondozásra”.²

Heard kifejtette, hogy a járvány kitörését követően a helyzet viharos gyorsasággal változott, és utalt rá: több európai országban a börtönlakók és a személyzet tesztjei pozitívak voltak; a világ számos pontján a túlszűfolt és alulfinanszírozott, az alapvető egészségügyi ellátás nyújtását is nehezen teljesítő büntetés-végrehajtási intézmények a járvány melegágyait jelenthették. Angliában és Franciaországban halálesetek is előfordultak – rosszabb esetben ezek a jéghegy csúcsaivá válhattak. A büntetés-végrehajtási rendszerek többféle módon reagáltak a helyzetre. Volt, ahol felfüggesztették a látogatásokat, számos országban a fogvatartottak körében tiltakozások törtek ki (Kolumbia, Brazília, Olaszország,

¹ A Covid19 a börtönökben jelentős közegészségügyi kockázatot jelent. <https://www.prisonstudies.org/news/covid-19-prisons-%E2%80%93-major-public-health-risk>.

² A WHO útmutatója *A Covid19-cel kapcsolatos készülségről, megelőzésről és ellenőrzésről a börtönökben és egyéb fogvatartási helyeken* címmel jelent meg: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-and-control-of-COVID-19-in-prisons.pdf?ua=1.

1. ábra: A fogvatartottak rátája (börtönlakók száma az ország népességének 100 ezer főjére vetítve) és a fogvatartottak száma. Bal oldalon: fogvatartottak száma 100 ezer lakosra), jobb oldalon: fogvatartottak száma, fő

Megjegyzés: a World Prison Database 2019. májusi adatai, a közlések időpontjai és az igazságszolgáltatási sajátosságok miatti eltérésekkel.

Románia); Törökországban a törvényhozás döntése értelmében az ország mintegy 286 ezer börtönlakójából százezret szabadlábra helyeztek, ugyancsak ilyen intézkedés történt Iránban, és hasonló lépéseket fontolgattak az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában és Írországban.

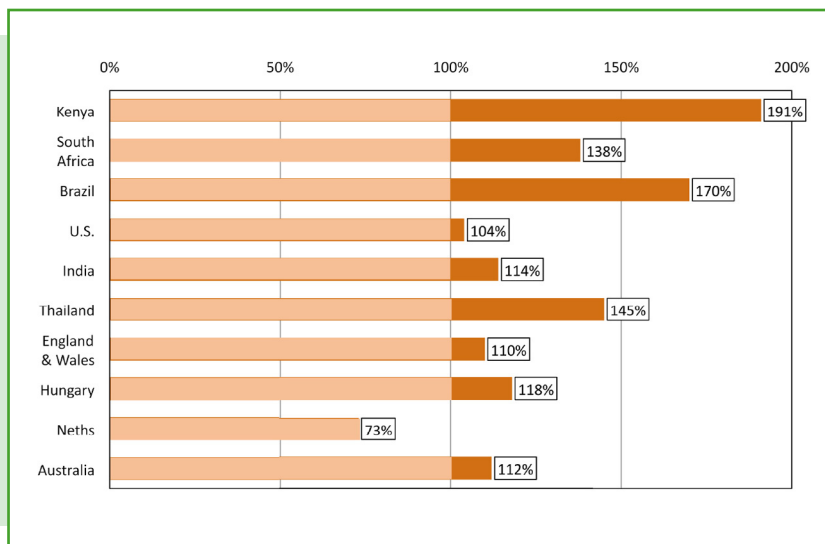
A büntetés-végrehajtási intézményekre jellemző helyzetet a szerző és munkatársai egy 2017-ben indított nemzetközi összehasonlító vizsgálat keretében mérték fel, amely öt kontinens tíz országára terjedt ki, így Afrikában Kenyára és a Dél-Afrikai Köztársaságra, Amerikában Brazíliára és az Amerikai Egyesült Államokra, Ázsiában Indiára és Thaiföldre, Óceániában Ausztráliára, Európában Angliára és Walesre, Hollandiára és Magyarországra.

Az áttekintés megállapítja, hogy a jelentés közreadásának idején a börtönökben tartózkodók száma világszerte meghaladta a 11 millió főt. A büntetés-végrehajtási intézményeket általában véve a rossz egészségügyi helyzet színterének, egyben okozójá-

nak nevezi. Az ott lévők rendszerint a népesség többségénél rosszabb állapotban kerülnek be – ennek alátámasztására megemlítik, hogy a fogvatartottak a társadalom szegényebb, marginalizálódott rétegeiből származnak. Egészségi állapotuk így fokozott kockázatnak van kitéve. A jelentés pontosabb adatok közlése nélkül (a részletes adatok ügyében az olvasót az ajánlott irodalom jegyzékéhez utalja, ahol feltünteti az emberjogi szervezetektől a Nemzetközi Vörös keresztet át az Egészségügyi Világszervezet – WHO – megfelelő résztanulmányait) ismerteti a fogvatartottak rossz egészségi állapotának leggyakoribb fajtáit, külön-külön a frissen bekerültekre és a már börtönben lévőkre. Cáfolva a közkeletűnek mondott vélekedést, miszerint a börtönök a társadalom kicsinyített másai lennének, kitér rá, hogy sokkal inkább tükrözik a marginalizált csoportok jellemzőit, beleértve azok egészségügyi problémáit is. Gyakorinak nevezi, hogy alkohol- és kábítószerfüggőket utalnak büntetés-végrehajtási intézményekbe, hogy bizonyos kisebbségi

2. ábra: A börtönök túlszűfolttsága tíz országban

Megjegyzés: a World Prison Database 2019. májusi adatai; a közlések időpontjai és az igazságszolgáltatási sajátosságok miatti eltérésekkel.

csoportok tagjai a társadalomban kimutatható arányuknál nagyobb súllyal jelennek meg (Hollandiában egy 2017-es tanulmány szerint a nem honos polgárok és az etnikai csoportok alkották a börtönlakók többségét). A bekerülők körében még a magas jövedelmű országokban is feltűnően nagy volt a fertőző betegségekben szenvedők száma (a braziliai Mato Grosso háromezer fogvatartottjánál végzett felmérés kiderítette, hogy 90%-uk szifilisz – anélkül, hogy ennek tudatában lettek volna).

A börtönbe kerülők között igen gyakori a mentális betegségek előfordulása is: a WHO 2014-es felmérése szerint depresszióban, személyiségzavarban, skizofréniában és hasonlóknak szenvedett minden hetedik fogvatartott. A fogvatartás körülményei (a természetes fény és a friss levegő hiánya, szegényes étrend, hozzáférés tiltott szerekhez, a szerfogyasztók jelenléte és hasonló) fokozzák az egészségügyi kockázatokat. Külön érintve a női fogvatartottak helyzetét az összegzés ismerteti a börtönök túlszűfoltóságából adódó további kockázatokat is.

A börtönben lévők egészségi helyzete nyilvánvalóan összefügg a létszámmal. Az ezredfordulón még csupán 8,7 millió főről lehetett tudni, a kétmilliónál nagyobb növekmény szűk két évtized alatt következett be. A fogvatartottak száma egyes országokban ugrásszerűen nőtt: az Amerikai Egyesült Államokban 1980 és a 2008-ban kimutatott csúcs közötti időben megnégyszereződött; a börtönlakók száma Brazíliában az 1973. évi harmincezer főről 2019-re hétszázezerre emelkedett (Magyarországon 1995 és 2019 között a növekmény 36%-ra rúgott). A fogvatartottak egészségügyi állapotát is befolyásoló kiutat a létszám csökkentése jelentheti. Az áttekintés szerzője szerint ennek egyik lehetséges módja az előzetes letartóztatásba helyezés feltételeinek módosítása.

TÁRGYSZAVAK: büntetés-végrehajtás, börtönök túlszűfoltósága, fogvatartottak egészsége

HOLKA LÁSZLÓ

49/2020

Az életben várható eredmények előrejelzése a tömeges együttműködés módszerével

Matthew J. Salganik et al.: Measuring the predictability of life outcomes with a scientific mass collaboration

PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences), 2020. 15. sz. 8398–8403. p.

DOI: [10.1073/pnas.1915006117](https://doi.org/10.1073/pnas.1915006117)

A társadalomtudósok azt vizsgálják, hogy miként írhatók le az életpálya társadalmi mintái, az elméleti tényezők hogyan alakítják a várható eredményeket, de megbecsülik az okozati hatásokat is. Bár ez a kutatás elősegíti a tudományos megértést és informálja a politikai döntéshozókat, mégsem világos, hogyan lehet értelmezni egy képességet az egyének életében várható eredmények előrejelzésére. A pontos előrejelzés megmutathatja, hol kell segítséget nyújtani a gyer-

mekeknek és a családoknak a kockázatok elkerülésére, másrészt az egyének pályagörbéje figyelmeztethet a társadalom zártságára. Megérthetők az előrejelzés különbségeinek társadalmi összefüggései, de a kutatás sarkallja a tudományos felfedezéseket és segíti a politikai döntéseket is. A legfontosabb feladat az előrejelzések pontosságának javítása, de az ilyen jellegű kutatások másik célja az, hogy lendületet adjanak mind a tudománynak, mind a módszerek sokszínűségének.

Annak érdekében, hogy az életben várható eredmények előre jelezhetőek legyenek a gyermekeknél, a szülőknél és a háztartásoknál, a szerzők megalkották a tömeges együttműködés módszerét (megjegyezhető, hogy a tanulmány 112 –sic! – szerzője név szerint fel van sorolva a dolgozat címe alatt, a legtöbben amerikai egyetemek kutatói, de Szaúd-Arábia, Anglia, Skócia, Hollandia, az Egyesült Arab Emírség, Svájc és Japán is képviselteti magát e munkában). A Törékeny Családok Kihívása (Fragile Families Challenge) című projekt volt a kiindulópont. Ebben a gépi tanulás módszerétől eljutottak egy új metódushoz, ami még nem általános a társadalomtudományokban: a közös feladat módszeréhez (common task method). Először meghatározzák az előre jelzendő feladatot, majd nagyszámú, különböző kutatókból álló csoportot toboznak, előre jelezve az eredményeket, felhasználva a mindenki által kapott azonos adatokat. Az előre számításokat később ugyanazzal a hibaszámítással értékelik, de előre jelzik a visszatartott adatokat is (held-out data), azokat az információkat, amelyeket a szerzők nem adtak át a résztvevőknek. Bár az előrejelzési feladat teljesen standardizált, a résztvevők szabadon használhatnak bármilyen módszert előrejelzésük kiszámítására. A közös feladat módszer megbízható becslést ad az előrejelzésre. Ha ennek értéke magasabb, mint amire számítani lehetett, az eredményeket nem vetik el a túllilleszkedés, illetve a kutató szabadságfoka miatt. Ha az előrejelzés értéke kisebb, mint várták, az eredményeket ekkor sem semmisítik meg bármely kutató vagy módszer korlátai miatt.

A tömeges együttműködés módszere hosszú távú, intenzív adatgyűjtési eljárást eredményez, ami a Törékeny Családok Kihívásában és a Gyermejköltségi Vizsgálatban (Child Wellbeing Study) ölt testet. Ezzel szemben a kormányzati adminisztratív és az online felhasználók révén keletkezett adatokat gyakran felhasználják az előrejelzésre, mely adatok jó szolgálatot tesznek a társadalomtudományi kutatásokban. A folyamatos vizsgálatok a longitudinális adatok gazdag tárházát adják azoknak a családoknak az ezreiről az amerikai nagyvárosokban, amelyekben a 2000 körüli években gyermek született. A tanulmány egyik célja az volt, hogy ismereteket szerezzen mind a házasság nélkül élő szülőkről, mind az ilyen családba született gyermekek életéről.

A Törékeny Családok Kihívása projekt – amelyhez több mint 750 tanulmányt használtak fel – adatait hat hullámban gyűjtötték össze: a gyermek születésekor, majd 1, 3, 5, 9 és 15 éves korában. Minden

hullámban különböző modulok adatgyűjtésére került sor. A gyermek születésekor például meginterjúvolták az apát és az anyát, 9 éves kor előtt az esetleges gondozót, a gyermek tanítóját és magát a gyermeket is. A születéskor adatokat gyűjtöttek a gyermek egészségéről, az apa-anya kapcsolatról, az apaságról, a házasság megítéléséről, a rokonságról, a környezeti tényezőkről, az egészségtudatos magatartásról, a demográfiai jellemzőkről, az oktatásról, a foglalkoztatásról és a jövedelemről. 9 éves korban szóba került a szülői felügyelet és kapcsolat, a szülői fegyelmezés, a testvér kapcsolat, a mindennapi foglalatosság, az iskola, a korai bűnelkövetés, a feladatteljesítés, a magatartás, az egészségi állapot és a biztonság. Az interjúk után pszichometrikus tesztek készültek (például képek kiválasztása), biometrikus adatokat vettek fel (például magasság, súly), valamint a szomszédsági kapcsolatokat is feltárták. A kutatás megkezdésekor az első öt hullám adatai már rendelkezésre álltak. Ekkor kezdték létrehozni a tömeges együttműködést, felhasználva a közös feladat módszert. A gyermek 15 éves korában vizsgálták osztályzatainak átlagát, a gyermek határozottságát, a háztartás anyagi nehézségeit, a gondozó munkanélküliségét, illetve állásokra felkészítő képzésekben való részvételét.

A háttéradatokat 4242 családtól gyűjtötték be. Az eredmények fele nem állt rendelkezésre az értékeléskor. Az adatokat két csoportba osztották: az egyiket vizuális csoport ranglistának (leaderboard), a másikat visszatartott (hold-out) adatoknak nevezhetjük. Az utóbbiak előrejelzésének pontossága ismeretlen volt a résztvevők számára. Minden előrejelzést hibaméréssel értékelték: a négyzetes eltérés átlaga több információt tartalmaz a háttérről, a képzésről, a csoportranglistáról és a visszatartott adatokról. Az interjúkat egyetemi dolgozók és hallgatók vették fel. Összesen 457 pályamunkát kaptak az életpálya alakulásának értékeléséhez. További 160 team értékes beadvánnyal gazdagította a vizsgálatot. Többségük gépi tanulási módszert választott, ami nem tipikus a társadalomtudományi kutatásokban. Céljuk az előrejelzés pontosságának maximalizálása volt.

A projekt 2017. március 5-étől 2017. augusztus 1-jéig tartott, a résztvevők feltölthették dolgozatukat a honlapra. Mindegyikben volt előrejelzés, kód, az előrejelzés módja, valamint a megközelítés értelmező magyarázata. A feltöltés után mindenki láthatta pontjait a ranglistán, amely sorba helyezte az előrejelzések pontosságát. A projekt minden eljárását a Princeton

Egyetem hagyta jóvá. A résztvevők megpróbálták minimalizálni előrejelzésük négyzetes hibájának átlagát. A szerzők megállapították, hogy a legjobb előrejelzések sem eléggé pontosak. Az R négyzet értéke az anyagi nehézségeknél és az iskolai osztályzatoknál csak 0,2, és mindössze 0,05 a többi eredményváltozónál. A legjobb előrejelzések, amelyek gyakran alkalmaztak komplex gépi tanulási módszereket, csak valamivel adtak jobb eredményt az egyszerű teljesítményértékelési modellnél és a lineáris regresszió vagy a logisztikai regresszió eredményeinél.

A legjobb becsléseknek három mintája rajzolódt ki. Az elsőben a csapatok különböző adatok sokaságát dolgozták fel és statisztikai tanulási technikákat alkalmaztak az előrejelzések számszerűsítésére. Másodszor a dolgozatokból létrehoztak egy összeállított munkát, de ez sem hozott alapvető változást az előrejelzés pontosságában. Harmadszor sok megfigyelés a csapatok által pontosan előre jelzett volt, míg többnél az összes csapat gyenge becslést adott. Megállapítható, hogy a négyzetes előrejelzési hiba nagysága szoros kapcsolatot mutat a családdal és gyenge szorosságot azzal a technikával, amivel az előrejelzést kiszámították. Az előrejelzést sok tényező befolyásolja: az előrejelzők és

az eredmények közötti eltérő időszáv, a különböző adatforrások és társadalmi csoportok. Az életpályát vizsgáló társadalomtudósoknak meg kell találniuk a magyarázatát, hogy a nagyon hasonló adatokból miért nem lehet pontos előrejelzéseket készíteni.

A döntéshozók előrejelző modelleket használnak olyan területeken, mint a büntető igazságszolgáltatás és a gyermekvédő szolgálat, amelyekben felhasználhatják a tanulmány eredményeit. Ez a munka felhívja a figyelmet a tömeges együttműködési módszer lehetőségére a társadalomtudományokban. Napjainkban sok longitudinális vizsgálat történik a világban különböző népességcsoportoknál, mérési jellemzőkkel és kutatási célokkal. E vizsgálatok mindegyikének bázisát jelentheti, mintát szolgáltatva a tanulmány. A jövőben felvetődhet más társadalomtudományi probléma is, amit jobban meg lehet oldani a tömeges együttműködés módszerével, mint egyénileg.

TÁRGYSZAVAK: életpálya, előrejelzés, törekeny családok

HAJNAL BÉLA

Olasz családok a XXI. században: a társadalmi nemek időfelhasználása, a különbségek alakulása

Francesca Barigozzi – Cesare Di Timoteo – Chiara Monfardini: Italian Families in the 21st Century: Gender Gaps in Time Use and Their Evolution

IZA Discussion Papers, 2020, 13 348. sz. 1–47. p.

URL: <https://www.iza.org/publications/dp/13348/italian-families-in-the-21st-century-gender-gaps-in-time-use-and-their-evolution>

„A nem fizetett gondozási tevékenységek állnak minden országban a társadalmi nemek közötti egyenlőtlenségek hátterében” – állapította meg egy tanulmány, amely az 1998 és 2003 közötti harmonizált európai időmérlegeket (HETUS) vetette egybe.¹ Leszögezte, hogy „(...) a nők a férfiaknál mindennap átlagosan 1 órával több (fizetett és nem fizetett) munkát végeznek. A két nem között legalább 1 órányi különbséget felmutató országok közé a kelet-európai és a mediterrán térség államai tartoznak.”² Más nemzetközi összehasonlítások tanúsága szerint a mediterrán Olaszországban a felmérésekben részt vevő férfiak és nők közötti különbségek az időfelhasználás tekintetében még a 2002–2003. évi időmérleg alkalmával is jelentékenyebbek voltak a francia, svéd és amerikai társaiénál kimutatott eltéréseknél, a nemi szerepeket még mindig a hagyományos felfogás határozta meg, kiváltképp, ha kisgyermekkel éltek együtt; a férfiak és a nők közötti szakosodás igen erőteljes volt. (A tradicionális szemlélet szívós: erre utal a World Value Survey értékítélet-vizsgálata, miszerint az olasz népesség 51%-a egyetért a megállapítással: „A nő legfontosabb

dolga, hogy gondoskodjék otthonáról és családjáról”.³ A tanulmány a két nem időfelhasználását hasonlítja össze a 2002 és 2014 közötti időszakban. Külön vizsgálja a hétköznapok és a hétvégék időbeosztását. A szerzők feltevése szerint mivel az idővel való gazdálkodás a víkendek idején rugalmasabb, ez visszahathat a hétköznapok gyakorlatára, így ebből leszűrhetők lesznek a hétköznapokban várható új trendek. Miközben az elemzés a 25–64 esztendő közötti korosztály egészét veszi szemügyre, önálló vizsgálatot szentel a teljes munkaidőben foglalkoztatott, kisgyermeket nevelő családoknak. E mögött az a hipotézis húzódik meg, hogy a fiatal párok kevésbé állnak a hagyományos nemi szerepfelfogások hatása alatt – a szerzők szerint ezt az életkoron kívül alátámasztja, hogy a nők átlagosan iskolázottabbak a férfiaknál, és hogy az almintára a kultúra iránti nagyobb érdeklődés jellemző.

Az időfelhasználás nemek közötti különbségei a vizsgált 13 esztendő alatt kissé elhalványultak, mind a keresőtevékenység (piaci munka) esetében, mind a háztartási munka és a szabadidő tekintetében. Az eltérés mértéke a kereső munkánál 30%-kal mérséklődött, a másik két esetben 23, illetve 13%-kal. Ugyanakkor a gyermekek ellátása terén nem történt változás. A keresőtevékenység elsősorban a nők fokozottabb munkavállalására vezethető vissza. A férfiaknál ez jelentéktelen mértékű volt, miközben enyhén nőtt a háztartási munkára és a gyermekek ellátására fordított idejük – különösen a hétvéginapokon. Mindkét nem képviselői többet foglalkoztak a gyermekek-

¹ A felmérésről kritikai észrevételekkel lásd Falussy Béla: Gondolatok az Eurostat időmérleg-vizsgálatairól szóló jelentésről. *Statisztikai Szemle*, 2005. 1. sz. 24–44. p. Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2005/2005_01/2005_01_024.pdf.

² Lina Gálvez-Muñoz – Paula Rodríguez-Modroño – Mónica Domínguez-Serrano: Work and Time Use By Gender: A New Clustering of European Welfare Systems. *Feminist Economics*, 2011. 4. sz. 125., 132. p.

³ <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>.

kel, a testi gondozással összefüggő tevékenységnél csekélyebb, a nevelésnél nagyobb mértékben. A keresőtevékenység, a háztartási munka és a gyermekek ellátása együttvéve 2002-ben a nőknél átlagosan heti 48, a férfiaknál 39 órát vett igénybe, majd 2008-ban 47, illetve 39,5 órát, végül 2014-ben a nők 49 órás ráfordítása állt szemben a férfiak 41 órás időfelhasználásával. Ezen belül a keresőtevékenység a nőknél a 2002. évi átlagosan heti 13 órától 2008-ban 14,5 órára, végül 2014-re 18 órára emelkedett. Levonható a következtetés, hogy a nők fokozódó jelenlétét a munkaerőpiacon nem kísérte a férfiak nagyobb szerepvállalása az otthoni tennivalókban.

A legutóbbi olaszországi időmérleg-felvétel azt mutatta, hogy a nemek közötti különbségek változatlanul nagyok. A nőknek a férfiakhoz képest 39%-kal kevesebb idejüket veszi igénybe a keresőtevékenység, heti 11,65 órás eltérést eredményezve a két nem között – ez a különbség a háztartási munkáknál heti 18 óra, a gyermekek ellátása esetében heti 2 óra, és heti 10 óra a szabadidős tevékenységeknél. Az otthoni tennivalók időbeli megoszlása a teljes munkaidőben foglalkoztatott, gyermekes szülőknél is egyenletlen. Az ebbe a kategóriába tartozó anyák idejéből 2014-ben a keresőtevékenység partnereikhez viszonyítva 13%-kal kevesebb időt vett el (naponta 1 órával kevesebbet), a két nem közötti különbség a 12 évvel

korábbihoz képest mintegy 60%-kal zsugorodott. Csakhogy szintén hétköznapokon háztartási munkával napi 1,8 órával, a gyermekek testi gondozásával 0,5 órával több időt töltöttek, mint partnereik, de még a gyermekek nevelésére is napi 0,1 órával többet áldoztak. Ebből fakadt, hogy szabadidős tevékenységekre 1,2 órával kevesebb idejük jutott.

A helyzet a hétvégéken javult, a férfiak ilyenkor a hétköznapokhoz képest több időt fordítottak a gyermekek ellátására (nem testi gondozásukra) és a házimunkákra is. Ám még így sem szenteltek ezeknek annyi időt, mint női partnereik. Összességében a neme közötti aránytalan terhelést támogató társadalmi normák módosulása igen vontatottnak tűnik. A kilábalást illetően a szerzők kételyeiket fejezik ki, hogy bármiféle külső beavatkozás, mint például a hetvenes évek Olaszországában dívó „Béreket a házimunkáért!” mozgalom feltámasztására tett kísérletek eredményre vezethetnének. A megoldás sokkal inkább a családon belüli és az iskolai nevelés szemléletváltásában keresendő.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, társadalmi nemek, gyermekek ellátása, háztartási munkák

HOLKA LÁSZLÓ

51/2020

Litvánia krónikusan magas öngyilkossági rátája: frissített nézet

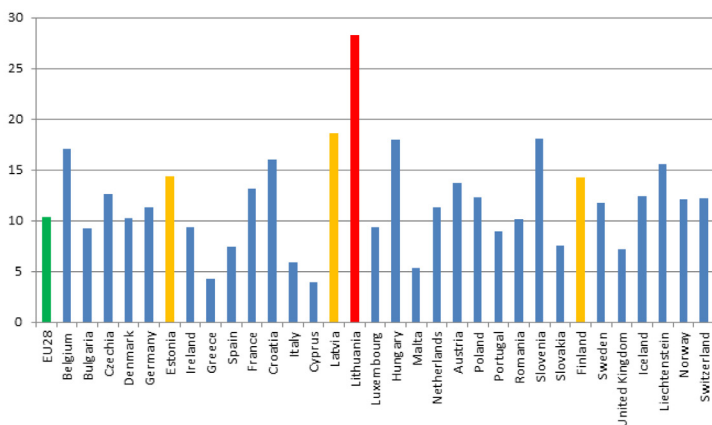
Mariarosaria Comunale: The persistently high rate of suicide in Lithuania: an updated view *Lietuvos Bankas. Discussion Paper Series*, 2020. 21. sz. 1–42. p.

URL: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/26464_4300f85d491043c2e4eaf555b89b2beb.pdf

Litvániát az öngyilkosok teljes népességhez viszonyított 2% körüli arányában az Egészségügyi Világszervezet (WHO) adatai szerint 2016-ban világszerte csupán öt ország előzte meg: Hong Kong, Kazahsztán, Mongó-

lia, Katar és a Koreai Köztársaság. Az öngyilkosságok magas száma a szomszédos országok hasonló mutatójához viszonyítva szintén igen sajátos: a Szovjetunió felbomlását követő időszak közhangulatában mindkét

Total suicides per 100 000 inhabitants (2016)

1. ábra: Öngyilkossági ráták az Európai Unió tagállamaiban, 2016 (100 ezer főre jutó eset)

Forrás: Eurostat, standardizált halálozási ráta 100 ezer lakosra.

másik balti államban megugrott ugyan az esetek száma, ám az ezredforduló éveiben bekövetkezett, Lettországhoz és Észtországhoz hasonló (de kiugróbb) tetőzést követően Litvániában jóval mérsékeltebb ütemű csökkenés volt észlelhető.

A Litván Nemzeti Bank olasz munkatársa a jelenleg alakulását az 1994 és 2016 között időszakban vizsgálta. A szerző közgazdász, célja az volt, hogy felfedje a három balti állam öngyilkossági rátái közötti különbségekre ható lehetséges tényezőket. Az öngyilkosságban feltételezhetően szerephez jutó körülményeket a közgazdasági, szociológiai és pszichológiai összetevőikig terjedően elemezte, a független változók (regresszorok) kiderítése végett párhuzamba állította a súlyozott átlagos legkisebb négyzetet (WALS) és az annak alternatíváját képviselő rugalmas nettó szelekciós kritériumot.

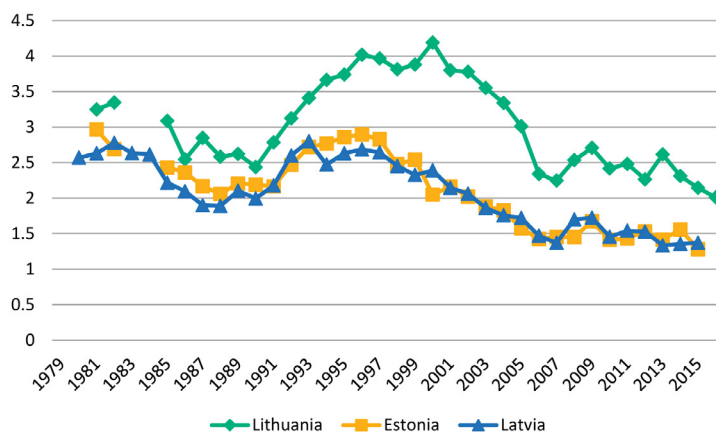
Az öngyilkosság jelenségének vizsgálatában klasszikusnak mondható elemek mellett kitér az extrovertált személyiségvonásokat sűrítetten tartalmazó

változóra, valamint az éghajlati tényezők hatásán kívül a klímaváltozással járó környezeti hőmérsékleti ingadozásokra. Végeredményben az öngyilkossághoz vezető lehetséges tényezők száma nem kevesebb, mint harmincöt. A szerző leszögezi: nem okozati összefüggések kimutatása vezérelte, hanem az, hogy bizonyos korrelációk feltárásával felhívja a szakpolitika alakítóinak figyelmét az egyes körülmények elképzelhető hatásaira. Forrásai közül alapvetők voltak a WHO adatai, s merített egyéb lelőhelyekből is. Így az étellel való elégedettség mutatói az Eurobarometer felvételeiből származtak, amelyek eredményei szerint Lettország és Litvánia 2004 óta jóval alatta maradt az Európai Unió szintjének (bár 2010 óta némiképp javult az emberek vélekedése). Hasonló tendenciákról vallanak a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) megfelelő számai.

A szerző megállapításai szerint az öngyilkosságokkal összefüggésbe hozható tényezők közé sorolható a bruttó hazai termék (GDP) növekedése,

2. ábra: Öngyilkossági ráták a balti államokban (a teljes népességre jutó esetszám)

Forrás: WHO.

a demográfiai összetevők, az alkoholfogyasztás, egyes pszichológiai mozzanatok és a hőmérséklet. Az egészségügyi kiadások az öngyilkosságokat méréselő elemként tűnnek fel, s nem is csupán a férfi népesség körében. S míg a munkaerőpiac egyes mutatói szerepet játszhatnak, a vidéki lakhely már kevésbé. Meglepő módon az alkoholfogyasztás negatív kapcsolatban állt az öngyilkosságok számával: 1994 és 2016 között az elfogyasztott szeszes italok mennyisége enyhén nőtt, az öngyilkossági ráta némiképpen csökkent. A globális felmelegedés hatása nem volt kimutatható. A társadalmi egyenlőt-

lenségek a három balti állam közül csak Lettorszáiban függenek össze kimutatható mértékben az öngyilkosságokkal; Észtország kivételével a házasságban élők kevésbé hajlamosak önközükkel véget vetni életüknek. A későbbi életkorban kötött házasságok mindhárom országban fékezik az öngyilkossági kísérleteket.

TÁRGYSZAVAK: öngyilkosság, szubjektív jóllét, Litvánia

HOLKA LÁSZLÓ

52/2020

Minden második oroszországi munkavállaló szerint munkaideje egyharmada haszontalan munkavégzéssel telik

Kazhdij vtoroj rossijanihn schitaet chto tratit tret rabocheho vremeni na bespoleznuju rabotu

URL: <https://www.superjob.ru/research/articles/112439/kazhdij-vtoroj-rossijanin-schitaet/>

A Superjob elnevezésű, munkaügyi kérdésekkel foglalkozó oroszországi portál 2020 augusztusának utolsó hetében végzett gyorsfelmérése szerint az ötezer főből álló, reprezentatív minta válaszadóinak mindössze 47%-a vélekedett úgy, hogy munkaidejének minden egyes percét értelmes tevékenységek töltik ki. A megkérdezettek a 18 évnél idősebb, gazdaságilag aktív népesség köréből kerültek ki.

A kérdésre, hogy „munkaidejének hány százalékát kénytelen értelmetlen/haszontalan munkával tölteni” adható válaszokat nyolc lehetséges változatba sorolták; a válaszadókat feltüntették nem, életkor és havi jövedelem szerinti csoportosításban. Így az „ilyesmi soha elő nem fordult, az én munkámnak mindig volt értelme” felelet az átlagos 47% mellett a férfiak 42, a nők 52%-ától származott; a 24 év alattiak és a 45 év fölöt-

tiek 52, illetve 51%-a nyilatkozott ilyen kedvezően, míg a köztes két korcsoport (25–34, 35–44 évesek) 41 és 44%-a jelzett ilyen véleményt. A munkaidő 5–10%-át tekintette elvesztegetettnek a megkérdezettek 13%-a (férfiak 14, nők 13%-a), s a legalacsonyabb jövedelműek 11, míg az igen magas jövedelműek 16%-a. A munkaidő 10–20%-át tölti haszontalanul 10% (nőknél és férfiaknál egyaránt). A munkaidő több mint felét ítélte felesleges tennivalókkal telített időszaknak a válaszadók 8%-a (férfiak 9, nők 7%-a), a 24 éven aluliak 7%-a, a 25–34 évesek 10, a 35–44 esztendősek 9 és a 45 évnél idősebbek 8%-a.

„Amivel a munkahelyemen foglalkoznom kell, az nélkülöz minden értelmet” – ezt a szélsőségesnek tűnő választ adta a megkérdezettek 3%-a (férfiak 4, nők 3%-a); hasonló arányok jellemezték az egyes

életkori és jövedelmi csoportokat is. Összességében az összes megkérdezett átlagosan értelmetlen munkára kénytelen fordítani munkaidejének 31%-át.

TÁRGYSZAVAK: munkával való elégedettség, felesleges munka, Oroszország

HOLKA LÁSZLÓ

53/2020

A dohánytermékek fogyasztásának trendjei – a WHO Európai Régiójába sorolt országok összehasonlítása

Adam Mateusz Suchecki: Trends in Tobacco Consumption – A Comparative Analysis of WHO European Region Countries

Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe, 2020. 2. sz. 117–133. p.

DOI: [10.18778/1508-2008.23.16](https://doi.org/10.18778/1508-2008.23.16)

A dohányzás egyéni és társadalmi veszélyeinek felidézését követően a szerző bevezetesként leszögezi, hogy ez a tevékenység társadalmilag nemkívánatos, visszaszorítása közérdek. Ezzel együtt, mivel a legtöbb országban a dohányféleségek előállítása és terjesztése állami monopólium, érdekütközések középpontjában áll, így a termékek egészségkárosító¹ és gazdaságilag hátrányos fogyasztása ellentétben állhat a költségvetési bevételek fokozására irányuló gyakorlattal. A dohányzás visszaszorítására rendelkezésre álló eszközök közül a szerző kiemeli a jövedéki adók kivetését, a hirdetések korlátozását, a forgalmazás helyeinek szűkítését. A tanulmány célja bemutatni, miként befolyásolják a dohánytermékek fogyasztását az egyes gazdasági eszközök, így az árképzés vagy az adókivetés.

A világ dohányfogyasztását összegző áttekintés, a Tobacco Atlas² adatai szerint hiába csökken világszerte

az elszívott cigaretták száma, számos dohányterméket előállító cég Ázsia újabban sűrűn lakott országaira terjesztette ki tevékenységét (a földkerekségen elfogyasztott összes cigaretta 40%-át Kínában füstölik el), s a fogyasztás növekedése feltűnően nagy Afrikában és a Földközi-tenger keleti fele körül.

Thaiföld azok között az országok között volt, amelyekben a dohányzás elleni fellépés jegyében 2009-ben megemelték a termékek jövedéki adóját. Az intézkedés hatásait a különböző árkategóriákba tartozó cigaretták fogyasztását két tartományban, két esztendőben vizsgáló egyik tanulmány szerint az elfogyasztott cigaretták száma korántsem csökkent: a nikotin élvezői áttértek az olcsóbb fajtákra. Hasonló eredménnyel járt egy hasonló, 2018-ban Spanyolországban végzett felmérés is: a dohánytermékek adójának emelése a fogyasztást a helyettesítő cikkek felé (így a vágott dohány felé) terelte. Kínában az állami költségvetés szempontjából elemezték a kérdést, megállapítva, hogy az 1980 és 1997 közötti adóemelés (40-ről 50%-ra) megfelelt a dohánytermesztésből, illetve a helyi beszedésű adókból származó bevételeket. Az érem másik oldala, hogy a 10%-os emelés 1,44–2,66 millió emberéletet mentett meg.

¹ Az Egészségügyi Világszervezet éves beszámolóí a dohányzás egészségi ártalmairól elérhetők: WHO report on the global tobacco epidemic 2019 – https://www.who.int/tobacco/global_report/en/.

² A hatodik alkalommal az American Cancer Society és a 2003-ban alapított globális egészségügyi összefogás, a Vital Strategies partnerségében készített atlasz – <https://tobaccoatlas.org/>.

Földrajzi térség	Egy főre jutó elszívott cigaretták átlagos száma
Afrika	7,8
Amerika	12,6
Földközi-tenger keleti térsége	13,7
Délkelet-Ázsia	19,0
Csendes-óceán nyugati térsége	22,2
Európa	24,5

1. táblázat: A dohánytermékek egy lakosra jutó átlagos napi fogyasztása földrajzi térségek szerint, 2017

Forrás: https://www.who.int/tobacco/global_report/2015/en/, a szerző számításai.

A dohányzás kulturálisan és földrajzilag igen eltérő vonásokat mutat, ami kiolvasható az Egészségügyi Világszervezet (WHO) felméréseiből. Színezi a képet a függőség intenzitása, azaz a különbség az erős és az alkalmi dohányosok között. A WHO elemzése szerint 2014-ben a régiós besorolásban Európa állt az élen, ahol a teljes lakosság mintegy 30%-a volt dohányos. Ezen belül az Európai Unió tagállamaiban a népesség 24%-a tekinthető a szenvedélytől sújtottnak – úgy, hogy 19%-uk erős, 4,7%-uk alkalmi dohányosnak

minősült. A dohányosok legnagyobb arányát Bulgária mutatta fel (35%), valamint Görögország és Törökország (33-33%). A nemdohányzók kirívóan magas, 80% fölötti arányával kitűnt Svédország, Nagy-Britannia, Izland és Finnország.

Az Európai Unió tagállamaiban felmért legfeljebb 14 éves tanulók közel 20%-a naponta dohányzik. A 2014. évi felmérés adatai szerint a dohányzó 14+ éves, nem felsőfokú iskolások számaránya magasabb, mint az előbbi csoporté.

Pozitív az összefüggés a nemdohányzók számaránya és a dohánytermékek USD-ben számított egységára között, bár előfordul ország, ahol ez nem figyelhető meg. A dohánytermékek viszonylag magas egységára elősegíthette, hogy az átlagnál nagyobb a nemdohányzók számaránya például a brit, az írországi és a norvégiai népességben. Másrészt a viszonylag olcsóbb dohánytermékekből eredően a bulgáriai, a görögországi és a törökországi dohányzók számaránya magasabb, mint az európai átlag. Nem ilyen az összefüggés az árszint és a nemdohányzók rátája között például Portugáliában és Dániában, ott a dohánytermék viszonylag olcsóbb, mégis kisebb a nemdohányzók számaránya, mint Franciaországban vagy Hollandiában.

TÁRGYSZAVAK: dohánytermék, fogyasztói ár, közterhek, tanulók korcsoportjai, dohányzási jellemzők, WHO

NÁDUDVARI ZOLTÁN

54/2020

Párizstól Berlinig: divatstílusok hatásainak feltárása a világban

Ziad Al-Halah – Kristen Grauman: From Paris to Berlin: Discovering Fashion Style Influences Around the World

In Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) 2020. 2020. június 19. 1–10. p.

URL: <https://research.fb.com/wp-content/uploads/2020/04/From-Paris-to-Berlin-Discovering-Fashion-Style-Influences-Around-the-World.pdf>

A ruhaviselet részben olyan személyes megfontolások függvénye, mint az ízlés, a kényelmi szempontok, a megfelelés bizonyos alkalmaknak. Másrészt viszont a környező világ tágabb viszonyainak rejtett megjelenítése is, azaz a változó társadalmi normák, a művészet, a politikai légkör – no meg a hírességek követésének – tükröződése is. A divat a változó hatások miatt maga is folyamatosan módosul, hol gyorsabban, hol lassabban, néha vissza-visszatérő motívumokkal. A közösségi oldalakon feltűnő, hétköznapi viseletet megjelenítő fényképekre támaszkodó elemzés a divathatások kiszűrésére vállalkozott.¹ A kutatók figyelmüket a világ egyes városai közötti „kisugárzásokra” szűkítették le: megállapítják, hogy a divatirányzatok térbeli terjedésének mennyiségi feltárása mind a társadalomtudományok, mind az üzleti előrejelzések számára tartogathat értékes felismeréseket – és előrebocsátják, hogy a divatcikkek értékesítési adatai (miként „lájklásuk” is a közösségi oldalakon) jelzéseket adnak ugyan az ízlés változásairól, ám a hatások kiindulópontjának kiderítése szempontjából nem kielégítőek.

Ezzel szemben a világhálón megjelenő fényképek alapján elvégezhető a divat földrajzi hatáselemzése, ebből fakadt a kutatás alapkérdése: mely városok befolyásolják az öltözködést más városokban (azaz népszerűsítik a kiindulási helyek ruhaviselési stílusát), valamint hogy mennyi idő alatt fejtik ki ezt a hatást.

¹ A facebookresearch mesterséges intelligenciával foglalkozó kutatásai keretében 2020. június 14. és 19. között virtuális konferencia zajlott Computer Vision and Pattern Recognition elnevezéssel, amely a számítógépes vizualizálás és mintafelismerés kérdéseit taglalta; a tanulmány az egyik munkacsoport keretében készült.

A vizsgálat adatait az Instagram és a Flickr oldalain 2013 júliusa és 2016 májusa között elhelyezett 7,7 millió fénykép szolgáltatta, címke nélkül, de a felvételek földrajzi helyének és időpontjának megjelölésével; az adatok forrását a GeoStyle elnevezésű állomány nyújtotta.²

A felvételek a világ negyvennégy nagyvárosából (köztük Budapestről) származtak. Az eljárás első lépéseként a hétköznapi viselet fotóin azonosított negyvenhat stílusjegy elemi összetevőit (színek, minták, a ruházat alakjai, típusai) szűrték a gépi feldolgozást lehetővé tevő szemantikus reprezentációval, majd Gauss-keverékmodellek (Gaussian Mixture Models, GMMs) segítségével ötven divatstílust határoztak meg. (A valószínűségi GMMs a teljes sokaságon belüli, normális eloszlású alsokaságokat és a grafikai modellekben ismétlődő változókat reprezentálva lehetővé teszi az alsokaságok automatikus felismerését az adatpontok alsokaságokon belüli hovatartozásának ismerete nélkül.) Az egyes divatstílusok népszerűségét az adott helyen előforduló gyakoriságuk alapján ítélték meg, és ezeket a helyszínek és időszakok (hetek, hónapok) szerint csoportosították, majd az így kapott idő-helyszín párokra megalkották az előrejelzéshez szükséges „pályákat”. Kiegészítésként összeállítottak egy stíluselemeket tartalmazó „szótárat”. A vizsgálat egésze egy divattrendek előrejelzését szolgáló modellbe torkollik.

² Utkarsh Mall – Kevin Matzen – Bharath Hariharan – Noah Snavely – Kavita Bala: GeoStyle: Discovering Fashion Trends and Events. *Computer Vision and Pattern Recognition*, 2019. augusztus 29. 1–10. p. <https://arxiv.org/abs/1908.11412>.

Az adatállományról a szerzők szükségesnek tartják leszögezni: az interneten feltűnő fényképek jellemzője, hogy halmazuk elkerülhetetlenül tartalmaz torzításokat a feltöltések földrajzi helyének és a feltöltést végzők demográfiaianak nevezett összetételének függvényében. A hatásgyakorló városok két jellemzőjét azonosítják. Az egyik a változás időbeli elsőbbsége (azaz előbb következnek be, mint ahogy a hatás alá került városban az eredménye kimutatható lenne). A másik az újszerűség, vagyis hogy a hatásgyakorló város olyan múltbeli (ám abban az adott időpontban új) információt mutasson fel, amely a hatásának kitett városban nem volt megfigyelhető. Az ilyen kapcsolatok megragadására alkalmazott szokásos megoldás a többváltozós modellek érvényesítése, amelyekbe az összes többi város minden elérhető adatát betáplálják. Csakhogy ezek a modellek nem tesznek eleget a második számú követelménynek, tehát a hatásgyakorlót nem készítenek olyan újszerű információk befogadására, amelyek a hatásnak kitettekénél nincsenek jelen. Ezért elvégezték a divat hatáskapcsolatainak vizsgálatát az idősorokat felölelő Granger-féle okozati eljárással az összes városa, nyolc különböző időtartamra, az ötvenféle különböző divatstílusra.

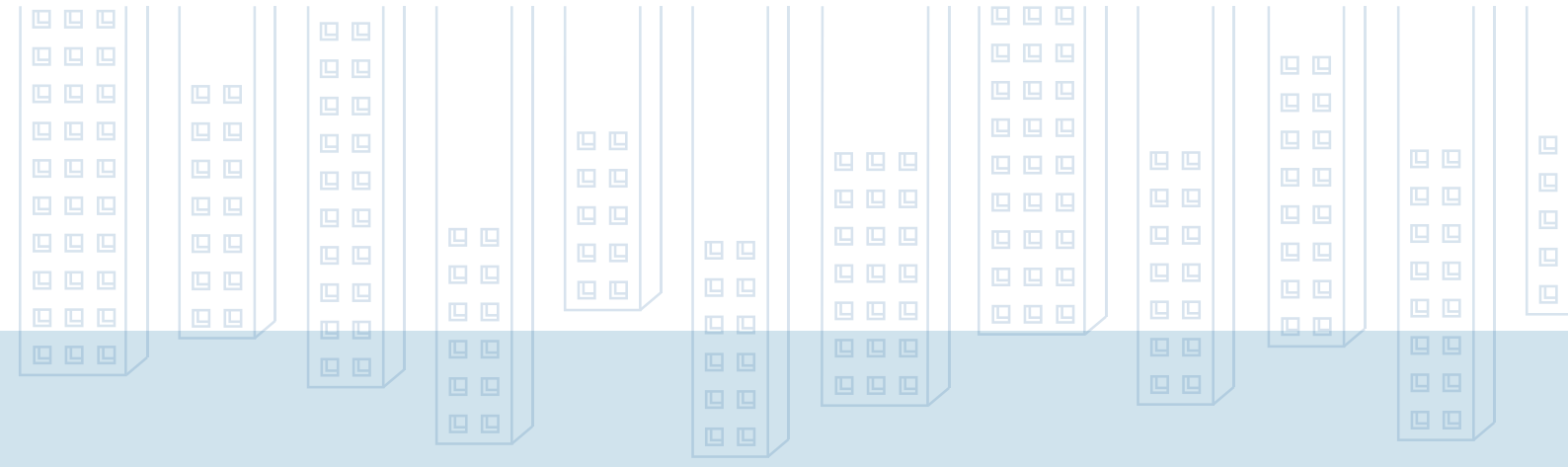
A hatások városok közötti alakulásának és időbeli hatályának becslését követően a szerzők felállítottak minden viszonylatra egy koherens stíluselőrejelző modellt (többretegű perceptron alkalmazásával, minimalizálva az átlagos négyzetes eltérést); a modellt az általános divattrend várható alakulásának beépítése érdekében összehasonlították az általában használatos modellekkel. Ezek között szerepeltek a naivnak nevezett eljárások, amelyek a múltbeli pályák alapvető statisztikai tulajdonságai alapján vetítik előre a trendeket, szóhoz jutottak a városonkénti modellek, amelyek az egyes pályák időszakos eseteinek paraméteres becslésén alapulnak, végül pedig az összes városa érvényes a közöttük lévő szimultán hatásra

kiterjedő, a stílusok pályáin alapuló paraméteres modell, amelyet vektor autoregresszív (VAR) fedett le. Az így kapott előrejelzéseket az átlagos abszolút hiba (MAE) és az átlagos abszolút százalékos hiba (MAPE) segítségével hasonlították össze, és mindezt a divatstílusok lehetséges éves idényjellegű ingadozásainak kvantifikálása végett kiegészítették ezek kiiktatásával, azaz kivonták az ilyen időszakokat a pályákból.

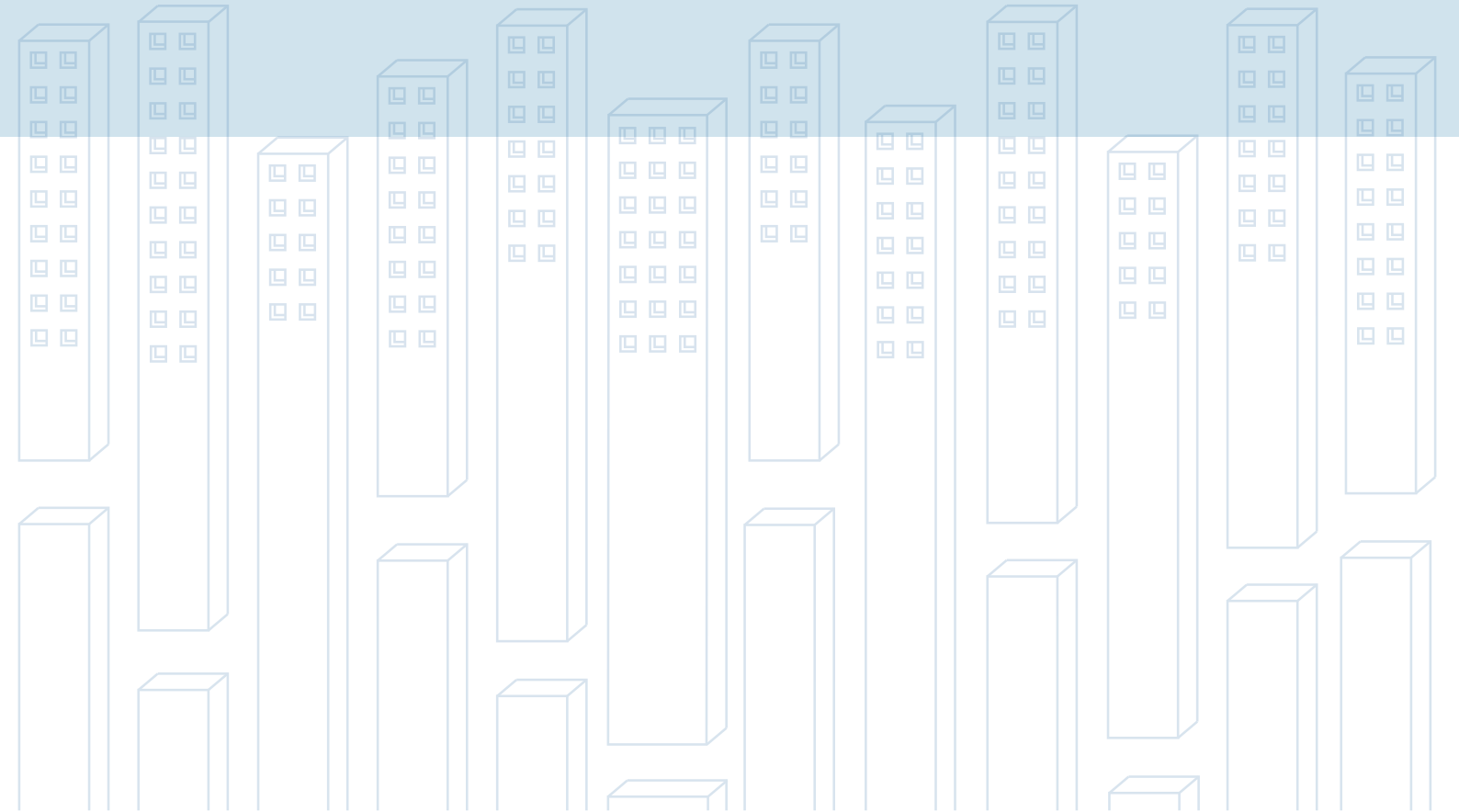
Végeredményben a hatások két tengelyen váltak vizsgálhatóvá: egyrészt a helyi, azaz két város közötti befolyás tekintetében, másrészt globális szinten kimutathatóvá lett, miként befolyásolják az egyes városok a világ divatjának trendjét. A hatások így kibontakozó mintái közül megemlíthető, hogy egyes divatközpontok, mint Párizs vagy Berlin, több várost befolyásolnak, maguk pedig egy város hatása alatt állnak: Párizs például négy európai várost nyűgöz le, miközben kimutatható nála Milánó hatása. A hatások így kapott összképét korrelációs elemzéssel egybevetették a városok bizonyos jellemzőivel: így az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) nagyságával, a földrajzi helyzettel, a népességszámmal és az évi átlagos hőmérséklettel, amelyeket egyenként összefüggésbe lehetett hozni a divathatással is (erősebb-e a népesebb városok esetében), a hatások irányaival is (a kifejtett befolyás mértéke függ-e a GDP nagyságától). Végezetül kitértek a hatások dinamikájára, ami az egyes időszakok függvényében városonként erősen változó képet mutatott (London és Rio eltérő szinten, de időben állandó és erős hatást fejtett ki, míg Austin és Johannesburg eltérő sebességű, de pozitív befolyást gyakorolt).

TÁRGYSZAVAK: divathatások, közösségi oldalak, Big Data

HOLKA LÁSZLÓ

GAZDASÁG

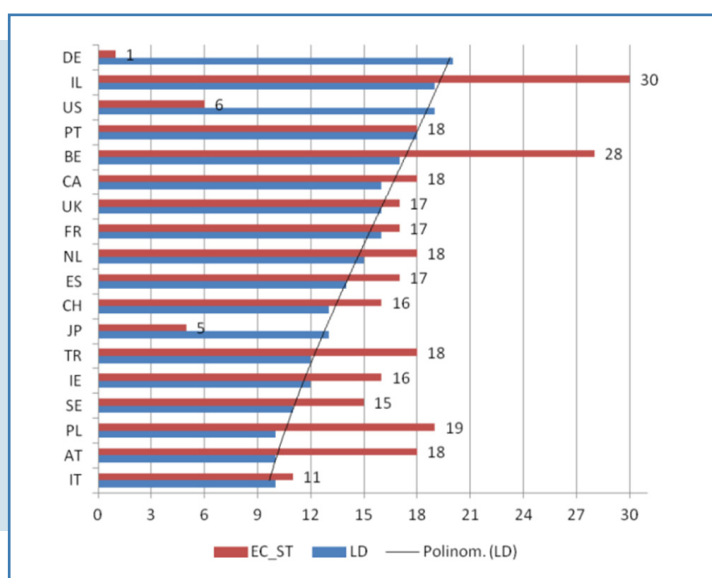

Előzetes értékelés: az országok és az értéktőzsdék válasza a Covid19 terjedésére

Dinh Hoang Bach Phan – Paresh Kumar Narayan: Country Responses and the Reaction of the Stock Market to COVID-19 – a Preliminary Exposition

Emerging Markets Finance and Trade, 2020. 10. sz. 2138–2150. p.

DOI: [10.1080/1540496X.2020.1784719](https://doi.org/10.1080/1540496X.2020.1784719)

1. ábra: A hatósági zárlat elrendelésének (LD)*, valamint a gazdaságösztönző csomag (EC_ST) közzétételének időpontja országok szerint, 2020 márciusának napjai

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással, rangsor a hatósági zárlat (LD) első napjától, 2020 márciusának napjai szerint. A kormányzat 2020 márciusának jelölt napján léptetett hatályba gazdaságösztönző csomagot (EC_ST).

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 11-én világméretűvé minősítette az új koronavírus (Covid19) nemzetközi terjedését. Erre a vészhelyzetre a vizsgált huszonöt ország, valamint a megfigyelt értéktőzsdék¹ egymástól eltérő késleltetéssel és intézkedésekkel adtak válaszokat. A kormányzat intézkedései: a zárlat (lockdowns – LD) elrendelése, a termelés veszteségeit mérséklő gazdasági ösztönzés (stimulus package – EC_ST), illetve az utazások tiltása (travel bans) az ország földrajzi helyzetének megfelelő térségekben. (1. ábra)

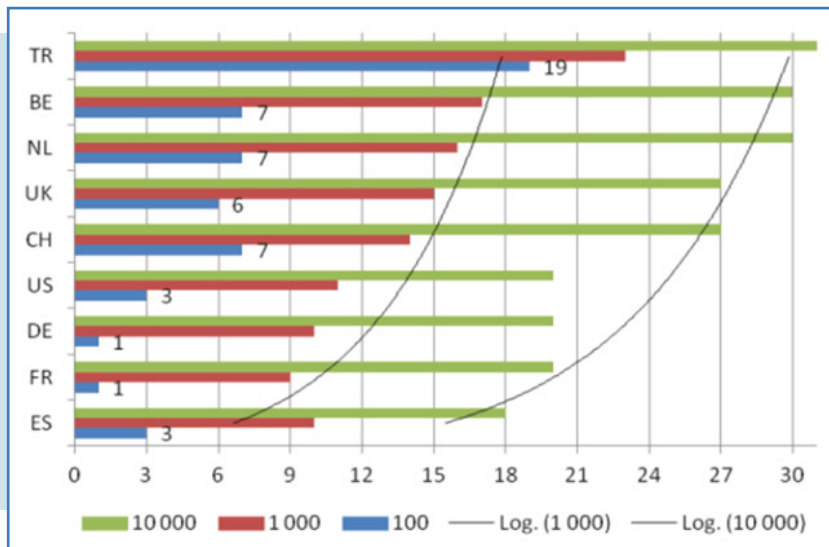
A vizsgált huszonöt értéktőzsde indexe különböző árfolyamváltozásokkal reagált a Covid19 járvány közzétett hivatalos adataira. Az árfolyamnyereség, illet-

ve -veszteség 2020. márciusi, áprilisi alakulása több egészségügyi, gazdasági és kommunikációs tényező együttes hatásával magyarázható.

A mintába választott vezető értéktőzsdék árfolyamai 2020 első hónapjaiban érzékenyen reagáltak a hivatalos közlésekre. Ilyen lényeges tényező az elrendelt hatósági zárlat jellege, tartama, a bejelentett gazdasági ösztönzések várható (globális) hatása, az utazás korlátozásának gazdasági következménye. A tízezredik halmozott fertőzési eset néhány héten belül követte az első ezer fertőzést, és emiatt több korlátozás lépett hatályba. (2. ábra)

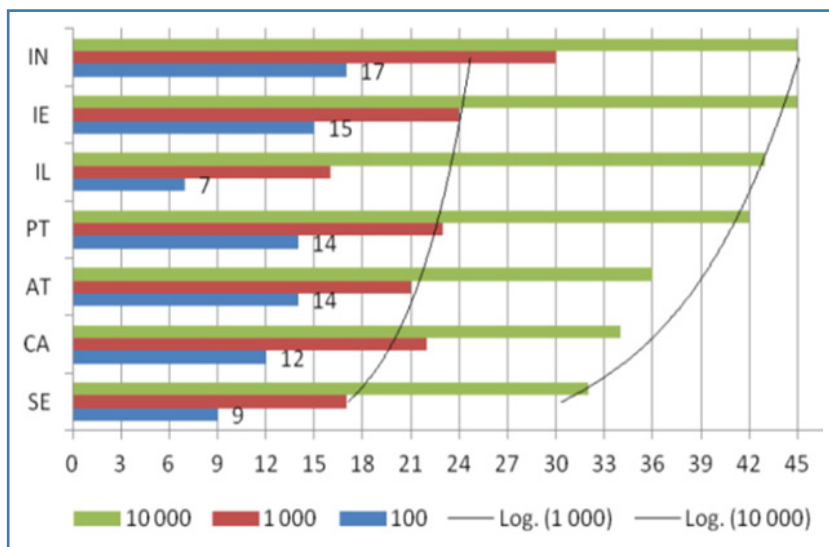
A Covid19 járvány fertőzéseinek első hulláma már a WHO közleményének (pandemic) megjelenése előtt okozott haláleseteket a minta mintegy tizenkét országában. Kínában már száz halálesetet jelentettek 2020. március 11. előtt negyvenhárom nappal, és Olaszország már 2020. március 5-én túl-

¹ A hatásvizsgálat mintájának országai kézbetűs azonosítással, valamint tőzsdeindexeik: AT; BE; BR; CA; CH; CL; CN; DE; ES; FR; IE; IL; IN; IT; JP; KR; NL; PE; PL; PT; RU; SE; TR; UK; US.

2. ábra: A Covid19-fertőzések halmozott számának gyakorisági határai* országok szerint, 2020. március és április (31+x) napjai

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással, rangsor a tízezer fertőzési eset túllépésének időpontja szerint. Az első száz, ezer és tízezer fertőzési eset dátuma a 2020. március 1-jétől számított napon.

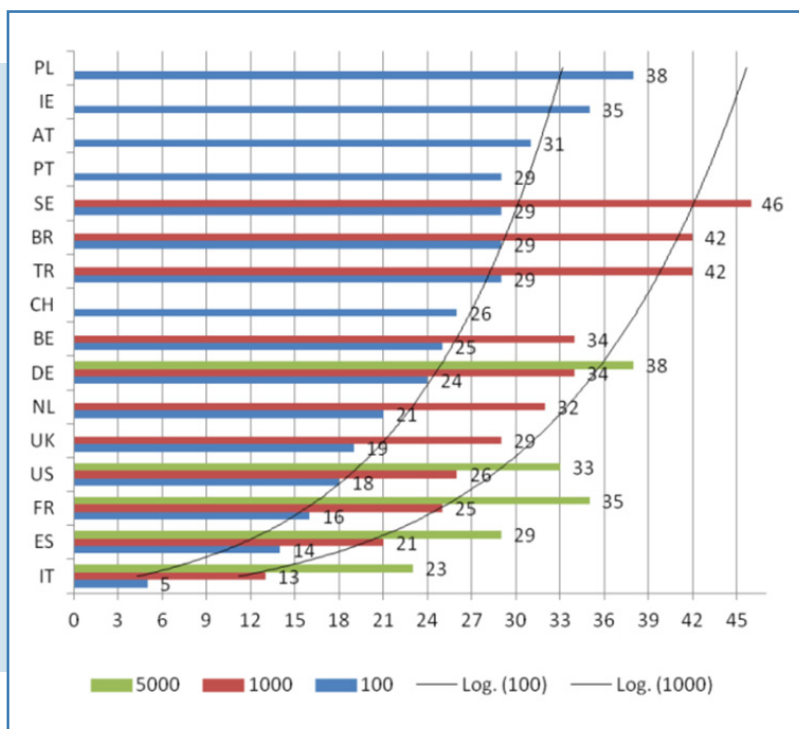
lépte ezt a határt. A Covid19 miatti első ötezer halálesetet Olaszország (IT), és Spanyolország (ES) érte el a leggyorsabban Európában. (3. ábra)

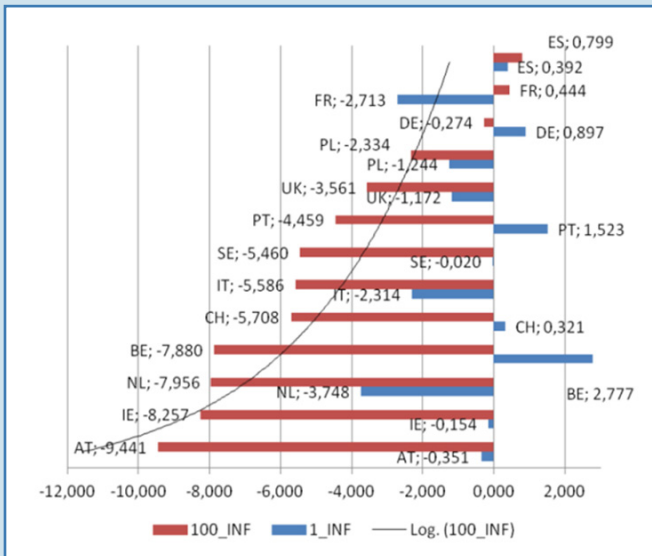
A Covid19-fertőzés exponenciálisan növekvő számának hírei árfolyamesést okoztak a legtöbb értéktőzsdén. Előfordult, hogy a tőzsdeindex (átmenetileg) stagnált, illetve korrigálta a korábbi zuhanásokat az első reagálást követően.

A tőzsdeindexek elemzéséhez becsléseket állítottak össze, például a hatósági zárlatok, az utazási korlátozások várható időtartamára, az enyhítés (feloldás) várható gazdasági

3. ábra: A Covid19 halálesetei halmozott számának gyakorisági határai* országok szerint, 2020. március és április (31+x) napjai

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással, rangsor a járvány miatti első száz haláleset túllépésének időpontja szerint. Az első száz, ezer és ötezer haláleset dátuma a 2020. március 1-jétől számított napon. A megfigyelt halálozási gyakorisághoz tartozó mortalitási ráta függ a népesség számától, ami magyarázza az Amerikai Egyesült Államok (US) és Brazília (BR) eset-számának többletét például a sokkal kisebb népességű nyugat-európai országokhoz (IE, AT, PT, CH) mérten.

4. ábra: A nemzeti értéktőzsdék indexeinek napi változása a Covid19-fertőzések halmozott számának gyakorisági határai* az európai (EGT) országok szerint, 2020. március–április

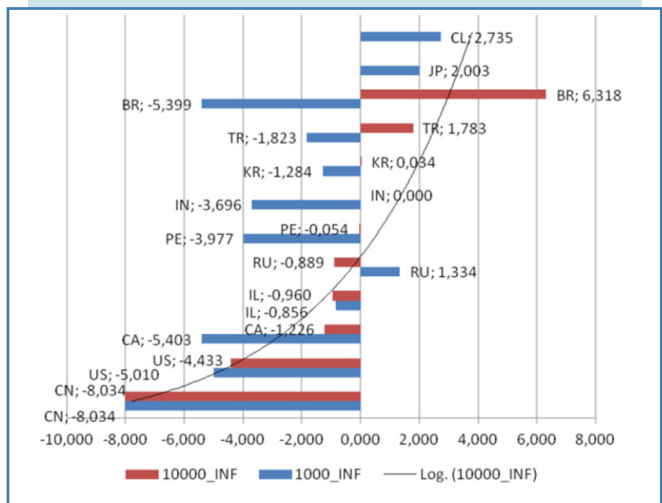
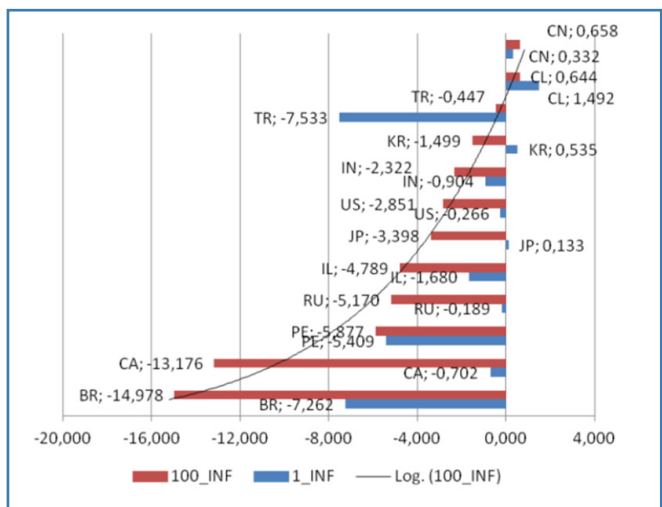
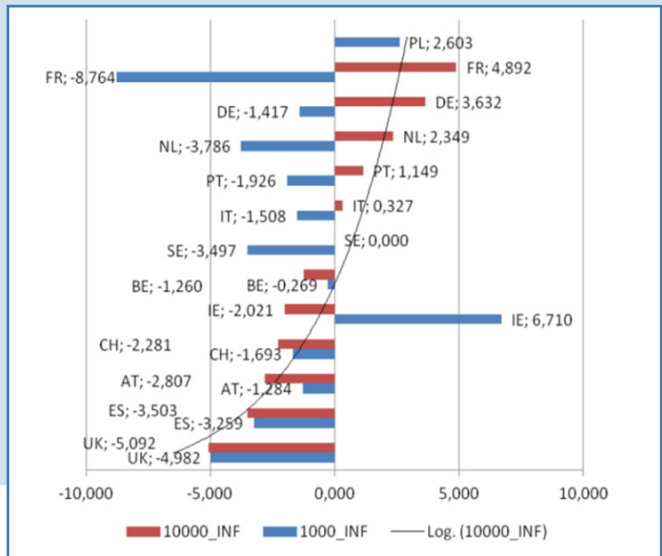
*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással, rangsor a járvány miatti első száz (bal oldali ábra) és első tízezer (jobb oldali ábra) szerint.

hatásaira, ágazatok és országok szerint. Az Európai Gazdasági Térség (EGT) mintába választott országainak tőzsdeindexei a Covid19-fertőzések azonos halmozott száma esetén is széles sávban szóródnak. A különböző összetételű és méretű nemzeti gazdasági ösztönzési csomagok is magyarázzák a tőzsdék sokféle reagálását. (4. ábra)

A minta többi országában is hatályba léptek a gazdaságot ösztönző intézkedések, ezek hatására is változott a nemzeti tőzsde indexe. A Covid19-fertőzések azonos halmozott száma esetén is szóródnak az egyes időpontok hozamai, a tőkepiac globális, illetve regionális hálózatainak védelmi stratégiája is magyarázza a napi korrekciók irányát, nagyságát. (5. ábra)

TÁRGYSZAVAK: Covid19, WHO, tőzsdei mutató, nemzetközi összehasonlítás, zárlat, gazdaságösztönzés, határzárás, fertőzés alakulása, halálesetek, 2020

NÁDUDVARI ZOLTÁN

5. ábra: A nemzeti értéktőzsdék indexeinek napi változása a Covid19-fertőzések halmozott számának gyakorisági határai* és egyéb (nem EGT) országok szerint, 2020. március–április

*Az ábrát az ismertető készítette a cikk táblázatos adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással, rangsor a járvány miatti első száz (felső ábra) és első tízezer (alsó ábra) szerint.

56/2020

A Covid19-járvány kitörésének hatása a média-rendszerre; a hírek fogyasztásának kommunikációs, demokratikus következményei

Andreu Casero-Ripollés: Impact of Covid-19 on the media system. Communicative and democratic consequences of news consumption during the outbreak

El profesional de la información, 2020. 2. sz. 1–12. p.

DOI: [10.3145/epi.2020.mar.23](https://doi.org/10.3145/epi.2020.mar.23)

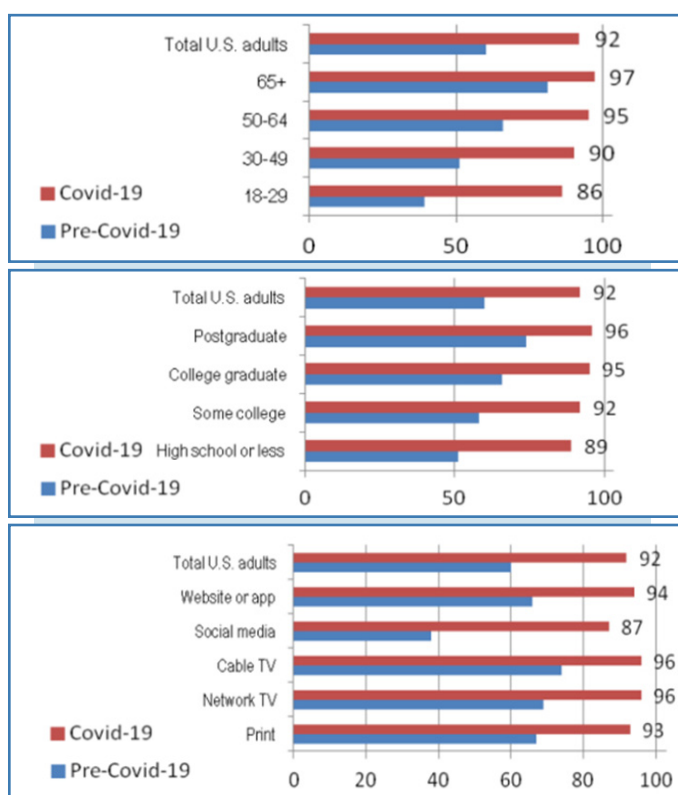
Az Amerikai Egyesült Államok 18 évesnél idősebb lakosai körében végzett standard közvélemény-kutatások¹ 2014-től rendelkezésre álló eredményei alapot adnak arra, hogy összehasonlítsák a kérdőíven megnevezett kommunikációs források igénybevételét a válaszolók demográfiai és egyéb ismérvei szerinti jellemzőkkel. A válaszok gyakorisága a korábbiaktól eltérő a 2020. márciusi kérdőíveken.

Az elemzés kiemelt célja annak megállapítása, hogy a tömegtájékoztatás a Covid19-járvány kezdetétől

1. hogyan érinti és módosítja a közérdekű tájékoztatás korábbi elérési útjait, miként változtat a hírek hitelességének megítélésén,
2. hogyan ismerik fel az előfordult álhírt (fake news),
3. milyen gyakorisággal érik el az internetes, demokratikus csatornákon a Covid19-járvány híreit.

A 2020. márciusi felmérések eredményei szerint a felnőtt népesség hírfogyasztásának gyakorisága 32 százalékponttal, átlagosan 92%-ra nőtt a panel egészében. (1. ábra)

A szerző szerint az országos felmérés lényeges megállapítása, hogy a közvélemény a korábbinál nagyobb számarányban fogyaszt híreket. Az elér-

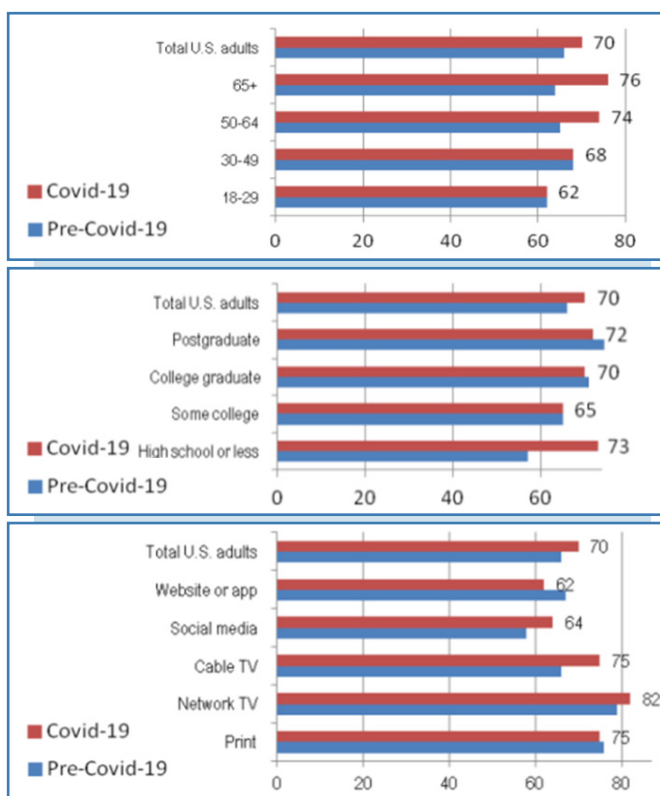
1. ábra: A hír elérésének gyakorisága a válaszolók életkora (felső ábra), iskolai végzettsége (középső ábra) és a kommunikációs csatorna (alsó ábra) szerint az Amerikai Egyesült Államokban a Covid19-járvány előtt és 2020-ban*

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatos adataiból. A középső ábrán a négy képzettségi szint: az érettségi és annál alacsonyabb szintű, a felsőfokú oktatásban szerzett képzettség, a diploma és a posztgraduális végzettség. A jobb oldali ábrán az ötkommunikációs mód: nyomtatott termékek, hálózati televízió, kábeltelevízió, internetes közösségi oldal, mobilalkalmazás és weboldalak. A legfelső mutató a panel összes 18+ évesétől kapott válaszában átlagos gyakorisága (60% és 92%).

¹ Az elemzés a Pew Research Center véleménykutatás paneljének (American Trends Panel – ATP) 2019. október 29. és november 11. (12 043 válasz, Wave 57), 2020. február 18. és március 2. (10 300 válasz, Wave 62), valamint 2020. március 10. és 16. között (8941 válasz, Wave 63) felmért adatait tartalmazza.

hető hír tartalma lényegesebb, mint hogy a hiteles tájékoztatás milyen csatornán érhető el a járványveszélyről. A hálózati és a kábeltelevíziók nézettsége világszerte nőtt a járvány kitörését követően. A hatóságok a fontosabb hírcsatornák útján rendszeresen tájékoztatták a lakosságot például a lakhely elhagyásának korlátozásáról, a fertőzöttek és halálos esetek napi számáról és hasonlókról.

Az elérhető hír a panel 2020. márciusi válaszáinak mintegy 70%-a szerint elfogadható, hiteles és az arány a korábbi elfogadottsághoz közeli az Amerikai Egyesült Államokban. Az elfogadottságnak és az arányának növekedése azonban a panel rétegei szerint szóródik. A 2020. márciusi vélemények 62%-a fogadja el hitelesnek a web hírközléseit, ez kisebb, mint 2019. novemberben. Nagy az eltérés az átlagostól a legalacsonyabb iskolai végzettségűek és az 50+ évesek válaszaiban. (2. ábra)

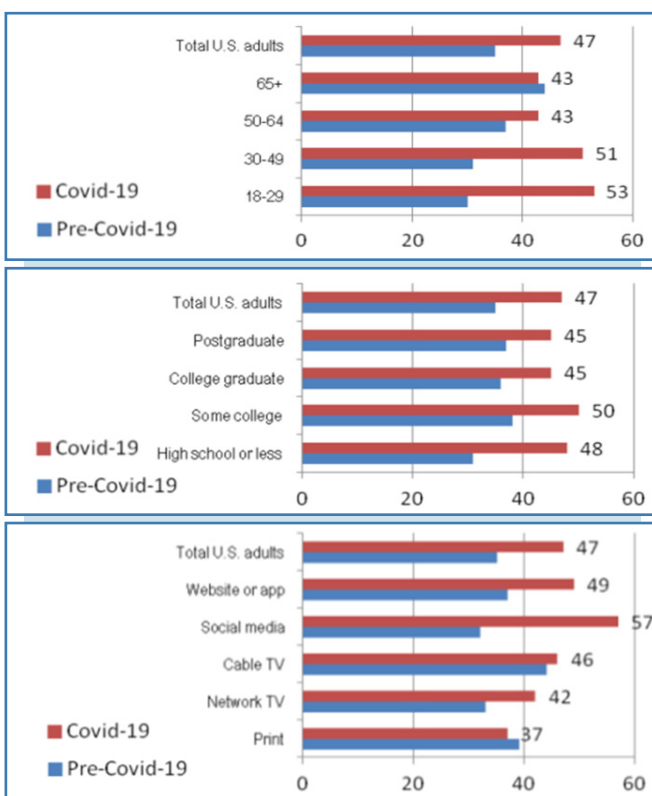
2. ábra: A hírek személyes elfogadottságának gyakorisága a válaszolók életkora (felső ábra), iskolai végzettsége (középső ábra) és a kommunikációs csatorna (alsó ábra) szerint az Amerikai Egyesült Államokban a Covid19-járvány előtt és 2020-ban*

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatos adataiból. A feliratok az 1. ábra jegyzete szerint.

Az adatbázis mintegy 3800 álhírt tartalmazott a koronavírusról a világ országaiban 2020. április közepén, ebből legalább ötszáz terjedt az Amerikai Egyesült Államok médiumaiban. Az álhír felismerésének gyakorisága 47%-ra nőtt 2020. márciusban. A javulás számottevő a legfeljebb 49 évesek, valamint az elektronikus kommunikációt alkalmazók körében. A nyomtatott média változatlanul a legkedvezőtlenebb az álhír felismerését tekintve. (3. ábra)

A válaszolók csoportosításának egyik önértékelése ismérve, hogy milyen a kapcsolatuk a hírfolyammal. A hírek iránt korábban felszínesen érdeklődők háromnegyede vált hírfogyasztóvá 2020. márciusban, 69%-ra nőtt azok aránya, akik reálisnak tekintik a híreket, és már mintegy 46% az álhírt felismerők számaránya ebben a csoportban. (4. ábra)

A csoportosítás további önértékeléses ismérve, hogy a válaszoló milyen minőségben vesz részt a kom-

3. ábra: Az álhír személyes felismerésének gyakorisága a válaszolók életkora (felső ábra), iskolai végzettsége (középső ábra) és a kommunikációs csatorna (alsó ábra) szerint az Amerikai Egyesült Államokban a Covid19-járvány előtt és 2020-ban*

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatos adataiból. A feliratok az 1. ábra jegyzete szerint.

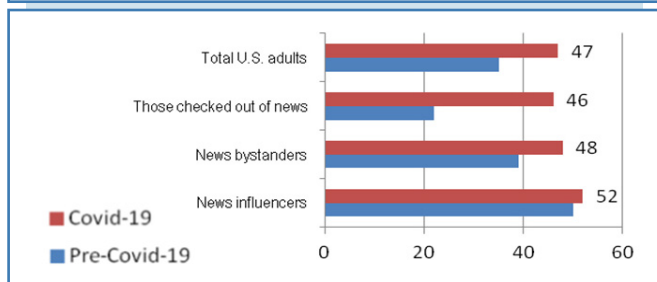
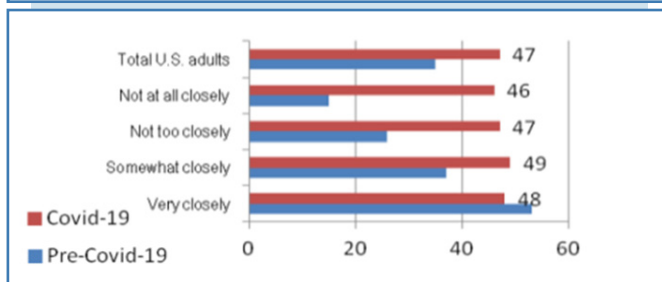
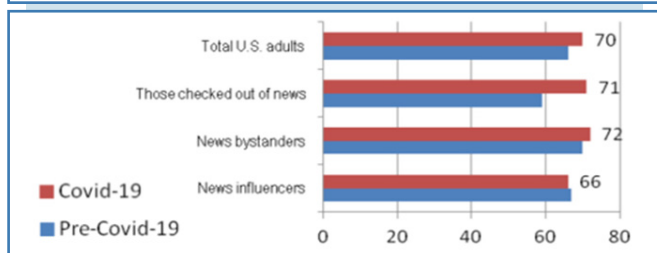
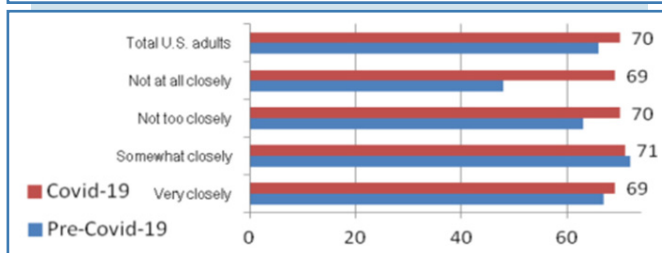
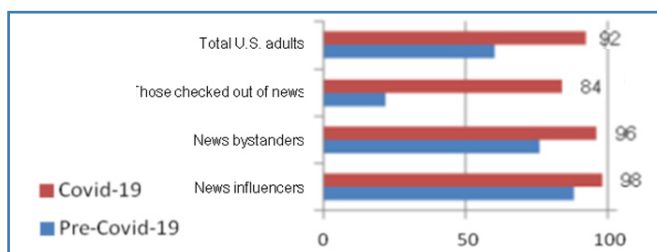
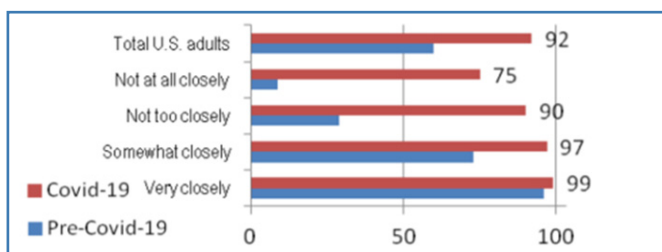
munikációs folyamatokban. A kívülálló az álhírt 2020. márciusban az átlaghoz közeli (46%-os gyakorisággal) felismerik, ez mintegy kétszerese a csoport Covid19-járványt megelőző számarányának. (5. ábra)

A véleménykutatás azt igazolja, hogy a vírus-járvány hatására a lakosság a korábnál nagyobb arányban fogyasztja a híradásokat, azonban a tájékoztatás átlagos elfogadottsága alig nőtt, 2020. márciusban 70%-os.

A válaszok nagyobb arányban jelölik hitelesnek a hivatalos (például televíziós, legacy media) tájékoztatást, mint a világháló közösségi oldalain megosztott információkat.

TÁRGYSZAVAK: televízió, internetes hírközlés, sajtó, Covid19, járványkommunikáció, véleménykutatás, Pew Research Center, demográfiai jellemzők, Amerikai Egyesült Államok, 2019, 2020

NÁDUDVARI ZOLTÁN

4. ábra: A hírt elérők (felső ábra), a hírt reálisnak elfogadók (középső ábra) és az álhírt felismerők (alsó ábra) gyakorisága a válaszolók korábbi hírfogyasztási kapcsolata* szerint az Amerikai Egyesült Államokban a Covid19-járvány előtt és 2020-ban*

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatos adataiból. A feliratok: a híreket nagyon szorosan, esetenként szorosan, nem túl szorosan és csak felszínesen követők válaszainak százalékos aránya a két mérésben.

5. ábra: A híreket elérők (felső ábra), azokat reálisnak elfogadók (középső ábra) és az álhíreket felismerők (alsó ábra) gyakorisága a válaszolók kommunikációs feladata* szerint az Amerikai Egyesült Államokban a Covid19-járvány előtt és 2020-ban*

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű táblázatos adataiból. A feliratok: a válaszoló a híreket képes befolyásolni, közreműködője a kommunikációnak és nincsen szerepe a hírfolyamban, százalékos aránya a két mérésben.

57/2020

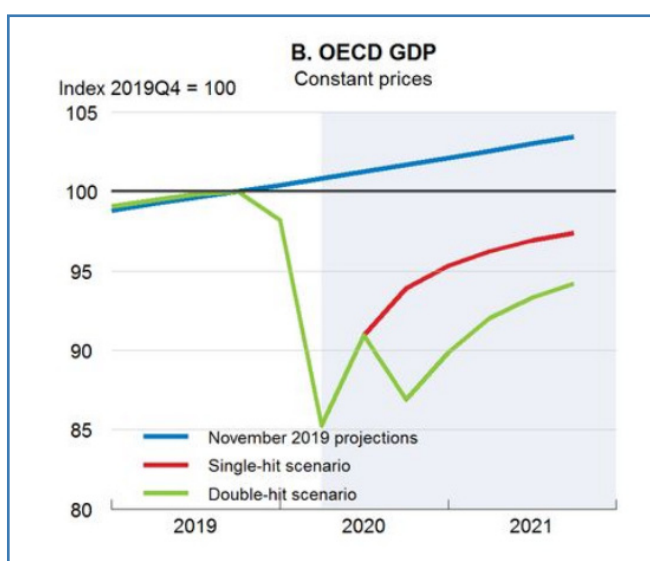
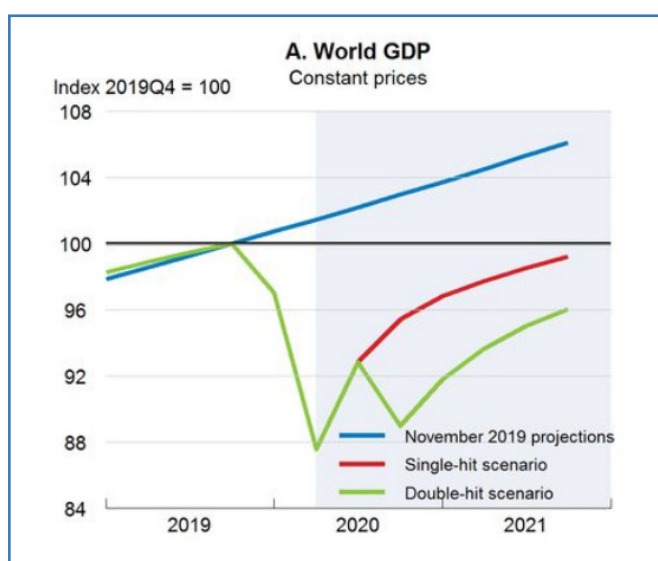
A nemzetgazdaságok helyzetének általános elemzése

General assessment of the macroeconomic situation

OECD Economic Outlook. Volume 2020 Issue 1: Preliminary, No. 107, Chapter 1.

OECD Publishing, 2020, Paris. 11–58. p.

DOI: [10.1787/Od1d1e2e-en](https://doi.org/10.1787/Od1d1e2e-en)

Az esedékes 2020. júniusi előrejelzés figyelembe veszi, hogy az OECD előzetes tanulmánya¹ kiadásának idején a globális pandémia kimenetele még bizonytalan. (1. ábra)

A globális GDP volumene várhatóan 15%-kal kisebb lesz 2020. II. negyedévben, mint a 2019. IV. negyedévi, a visszaesés az átlagosnál kisebb a Dél-afrikai Köztársaságban (ZAF), Indonéziában (IDN) és Dél-Koreában (KOR). (2. ábra)

A világvármány második hullámának reális az esélye, az OECD ilyen pesszimista változatra is készített előrejelzéseket, a 2021. negyedik negyedévig terjedő időtávra. (3. ábra)

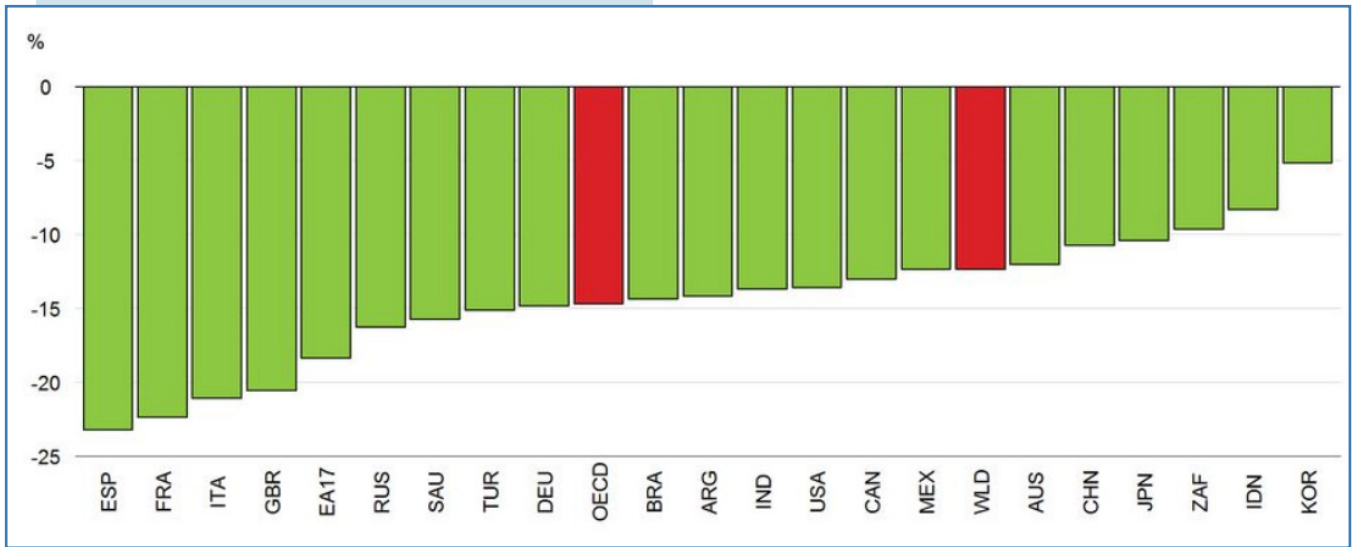
¹ A 335 oldalas OECD-kiadvány 1. fejezetének 21. ábrája áttekinti az elemzett térségek fontosabb gazdasági mutatóit az előző előrejelzés (November 2019 OECD Economic Outlook No 106.) adataival, és azokat továbbvezeti a 2020 közepén várható rövid és hosszabb távú előrejelzéssel a világvármány két változata esetén.

1. ábra: A GDP volumenének várható alakulása a globális járvány változatai* és térségek szerint, 2019–2021, index (2019. IV. negyedév = 100)

*A GDP várható alakulása a világon (bal oldali, A) és az OECD-országokban (jobb oldali, B ábra); felső vonal: 2019. novemberi kiadvány, középső: csak egy hullám, alsó: kettős hullám a globális Covid19-járványban.

A megismételt elemzés módosítja az egy lakosra jutó GDP és az eszközfelhalmozás 2019. novemberi előrejelzéseit a globális járvány két változatára. (4. ábra)

Az OECD-térség munkanélküli rátája ugrásszerűen nő 2020-ban, különösen az Amerikai Egyesült Államokban várható nagy elbocsátás az egyszeres járványhullám esetén is. (5. ábra)

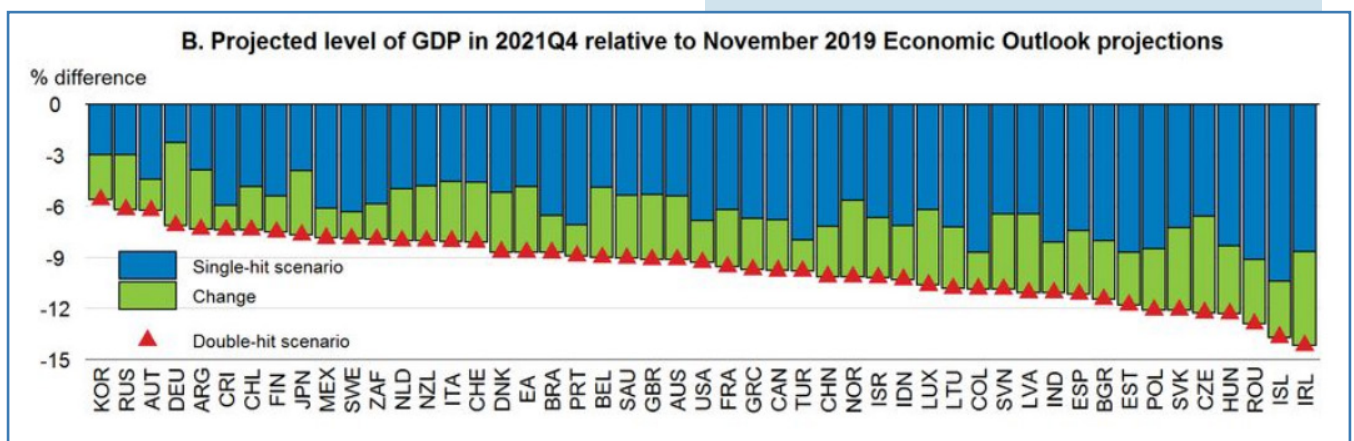
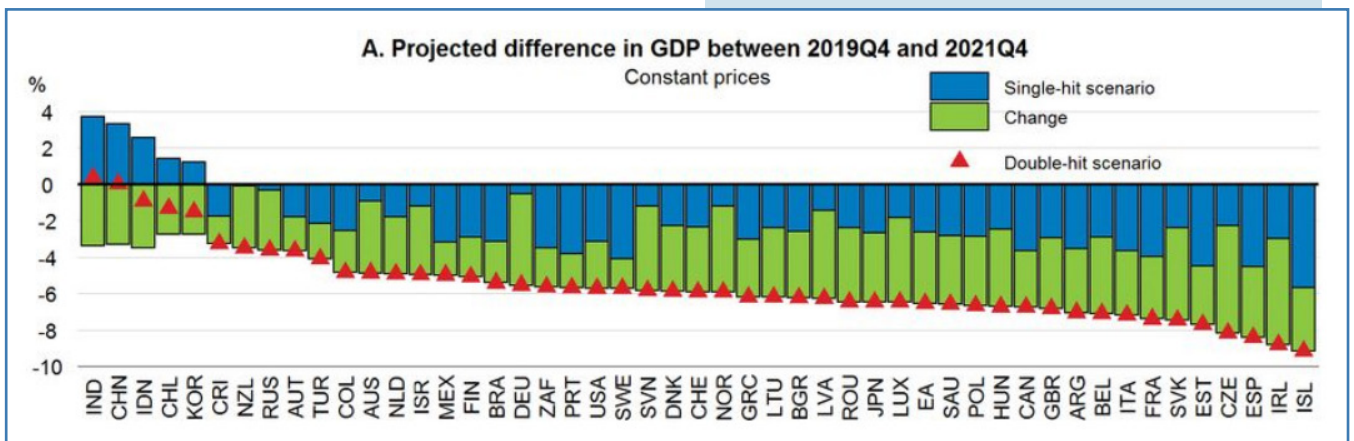

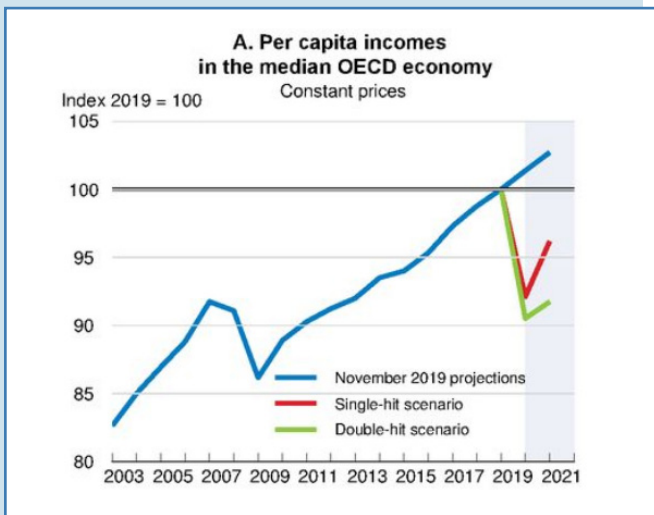
2. ábra: A GDP volumenének várható csökkenése térségek* szerint, 2019Q4–2020Q2 százalék (2019. IV. negyedév = 100)

*Térségek rangsora a GDP csökkenésének várható mértéke szerint, hárombetűs ISO-jellel, kiemelve a világ (WLD) és az OECD GDP-volumene visszaesésének százalékos értékét.

3. ábra: A GDP 2021. IV. negyedévi volumenének várható alakulása, felső, A ábra: eltérés a 2019. IV. negyedévitől, százalék (bázisidőszak = 100), alsó, B ábra: eltérés a 2019. novemberi előrejelzés szintjétől, százalékpont (2019. novemberi adat = 100), térségek* szerint

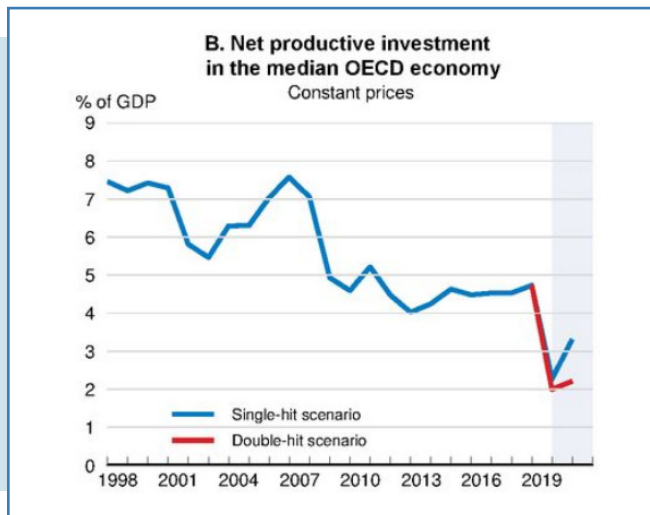
*A térségek rangsora a GDP csökkenésének várható mértéke szerint, hárombetűs ISO-jellel. Háromszögű jel: két járványhullám, felső oszlop: egy járványhullám, alsó oszlop: a visszaesés többlete két járványhullám esetén. A B ábra viszonyításai a 2019 Economic Outlook GDP-szintjére vonatkoznak.

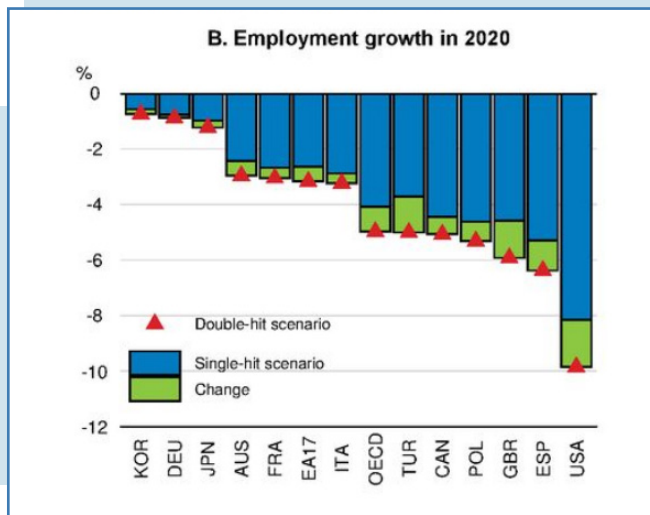
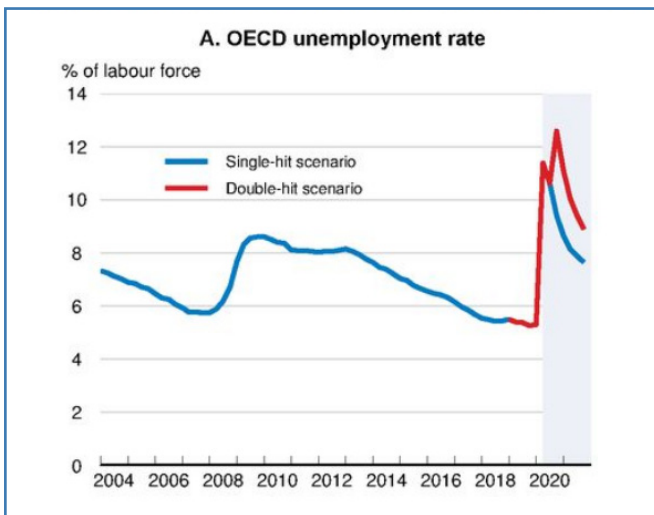
4. ábra: Az egy lakosra jutó jövedelem indexe (bal oldali, A ábra, 2003–2021, %, 2019 = 100), valamint a termelő beruházás nettó értékének rátája (jobb oldali, B ábra, 1998–2021, százalék, GDP = 100) az OECD-térség medián országában a járvány változatai* szerint

*A GDP/fő indexe és a beruházási ráta 2019 végéig a 2019. novemberi előrejelzés adataival, 2019 után a felső grafikon: egy járványhullám, az alsó grafikon két járványhullám.

5. ábra: A munkanélküliségi ráta az OECD-országok átlagában (bal oldali, A ábra, 2004–2021, %), valamint térségek* szerint (jobb oldali, B ábra, 2020. évi foglalkoztatási ráta eltérése a 2019. évitől százalékpont), a járvány változatai szerint

*A térségek rangsora a 2020. és 2019. évi foglalkoztatási ráta közötti különbség szerint, hárombetűs ISO-jellel. Háromszögű jel: két járványhullám, felső oszlop: egy járványhullám, alsó oszlop: a visszaesés többete két járványhullám esetén. EA17: az euróövezet átlagos változása.

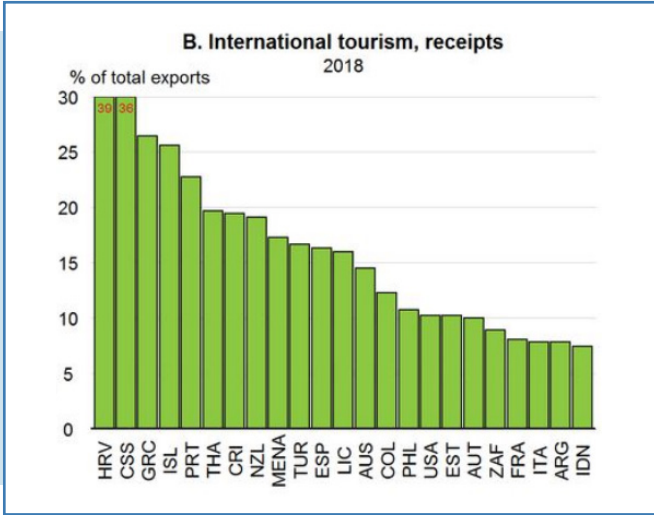
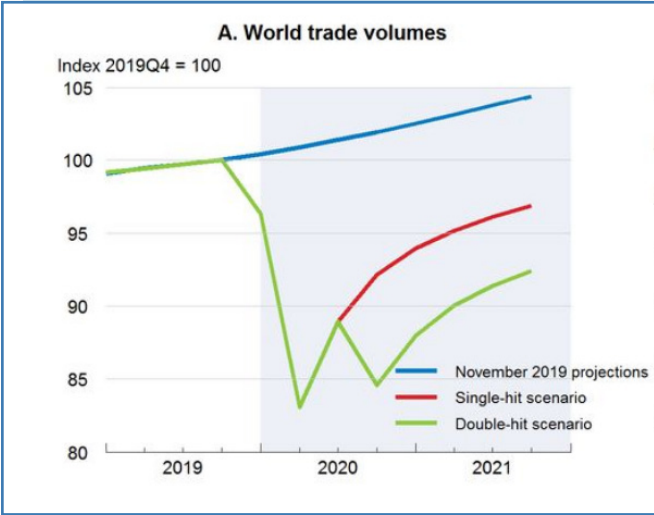

A világvárvány az idegenforgalom erőteljes visszaesését okozta, különösen olyan térségek esetén, ahol a turizmus adta a teljes exportforgalom nagy részét. A globális kereskedelem volumenének 2019. novemberi előrejelzését is felülvizsgálták a globális járvány két változatára. (6. ábra)

A világvárvány várható hatása a kormányzat 2020., majd 2021. évi költségvetési hiányára térségenként eltérő világvárvány változataiban. (7. ábra)

A deficit várható növekedése következtében megnő a kormányzat adósságrátája is a világvárvány két változatában. (8. ábra)

TÁRGYSZAVAK: OECD-indikátor, nemzetközi összehasonlítás, globális vírusfertőzés hullámai, Covid19, 1998–2021

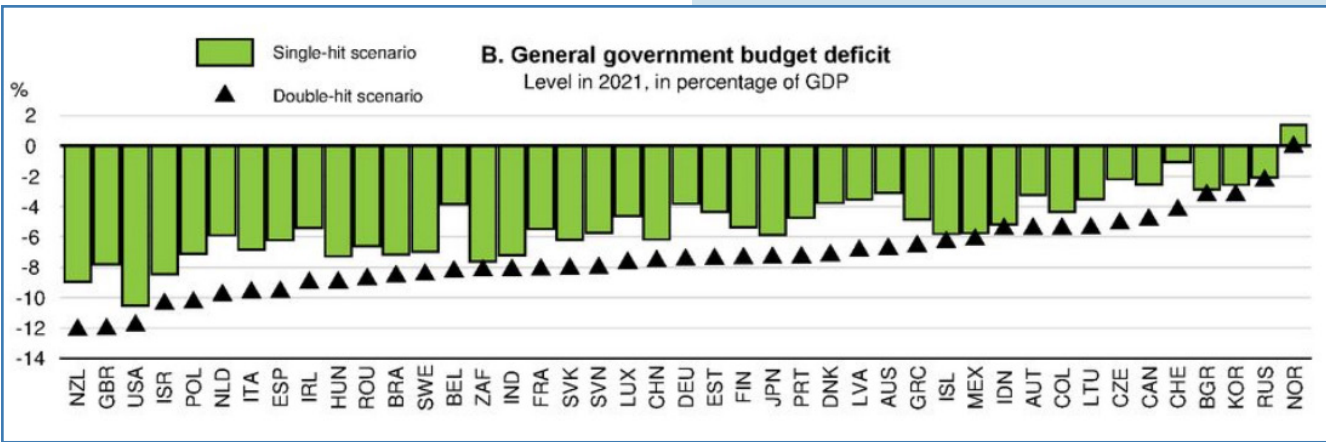
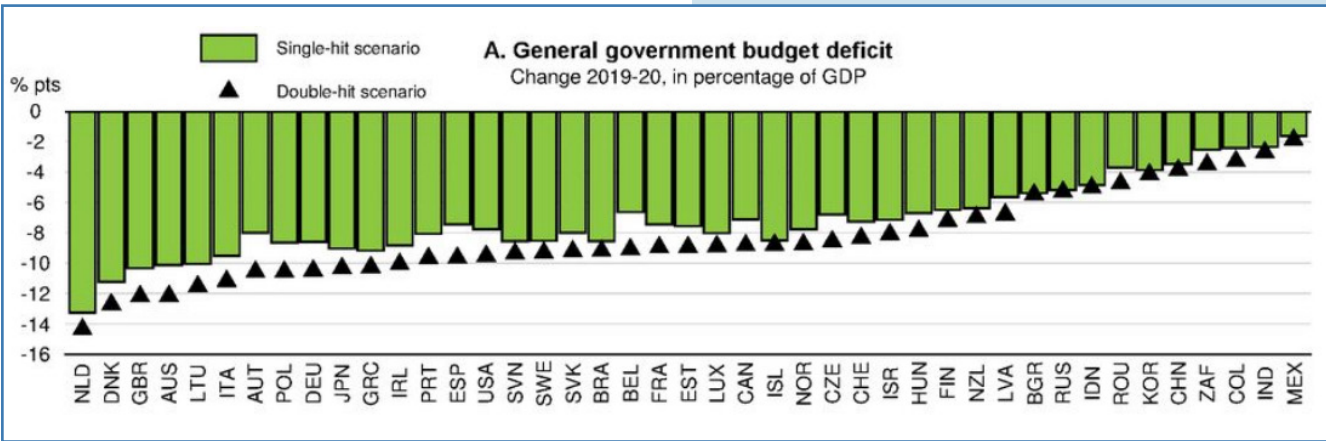

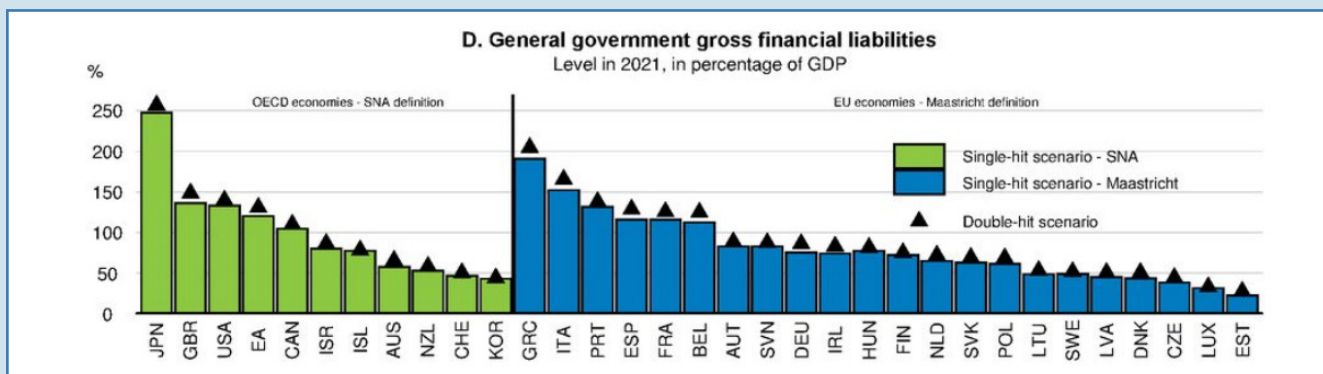
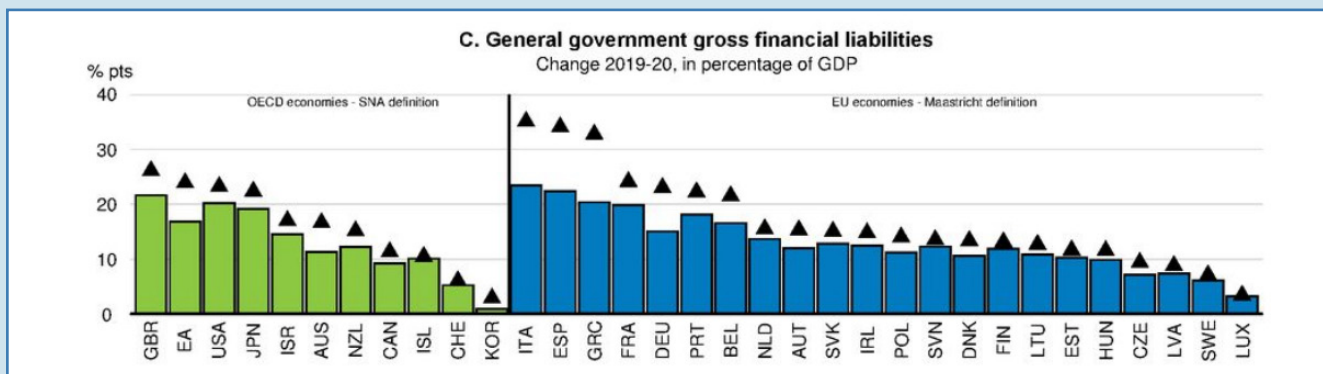
6. ábra: A globális kereskedelem indexe (bal oldali, A ábra, 2019–2021, százalék, 2019Q4 = 100), a nemzetközi turizmus rátája (jobb oldali, B ábra, 2018, százalék, összes exportbevétel = 100), a járvány változatai* szerint

*A térségek rangsora a nemzetközi turizmus 2018. évi értékaránya szerint, hárombetűs ISO-jellel. A 2019. novemberi előrejelzés adatai a világkereskedelem indexére 2019 végéig; 2019 után a felső grafikon: egy járványhullám, az alsó grafikon két járványhullám. A nagyobb térségek jele: MENA: Middle East and North Africa, LIC: Low-income countries.

7. ábra: A kormányzati költségvetés 2020. évi várható hiányának változása (felső, A ábra, százalékpont, 2019 = 100), a 2021. évi deficit várható rátája (alsó, B ábra, százalék, GDP=100) a járvány változatai* és térségek szerint

*A térségek rangsora a költségvetés hiányának mértéke szerint, hárombetűs ISO-jellel. A felső diagram: egy járványhullám, alul a pontok: két járványhullám.

8. ábra: A kormányzat 2020. évi adósságrátájának várható változása (felső, C ábra, százalékpont, 2019 = 100), a 2021. évi adósságráta szintje (alsó, D ábra, százalék, GDP = 100) a járvány változati* és térségek szerint

*A térségek rangsora az adósságráta mértéke szerint, hárombetűs ISO-jellel. A nemzeti számla (SNA) módszertan az OECD-országokra, a Maastricht-előírás az Európai Unió tagállamaira. Az alsó diagram: egy járványhullám, felül a pontok: két járványhullám.

58/2020

Az Európai Unióba bevándorlók képzettségének hatása a gazdaság fejlődésére

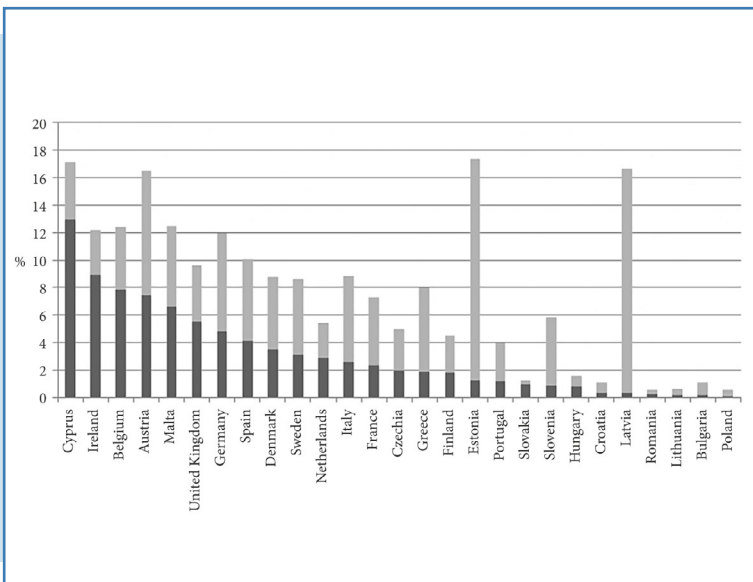
Andreea Claudia Șerban – Mirela Ionela Aceleanu – Andrei Silviu Dospinescu – Diana-Mihaela Țîrcă – Isabel Novo-Corti: The impact of EU immigration on economic growth through the skill composition channel

Technological and Economic Development of Economy, 2020. 2. sz. 479–503. p.

DOI: [10.3846/tede.2020.11954](https://doi.org/10.3846/tede.2020.11954)

Az Európai Unióba bevándorlók felmért állományának 2017. évi számaránya Észtország és Lettország teljes népességében a legnagyobb, túlnyomó részben a nem uniós kelet-európai országok állampolgári érkezésével. (1. ábra)

A más tagállamból bevándorlók számaránya viszonylag nagy Írország (8,9%), Belgium (7,8%), Ausztria (7,5%), az Egyesült Királyság (5,5%) és Németország (5,8%) lakosságában. A legtöbb bevándorló Németországot (24%), az Egyesült Királyságot

1. ábra: A bevándorlók* állományának számaránya a származási térség és a fogadó uniós tagállamok szerint, 2017, százalék (teljes népesség = 100)

*A fogadó tagállamok angol megnevezéssel. A tagállamok rangsora az Európai Unió másik 27 országából származó (ott állampolgár) bevándorlók 2017. évi számaránya szerint (alsó oszloprész), a felső oszloprészek a nem uniós térségek állampolgárainak százalékos aránya. Az uniós országokból bevándorló legalább tizenkét hónapja tartózkodik életvitelszerűen (usual residence) a fogadó tagállamban.

(21%) és Spanyolországot (11%) választotta lakhelyül. (2. ábra)

A bevándorlók származási országaira jellemző, hogy a szegénységi ráta ott lényegesen nagyobb, mint az őket fogadó fejlett európai gazdaságoké (host country). Ez a 2017. évi ráta Ausztriában 13,5%, Belgiumban 17,8%, ennél nagyobb a brit (21,0%), a spanyol (23,2%) és olasz (26,2%) hivatalos szegénységi ráta.

A bevándorlás előnyös a fogadó uniós ország számára, „agyelszívás” jelleggel, különösen a középfokúnál magasabb képzettségűek letelepedésével. A huszonnyolc tagállam állampolgárainak átlagosan mintegy 28%-a, a más uniós tagállamokból származó bevándorlóknak több mint 31%-a felsőfokú képzettségű. (3. ábra)

Kétségtelen előny, hogy fogadó tagállam a saját (idősödő) népességénél fiatalabb munkaerőhöz juthat. Az aktívkorú, a középfokúnál magasabb kép-

zettségű bevándorlók integrálása elősegíti a gazdaság növekedését.

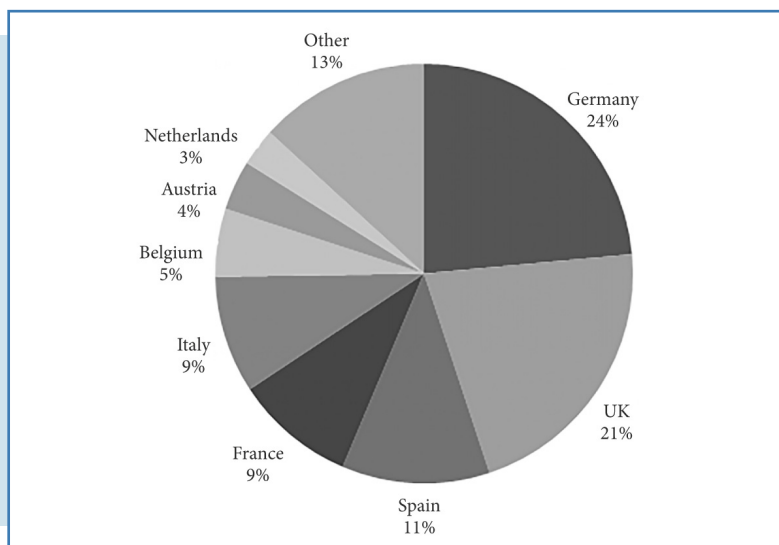
A bevándorlás fő hajtóereje, hogy a származási országban kisebb jövedelem lenne elérhető a birtokolt (közép- és felsőfokú) iskolai végzettséggel. A fogadó tagállam fejlettebb technológiát alkalmaz, mint a származási országuk, azzal nagyobb munkatermelékenység érhető el.

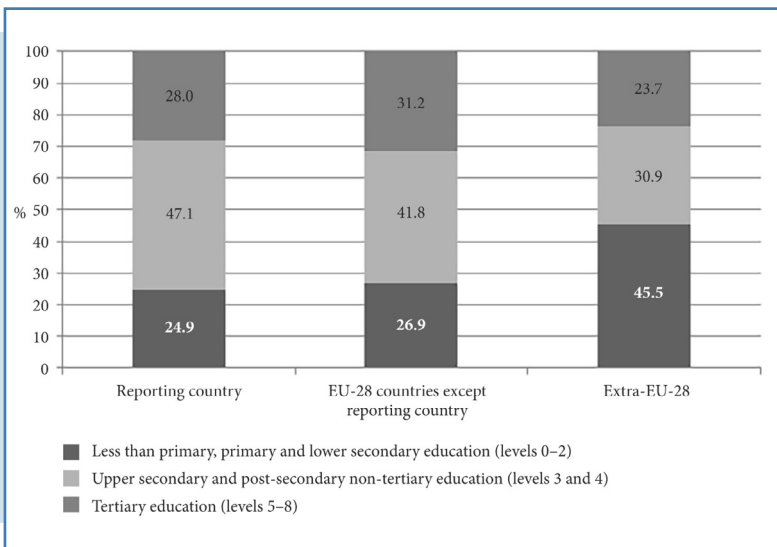
A szerzők vizsgálatosorozata a bevándorlók felkészültségéből eredő gazdasági hatások elemzéséhez a következő magyarázó tényezőket tartalmazza:

- az egy lakosra jutó GDP volumenindexe (2010. évi EUR árfolyamon),
- a többi uniós tagállamból származó bevándorlók százalékos aránya a fogadó ország népességében,
- a „képzett” és „nem képzett” csoportok százalékos aránya az összes bevándorló számában, fogadó országok szerint,

2. ábra: A bevándorlók állományának megoszlása a fogadó uniós tagállamok* szerint, 2017, százalék (összes bevándorló = 100)

*A fogadó tagállamok angol megnevezéssel.

3. ábra: A népesség és a bevándorlók számának megoszlása* képzettségi szintek szerint, 2017, százalék (megfigyelési egység = 100)

*A legmagasabb iskolai végzettség szintjeinek (educational attainment) átlagos számaránya a fogadó uniós országokban (bal oldali), az uniós országokból (középső) és az Európai Unión kívüli térségekből (jobb oldali grafikon) származó bevándorlók csoportjaiban. Az oszlop-részek alulról fölfelé (ISCED-kategóriák), alul: 0-2; középen 3-4, fölül 5-8.

- a „képzett” és „nem képzett” csoportok százalékos aránya a fogadó ország népességében.

A megfigyelt tagállamok egymástól eltérő sikerrel integrálják a bevándorlókat. A gazdasági hatásokat magyarázó fontosabb tényezők az elemzésekben:

- a bevándorlás intenzitása, folyamata a 2007 és 2017 közötti időszak éveiben,
- a bevándorlók megoszlása a származási térségek (országok) szerint,
- a bevándorlók képzettség szerinti összetétele,
- a fogadó tagállamok munkaerőpiaca,
- a munkanélküliség ráta,
- a munkahelyek összetétele, főként a termelékenység szerint.

A vizsgálat további tényezője a bevándorlók iskolai és szakképzettsége, valamint a fogadó ország munkaerő-kereslete közötti összhang.

A bevándorlás gazdasági hatásainak modellvizsgálatában adottság az új tagállamok polgárainak szabad vándorlása, munkavállalása a térségben, 2004-től. A 2008-tól fellépett globális gazdasági válság változásokkal járt a bevándorlás intenzitásában és az integrálás feltételeiben is.

Mind a fogadó országok, mind a származási országok munkaerőpiacai reagáltak a recesszióra, módosult az ágazati szerkezet, szűkültek egyes szakmák mun-

kaerő-kereslete és így a bevándorlás szívó hatása. A képzettebb bevándorlók iránti kereslet is visszaesett a fogadó tagállamban a válság hatására. Önmagában a bevándorlók számarányának alakulása nem magyarázza a fogadó ország munkanélküliségi rátájának növekedését, azonban az egy főre jutó GDP indexét és a gazdasági szerkezet változásait is számításba véve szignifikáns az összefüggés a bevándorlók képzettség szerinti összetételével.

Válság hatására lassul a bevándorlás a tagállamokban, ahol a munkanélküliségi ráta növekedése erősebb a nem képzett bevándorlók körében, mint más foglalkoztatott rétegekben. Az Európai Unió gazdasági növekedése távlatilag úgy tartható fenn, ha a fogadó fejlettebb tagállamok idősödését a bevándorlás ellensúlyozza, ezen belül a szakemberhiány is kezelhető az átlagosnál magasabb képzettségű bevándorlók integrálásával.

TÁRGYSZAVAK: munkaügyi mutatók, bevándorlás, képzettség, demográfiai csoportok, Európai Unió tagállamai, 2007–2017

NÁDUDVARI ZOLTÁN

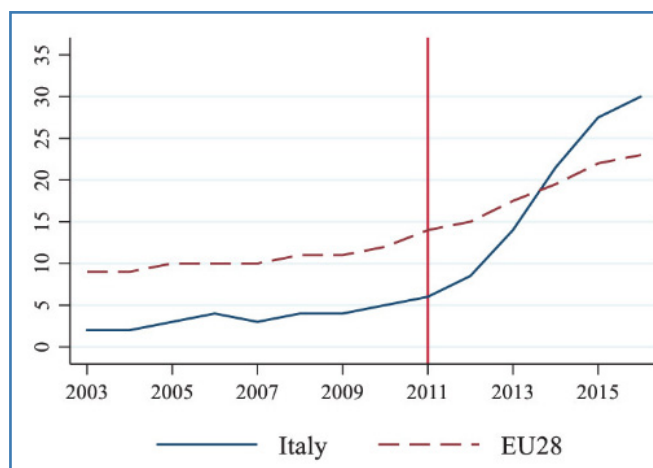
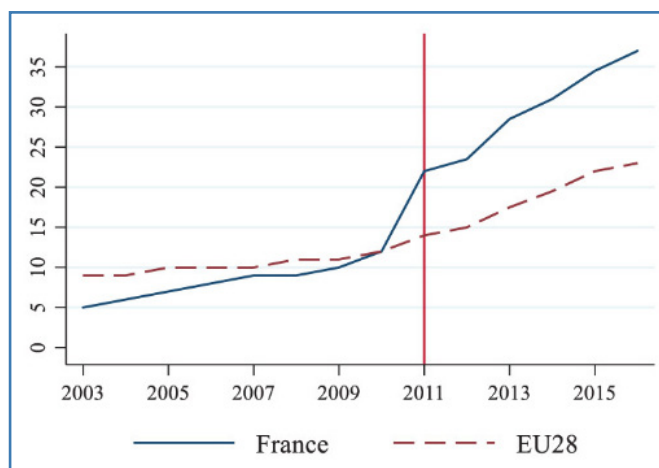
59/2020

A női vállalatvezetők és a genderkvóta, a teljesítmény különbségei három európai ország vállalati mintáiban

Simona Comi – Mara Grasseni – Federica Origo – Laura Pagani: Where Women Make a Difference: Gender Quotas and Firms' Performance in Three European Countries

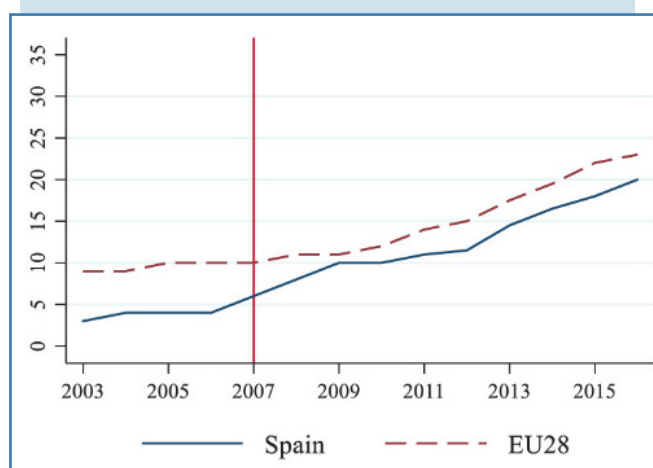
ILR Review, 2020. 3. sz. 768–793. p.

DOI: [10.1177/0019793919846450](https://doi.org/10.1177/0019793919846450)

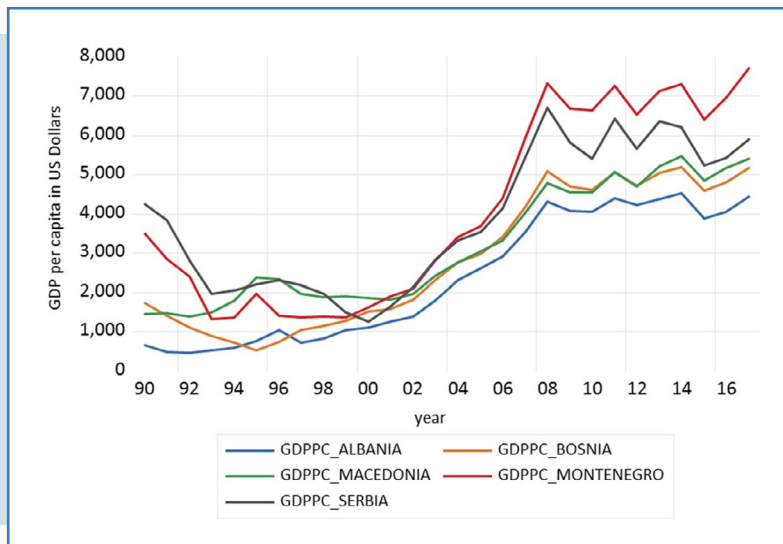
A nők számaránya növekvő tendenciájú a vállalatok irányítását végző testület (board) tagjai között. Az Európai Unió több tagállama törvényes kvótát (gender quota law) ír elő a nagyobb tőzsdei társaságok igazgatóságainak nemek szerinti összetételére. A női vezetők francia, olasz és spanyol számarányai összevethetők az unió huszonnyolc tagállamának átlagos kvótaival. (1. ábra)

Ez a számarány 2016-ban az Európai Unió megfigyelt, tőzsdén jegyzett vállalatainak irányító testületében átlagosan 23,3% (2003-ban 9%, 2007-ben 10%) volt. A jogszabályban előírt számarány Európában elsőként Norvégiában lépett hatályba, 2003-ban. A jogalkotók elfogadták a spanyolországi (2007), a belgiumi, a franciaországi és a hollandiai (2011) kvóta-törvényt is, a németországi kvóta 2016-tól hatályos.¹

1. ábra: A női vezetők számaránya vállalatot irányító testületben térségek* szerint, 2003–2016, százalék (igazgatók száma = 100)

*A női vezetők százalékos számarányai: az Európai Unió huszonnyolc tagállamának átlaga (szaggatott vonal), valamint a nagyobb francia, olasz és spanyol tőzsdei társaságokat irányító testületben (board) tapasztalt arány (folytonos vonal).

2. ábra: A nők számaránya* a minta társaságainak vezető testületeiben, Olaszországban, 2004–2013, kvóta (összes cég = 1,00)

*A női vezetők számaránya a teljes mintában (középső, folytonos vonal), a törvény szerinti kvótát el nem érő (alsó, folytonos vonal) és a kvótánál nagyobb arányú társaságok (felső, szaggatott vonal) esetében.

A kötelező minimális számarány legalább 40% mindkét nemre a kétszázötven fős és nagyobb spanyolországi tőzsdei vállalatok igazgatótanácsában. Bíróság fenyegeti a kötelezett vállalatot, ha az irányítótestületének összetétele nem teljesíti a törvény küszöbszintjét 2015 után.

Hasonló a franciaországi törvényi előírás (40%) az ötszáz fős és nagyobb tőzsdei vállalatok igazgatótanácsának nemek szerinti minimális számarányára 2016-tól. A törvény alkalmazásának értékhatára, hogy a kötelezett cég árbevétele legalább 50 millió EUR legyen három egymást követő évben.

Az olaszországi törvény előírása legalább 33% a két nem minimális kvótájára, ami egyaránt vonatkozik a tőzsdén jegyzett és az állami irányítású társaságok (publicly listed companies and state-owned companies) igazgatótanácsaira. A következő választásnál a női vezetők részesedését legalább 20%-ra kell növelni, tekintettel az ennél kisebb kezdeti számarányra.

Nem állapítható meg általános érvényű szignifikáns összefüggés a tőzsdei cégek teljesítményének, értékének alakulása, valamint női vezetők átlagos számarányának növekedése között. A vizsgálat a következő standard indikátorokat alkalmazza a mintába, valamint az ellenőrző panelbe¹ választott cégek teljesítményének összehasonlítására:

- a munkatermelékenység (labor productivity – value added per employee),

¹ A módszertan előírása, hogy sem a minta, sem az ellenőrzőcsoport nem tartalmaz agrár, bányászati, energiatermelő és építőipari tőzsdei társaságot. A megfigyelt nemzetgazdasági ágak kontrollcsoportja nem tartalmaz családi tulajdonú és más magáncégeket (private firms), amelyeknél nem mérhető a tőzsdei érték.

- a teljes tényezőtermelékenység (total factor productivity – TFP),
- a foglalkoztatottak száma (number of employees), munkajövedelme (cost per employee),
- a tőzsdei tranzakciók, a tőkeáttét változása, hozama (financial leverage),
- az eszközök megtérülése (return on assets – ROA) mutatósorozatai.²

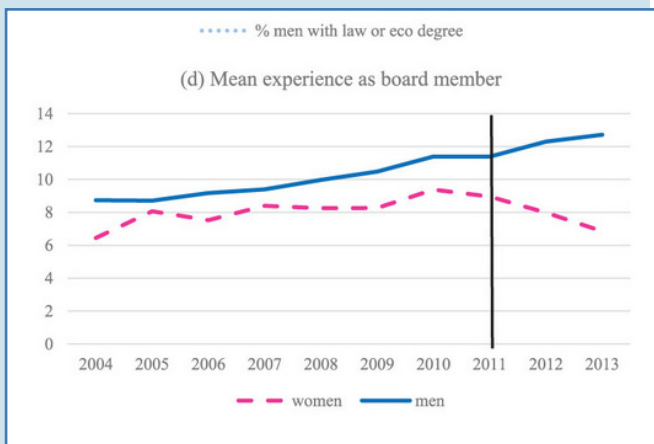
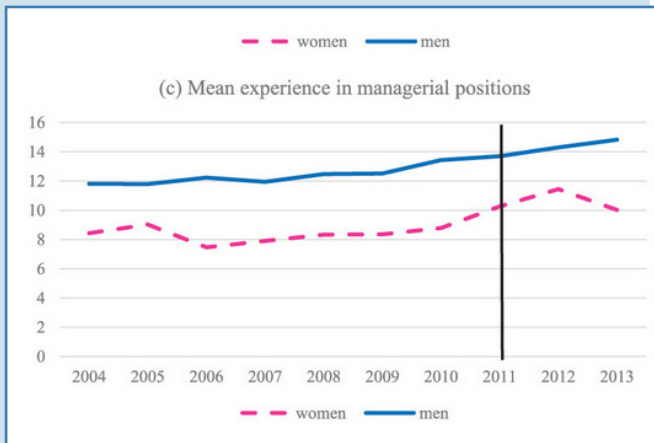
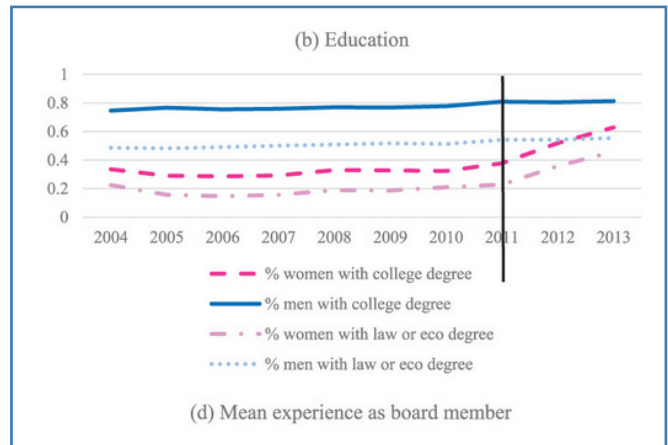
Az összefüggések vizsgálata mintegy 400 ezer megfigyelésre alapozott. A számítások tényezői a társaságok tőzsdei értéke, illetve teljesítménymutatóinak változásai az időszak éveiben. Kevés esetben állapítható meg szignifikáns összefüggés a francia, az olasz és a spanyol cégek jövedelmezősége, illetve tőzsdei értékelésének változásai és a női vezetők számarányát előíró törvény hatásai között.

Az érintett cég megelőző lépéseket is tehetett, hogy a törvény hatálya ne vonatkozzék a kvótát nem teljesítő vezető testületére:

- a korábbi kétszázötven vagy ötszáz főt meghaladó létszám a küszöbszint alá csökkent,
- az alapszabályt módosítva például tizenkét főről három vagy öt főre csökkent az igazgatótanács tagjainak száma, vagyis elég egy női vezető is,
- ahol a törvény hatálya az árbevételhez kötött, ott ez az érték a mérés egyik évében a törvényes küszöbérték alá csökkent.

A forrásmű bemutatja a regressziós számítás eljárást, eredményeit, ismerteti a nemzeti minták és

² A panelekbe választott tőzsdei társaságok adatforrása a Bureau Van Dijk szolgáltató Amadeus adatbázisa.

3. ábra: A mintába választott társaságok vezető testületi tagjainak átlagos életkora* (fent), iskolai végzettsége** (jobbra fent), vezetői gyakorlata*** (középen) és igazgatói gyakorlata**** Olaszországban, 2004–2013 (színjelzések: piros a nők, kék a férfiak jele)

*A női és a férfi igazgatók átlagos életkora, év.

** A felsőfokú (vastag) és jogi, közgazdasági (vékony vonal) végzettségű női és férfi igazgatók számaránya (minta = 1,00).

*** A női és férfi igazgatók vezetői poszton eltöltött átlagos ideje, év.

**** A női és férfi igazgatók igazgatóként eltöltött átlagos ideje, év.

ellenőrzőcsoportok vonatkozási köreit az előírt női kvóta hatásvizsgálataihoz. Az elemzés kezdő időpontja a törvényi előírást megelőző tárgyév, és ehhez mérhető a hatályba lépést követő időszak éveinek teljesítménye, tőzsdei értéke.

Megállapíthatók a minta, valamint az ellenőrzőcsoport tendenciáinak a fontosabb változásai, miután a cégeket a törvény kötelezte a vezető testületek nemek szerinti összetételének megváltoztatására a megadott határidőig. A végrehajtás gazdasági hatásai több tényezőtől függenek, ilyen például, hogy a nemzeti jogszabály hány év átmeneti időt ír elő az alkalmazkodásra, vagy hogy milyen szigorú a nem teljesítés szankciója.

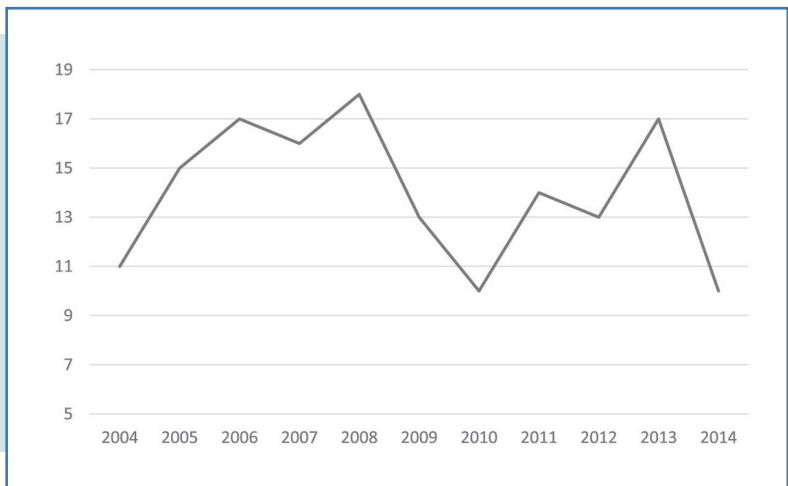
A nők számaránya az olaszországi minta vezető testületeiben gyorsabban nőtt 2011 után, olyan kötelezetkénél, amelyek korábban nem teljesítették a törvény szerinti követelményt. (2. ábra)

A mintába választott olaszországi nagyvállalatok vezető testületei nemek szerinti összetételének változtatása több lényeges emberi tényezőre hatással van, ilyen az igazgatók átlagos életkora, legmagasabb iskolai végzettsége, korábbi vezetői gyakorlata és különösen az igazgatói tevékenységük hossza. (3. ábra)

Az olaszországi nagyvállalatok tőzsdei jegyzése törlésének gyakorisága (number of delisting companies) lényegében követi a korábbi tendenciát, a megfigyelt olaszországi cégek kevés kivétellel 2012 után is működtek, bár megnőtt a női vezetőik számaránya, a törvény előírásai szerint. (4. ábra)

Negatív, statisztikailag szignifikáns az összefüggés az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték és a női vezetők megnövekedett számaránya között a franciaországi minta és az ellenőrzőcsoport összehasonlított indikátorai szerint. Ugyanakkor szignifikáns a tőkeáttét (financial leverage) növekedése, vagyis a változó összetételű igazgatótanács jobban élt a koc-

4. ábra: A társaságok megszünt tőzsdei jegyzésének száma Olaszországban, 2004–2014 (változás, darab)

kázatosabb (tőzsdei) pénzügyi tranzakció lehetőségével, mint a munkatermelékenység ennél költségszebb, lassabban megtérülő projektjeivel.

Tanulságos, hogy inkább kevesebb főt foglalkoztatnak a korábbi létszámuk szerint a törvény hatálya alá tartozó spanyolországi társaságok, hogy a vezető testület korábbi arányai maradjanak 2011 után is, ne adjanak okot a nem teljesítés szankcióira (sanctions for noncompliers). Az állomány létszáma stabilan kétszázötven főhöz közeli volt, annál azonban kisebb lett a kvóta törvényének hatályba lépését követően.

TÁRGYSZAVAK: női vállalatvezető, kvóta jogszabálya, indikátor, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, 2004–2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Elveszett az informatika globális alkalmazásának esélye?

Carlos Iglesias – Dhanaraj Thakur – Michael L. Best: Global Computing Are We Losing Momentum?

Communications of the ACM, 2020. 2. sz. 22–24. p.

URL: <https://cacm.acm.org/magazines/2020/2/242341-are-we-losing-momentum/fulltext>

DOI: [10.1145/3376125](https://doi.org/10.1145/3376125)

Azok az országok elítélhetők – az Egyesült Nemzetek Szervezete Emberjogi Bizottsága 2016. júniusi, nem kötelező erejű határozata értelmében –, amelyekben korlátozzák, zárolják az állampolgárok internetelérését.¹ A globálissá váló internetalkalmazás² szélesedett ott is, ahol megkésve indulhatott és jelenleg is korlátozott a kommunikációs hálózat fejlesztése. (1. ábra)

A lakosság internetes csatlakozásának számaránya közel 75% a világ magas jövedelmű gazdaságaiban. A Világbank módszertana szerinti közepes jövedelmű térségekben csak 2020 után haladhatja meg az 50%-ot, az alacsony jövedelmű térségek esetén pedig legkorábban 2025-ben közelítheti meg a 25%-ot ez a ráta (penetration rates) a szakértői előrejelzések szerint. (2. ábra)

A ráták előrejelzése azt feltételezi, hogy a szélessávú távközlési hálózatok globális lefedettsége 2025-ig eléri a 75%-ot. Az internet egyéni alkalmazóinak globális számaránya 2020-ban átlagosan 57% lehet, ez várhatóan 70%-ra nő 2025-ig. Ezek a ráták kisebbek az alacsony jövedelmű térségekben (23%,

illetve 31%), és távlatilag is megmarad a számottevő távolság a globális rátáktól, a fejlődés ellenére.

Az innováció folyamatát szemléltető grafikon általában S-alakú a magas jövedelmű országok többségében, a telítődés szakasza az internetalkalmazás rátájára is jellemző. Az internet alkalmazásának első, mintegy ötéves, lassú szakaszát gyors növekedés követte 1995 és 2007 között. Az internetalkalmazás fejlődésének fő hajtóereje a digitális eszközök elterjedése, valamint a növekvő területi lefedettséggel elérhető szélessávú hálózat volt ebben a tizenkét évben.

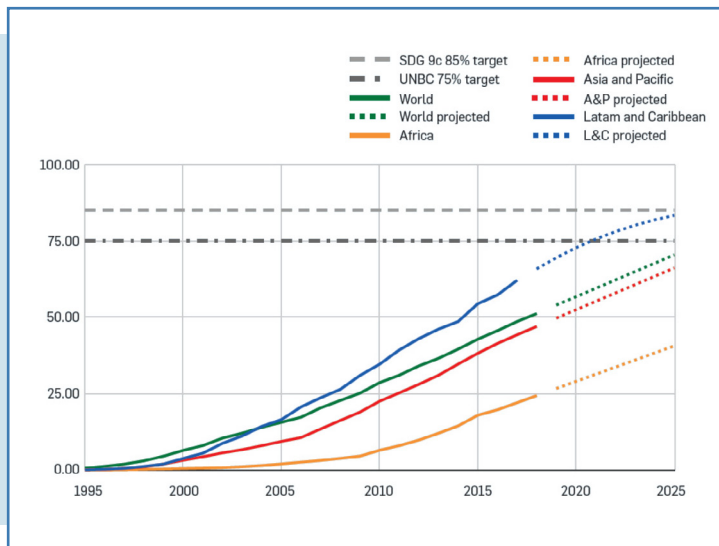
Lassult a ráta növekedési üteme 2008 után, telítődési szakaszhoz közelítve. Ilyen lassulás az internetalkalmazás 65%-os számarányánál kezdődik és egészen a 85%-os rátáig terjedhet a fejlett gazdaságokban. Az alkalmazások telítődése várhatóan már a 42%-os rátától megfigyelhető a közepes jövedelmű gazdaságok csoportjában, az alacsony jövedelmű gazdaságokban pedig már a 13%-os rátától valószínű.

Az internetalkalmazás globális rátáira kiadott előrejelzést indokolt fenntartással kezelni. Az innovációk elérhető mutatósorozatai nagyrészt éves indexekre alapozottak és viszonylag rövidek. Felmérés hiányában csak becsült mutatók érhetők el egyes térségek rátáira.

A fejlődés tendenciái igazoltak, azonban az előrejelzés magyarázó tényezői kevésbé ismertek. A népesség korcsoportok szerinti összetétele például befolyásolja az internet alkalmazását is. A fiatalabb és magasabb iskolai végzettségű csoportok nagyobb arányban alkalmazzák az új technológiákat, mint az

¹ „The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet” napirend, Human Rights Council, Thirty-second session Agenda item 3 27. June 2016. Elérhető: https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf.

² A nemzetközi felmérés forrása az International Telecommunications (ITU). A módszertan szerinti internetalkalmazás esetén az utóbbi három hónapban bármely alkalmas eszközzel, bármely hozzáférési helyen történt hálózati csatlakozás.

1. ábra: Az internetet alkalmazók számaránya térség* szerint, 1995–2025, százalék (a térség népessége = 100)

*A felső két vízszintes vonal: az ENSZ fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals – SDGs) 9.c 85%-os előirányzata, valamint az ENSZ szakbizottsága (UN Broadband Commission – UNB) 75%-os rátája az internet alkalmazására. A térségek: (alulról) Afrika, Ázsia és a Csendes-óceán; a világ; Latin-Amerika és a Karib-térség országai. A folytonos vonalak: a 2018-ig terjedő időszak felmért rátái; a szaggatott vonalak: a várható ráták az internet alkalmazására térségek szerint, 2025-ig.

idősebbek, akik öntevékenyen, kedvtelésüként ismerkedhetnek meg az internet alkalmazásaival.

Az előrejelzés bevalásának esélye összefügg az elérhető mutatósorozatok körével, minőségével, valamint rejtett magyarázó tényezőkkel is. A felhasznált statisztikai adatforrások, adatkezelési és becslési metodikák nem áttekinthetők a szakértők körében sem. Sok esetben nincs is felmérési eredmény az internet elérésére, alkalmazására.

A térségek átlagos rátáinak viszonyítási alapja a népesség 2025-ig terjedő előreszámítása. Az előrejelzések egyszerűsítő feltételként lineáris növekedést feltételeztek. Az innovációk várható üteme összefügg a szélessávú internet kiépítettségének alakulásával is, ami az egyes térségekben eltérő teljesítőképességgel és lefedettséggel érhető el.

Az internetalkalmazás 2025-ig várható trendjeinek lényeges magyarázó tényezői főként

- a gazdasági növekedés üteme,
- a hálózati technológia fejlődése, az eszközök követ-

kező generációinak növekvő teljesítménye, csökkenő beszerzési ára,

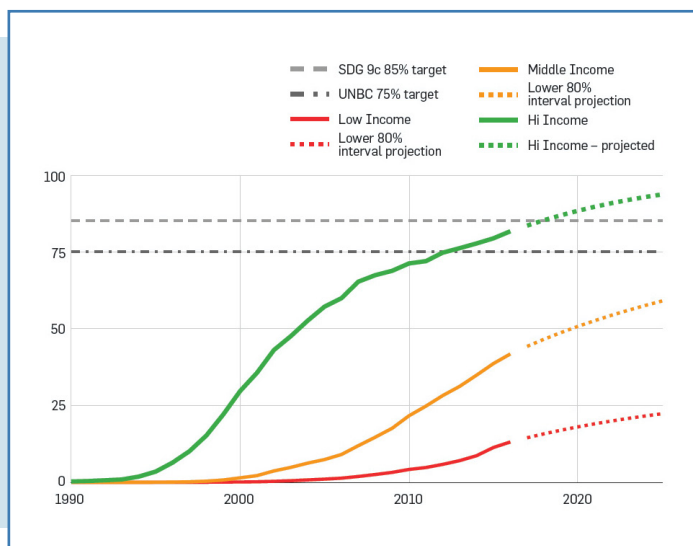
- a népesség becsült száma, kor szerinti összetétele, képzettségének és informatikai felkészültségének szintje,
- a szakpolitikai ösztönzés eszköztára stb. térségek szerint.

A világ népességének mintegy fele eddig kimaradt globális internetalkalmazásból. A nem internetezőkre jellemző az alacsony iskolai végzettség és foglalkozási státusz, továbbá hogy a lakhelyük, munkahelyük távol van a kiépített hálózatoktól, városoktól. A férfiak és ezen belül a fiatalabbak rátája rendre nagyobb, mint a (nem foglalkoztatott) nőké, idősebb korcsoportoké.

Viszonylag alacsony az internetalkalmazás rátája ott, ahol a szakpolitika stratégiája a szélessávú hálózatok elérhetőségét nem a fontosságára szerint kezeli. A korábbiól eltérő üzleti modellek is segíthetik az internetezést, elsősorban a hálózati szolgáltatások

2. ábra: Az internetet alkalmazó egyének számaránya térségek* szerint, 1990–2025, százalék (a népesség = 100)

*A felső két vízszintes vonal: az ENSZ fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals – SDGs) 9.c 85%-os előirányzata, valamint az ENSZ szakbizottsága (UN Broadband Commission – UNBC) 75%-os rátája az internet alkalmazására. A térségek: (alulról) alacsony, közepes és magas jövedelmű térségek számaránya. A folytonos vonalak a 2018-ig terjedő időszak felmért rátái, a szaggatott vonalak a várható ráták térségek szerint. A közepes és az alacsony jövedelmű térségek előrejelzése a népesség alsó jövedelmi négyötödére (1–4. kvintilisre) vonatkozik.

olyan versenyképes kínálatával, amely megfelel a vidéki, az alacsony jövedelmű és az inaktív csoportok igényeinek, helyi elérési feltételeinek.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlesztési cél (SDG), globális internet-hozzáférés, térségek fejlettsége, előrejelzés, International Telecommunications (ITU), 1990–2025

NÁDUDVARI ZOLTÁN

61/2020

A kommunizmus hosszú távú hatásai Kelet-Európában

Nicola Fuchs-Schündeln – Matthias Schündeln: The Long-Term Effects of Communism in Eastern Europe

Journal of Economic Perspectives, 2020. 2. sz. 172–191. p.

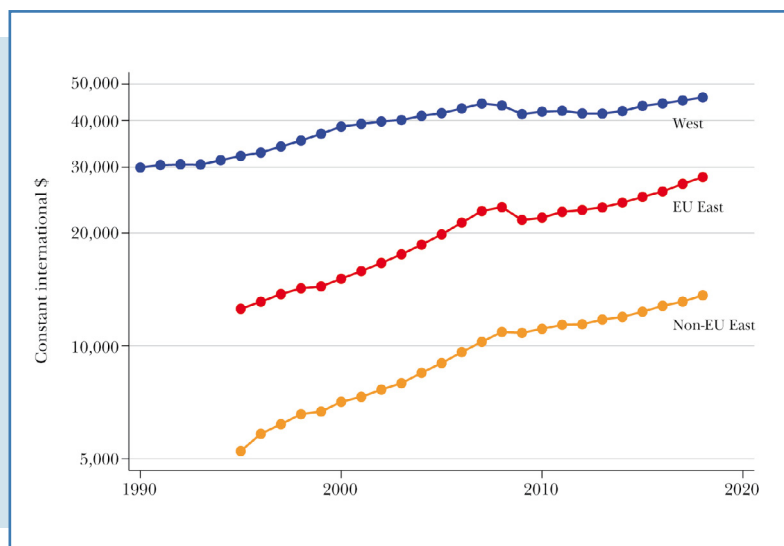
DOI: [10.1257/jep.34.2.172](https://doi.org/10.1257/jep.34.2.172)

A kelet-európai országok több évtizedig tartó („kommunista”, „szocialista” elvek alapján szervezett) politikai, társadalmi, gazdasági rendszere a kilencvenes években véget ért. Fokozatosan a piacgazdaságra tértek át a térségben, visszaszorult az állam korábbi közvetlen, tervezgazdasági irányítása.

Az Európai Unió új kelet-európai tagállamai közelítenek a korábbi tagállamok fejlettségi szintjéhez. Mindkét térségtől elmaradt a Nyugat-Balkán orszá-

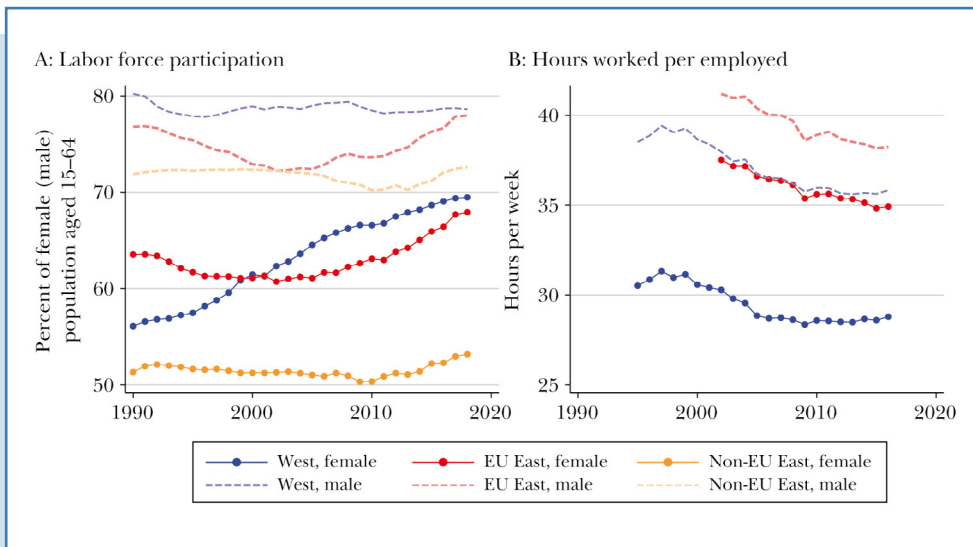
gainak jóléte, például az egy főre jutó bruttó hazai termék mértéke szerint. (1. ábra)

Az aktív korú (15–64 éves) férfiak és nők részvételi aránya az Európai Unió új tagállamainak (EU East) munkaerőpiacán fokozatosan közelít a korábbi tagállamok (West) számarányaihoz, bár a gazdasági válság lassította a felzárkózásukat. A Nyugat-Balkán országokban (non-EU East) az aktív korú nők részvételi aránya tartósan alacsonyabb, mint a tagállamok foglalkoztatási szintje.

1. ábra: Az egy lakosra jutó GDP volumene térségek* szerint, 1990–2018, USD/fő (összehasonlító áron, logaritmusok)

*A nyugat-európai tagállamok: AT, BE, DK, FI, FR, GR, IE, IT, LU, NL, PT, ES, SE, UK a felső grafikon, az új tagállamok: BG, CR, CZ, EE, HU, LV, LT, PL, RO, SK, SI a középső grafikon, a többi kelet-európai ország a Nyugat-Balkán térségében: AL, BH, XK (Koszovó) MK, MN, RS az alsó grafikon szerinti GDP/fő volumen mutatósorozataival.

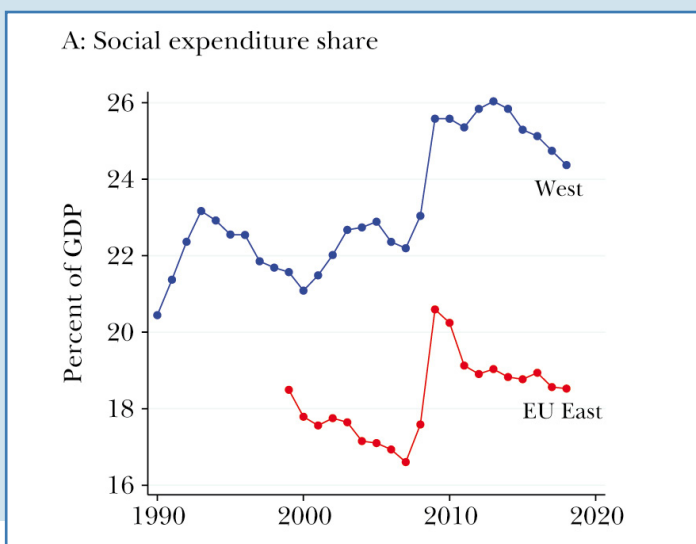
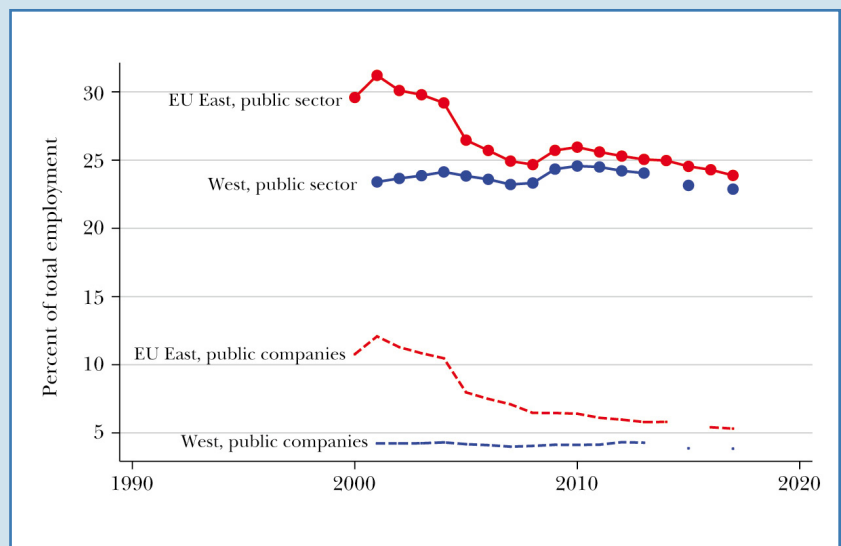

2. ábra: Az aktív korú férfiak és nők részvételi aránya* (százalék, bal oldali ábra, a csoport létszáma = 100) és az átlagos heti munkaóráik száma (jobb oldali ábra), 1990–2018

*A szaggatott vonalak a férfiak, a teljes vonalak a nők mutatósorozatait jelölik, a térségek az 1. ábra jegyzete szerinti országokkal, Koszovó adatai nem érhetőek el.

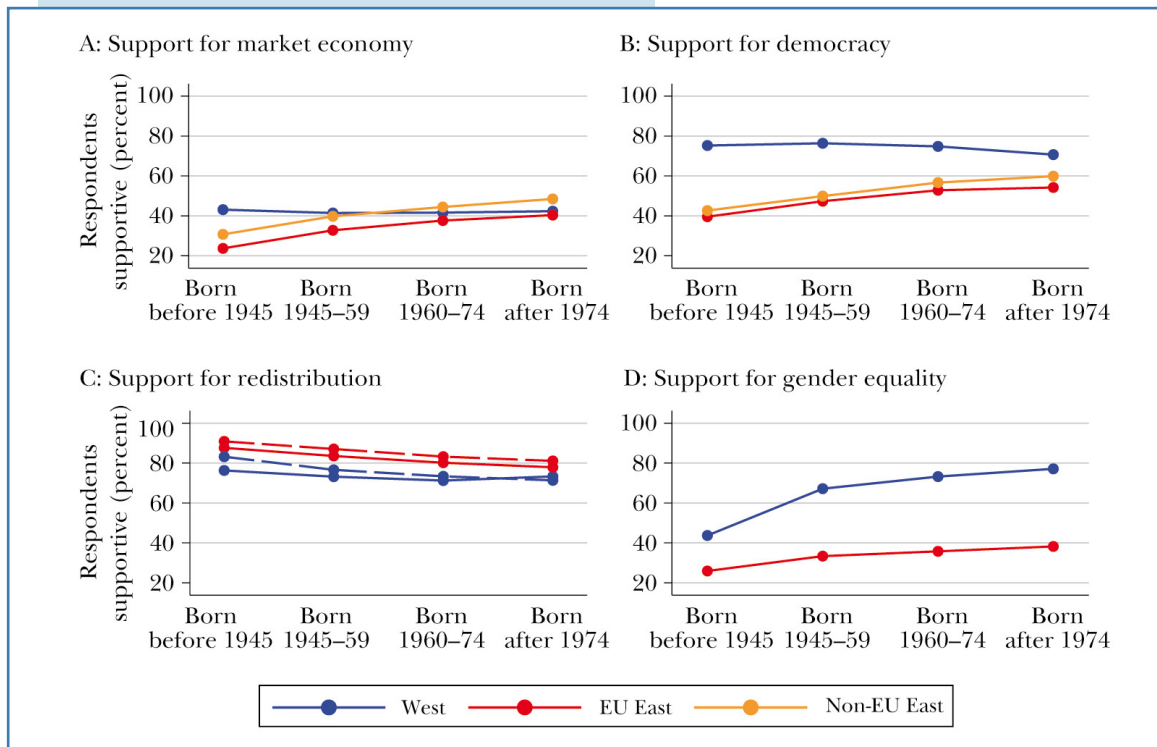
3. ábra: A kormányzat intézményei (felső két grafikon) és a köztulajdonú gazdasági társaságok (alsó két grafikon) alkalmazásában állók átlagos számaránya térségek szerint,* 2000–2018, százalék (a térség foglalkoztatottjai = 100)

*Az egyes évek nem elérhető adatai a térség átlagos számarányaival pótolva. Az átlagos számarányok grafikonpárjaiban a stabil (alsó) vonal a nyugat-európai tagállamoké, a csökkenő (felső) az új tagállamoké. A térség országai az 1. ábra jegyzete szerinti összetételben, azonban hiányoznak AT, BE, FR, NL, PT, illetve BG, CR, HU és RO számarányai.

4. ábra: A szociális védelem közkiadásainak rátája térségek* szerint, 1990–2018, százalék (GDP = 100)

*Az egyes évek nem elérhető adatai a térség átlagos számarányaival pótolva. Az átlagos számarányokból a felső vonal a nyugat-európai tagállamoké, az alsó az új tagállamoké. A térség országai az 1. ábra jegyzete szerinti összetételben, azonban nem elérhetőek BG, CR és RO adatai.

5. ábra: A véleménykutatások eredményei* a piacgazdaság (felső sor, bal), a demokrácia (felső sor, jobb oldali ábra), az újraelosztás (alsó sor, bal) és a nemek közötti egyenlőség (alsó sor, jobb oldali ábra) támogatottságáról születési évjáratok és térségek szerint, 2010–2016, százalék (értékelt válaszok = 100)

*A 3 térség (West, EU East és Non EU East) az 1. ábra jegyzete szerinti országokkal. A százalékos adatok a születési évjáratok (cohort groups) szerint képzett átlagos számarányok. Az adatforrások:

A és B panel: Life in Transition Surveys (2010, 2016),

C panel: International Social Survey Programme, Social Inequality modul (2009, folytonos vonal) és Role of Government modul (2016, szaggatott vonal),

D panel: International Social Survey Programme, Family és Changing Gender Roles modul (2012).

A heti munkaórák átlagos száma csökkenő tendenciájú az európai uniós tagállamokban. A nők heti munkaideje rövidebb, mint a férfiaké, ez összefügg a részmunkaidős foglalkoztatásuk nagyobb arányával is. (2. ábra)

A piacgazdaságra három évtizede áttért kelet-európai tagállamok kormányzati intézményei és köztulajdonú gazdasági társaságai alkalmazásában levők

számaránya magasabb, mint a nyugat-európai tagállamokban, de a ráták csökkenő tendenciájúak az ezredfordulótól kezdődően. (3. ábra)

Az Európai Unió új tagállamai szociális kiadásainak rátája átmenetileg közelített a nyugat-európai tagállamok átlagos arányaihoz a globális gazdasági válság előtti két évben, azonban ismét csökkenő tendenciájú 2008 után. (4. ábra)

A tanulmány összehasonlítja a megfigyelt térségek véleménykutatási adatait is. (5. ábra)

A kelet-európai országok válaszolói nagyobb számarányban preferálják, hogy mérsékeljék a jövedelmi egyenlőtlenségeket, nagyobb állami újraelosztással. Egymástól eltérő a demokrácia támogatottsága a felmért korcsoportok szerint Kelet-Európában, az idősebb válaszolók világszemlélete csak lassan változik, a régi rendszer hatásai erőteljesebbek, mint az 1974 után született évjáratok válaszaiban.

Gyökeresen átalakultak a kelet-európai térség korábbi gazdálkodási, elosztási rendszerei. Az elvégzett vizsgálatok megállapítása, hogy a növekvő jövedelmi egyenlőtlenség a jelenleginél erőteljesebb újraelosztással lenne kezelhető, és ezzel javíthatók Kelet-Európában a nagy társadalmi ellátó rendszerek szolgáltatásai is.

A társadalmi, gazdasági változás negatív személyes élményei is magyarázzák, hogy itt nagyobb számarányúak az elégedetlen, boldogtalan válaszok, mint a hasonló fejlettségű más térségekben. Az újraelosztás ajánlott növelése azonban akkor

vállalható, ha a jelenleginél nagyobb és távlatilag is fenntartható jóléti költségvetési források állnak rendelkezésre. Az ilyen stratégia a kelet-európai térség gazdaságának nagyobb, felzárkózó teljesítő-képességét teszi szükségessé.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi rendszer változása, makrogazdasági indikátor, véleménykutatás, Kelet-Európa, új európai uniós tagállamok, Nyugat-Balkán, 1990–2018

NÁDUDVARI ZOLTÁN

62/2020

A szellemi tulajdon jog védelme és a jogérvényesítés harmadik országokban

Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries
Commission Staff Working Document Brussels, 2020.8.1. 1–59. p.

URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf

A hamisítás és más káros tevékenység megsérti a szellemi tulajdon nemzetközi jogát. Az ilyen jogsértés gyakori az unión kívüli térségekben és nagyok az Európai Unió jogtulajdonosait emiatt érő gazdasági hátrányok. Az Európai Bizottság legutóbbi jelentése részletes elemzésre alapozott ajánlásokat tartalmaz a harmadik országok hamisításaira vonatkozó jogérvényesítési stratégiára.

A jelentés táblázatai a védett szellemi tulajdon alkalmazó jogterületek (intellectual property rights – IPRs) szerinti bontással mutatják be az Európai Unió tagállamainak összesített adatait. A tagállamok összes foglalkoztatottjainak éves átlagos száma mintegy 215,5 millió fő a 2014 és 2016 közötti időszakban, a vizsgált IPR területek ennek mintegy 39%-át alkalmazzák közvetlenül, illetve közvetve. (1. táblázat)

Az olyan gazdasági folyamat alkalmazza intenzíven a szellemi tulajdon, ahol az egy foglalkoztatottra jutó védett IPR eszköz a nemzetgazdasági ág átlagos mutatójánál nagyobb értékarányú, ilyen többek között a szerzői jog, a találmány, a formatervezés stb. alkalmazása. A védett földrajzi hely (geographical indication – GI) és a növényfajta oltalma (Plant Variety Rights – PVR) a márka védelmének sajátos jogi formája.

A 28 tagállam összes hozzáadott értéke átlagosan évi 14 621 milliárd EUR 2014 és 2016 között, az intenzív IPR-alkalmazó tevékenységek részesedése ebből közel 45% (évi 6600 milliárd EUR), az átlagosnál magasabb munkatermelékenységgel. (2. táblázat)

A szellemi tulajdon (IPR) intenzíven alkalmazó gazdasági területek részesedése mintegy 82% (2000 milliárd EUR) a huszonnyolc tagállam összes 2016. évi exportjában, azok összes exporttöbblete mintegy 182 milliárd EUR. (3. táblázat)

Az Európai Unió 28 tagállama a szellemi tulajdon jogsértései következtében mintegy 468 ezer közvetlen munkahelyet, illetve a kapcsolódó tevékenységekkel együtt mintegy évi 761 ezer munkahelyet veszített a 2012 és 2016 közötti időszakban, a legtöbbet a ruházat, cipő és kiegészítők, valamint a gyógyszerek gyártásában (4. táblázat)

A szellemi tulajdon jogsértései a tagállamok árbevételeiben 56 milliárd EUR közvetlen veszteséget okoztak a 2012 és 2016 között. A közvetett veszteségekkel együtt ez 92 milliárd EUR, és emiatt a tagállamok költségvetési vesztesége 16 milliárd EUR. (5. táblázat)

A hamisított, kalózttermékek 2016. évi globális értéke mintegy 121 milliárd EUR, ez megfelel az Európai Unió 28 tagállama harmadik térségből származó

A felhasznált szellemi tulajdon kategóriái (IPR-intensive industries)	Jel	Közvetlen	Közvetett	Közvetlen	Közvetett
		foglalkoztatottak száma, millió fő/év		foglalkoztatottak számará- nya, % (EU=100,0)	
2014–2016					
Ipari védjegyek (Trade mark-intensive)	TM	46,7	65,0	21,7	30,2
Formatervek (Design-intensive)	DS	30,7	45,1	14,2	20,9
Szabadalmak (Patent-intensive)	PT	23,6	34,7	10,9	16,1
Szerzői jogok (Copyright-intensive)	CR	11,8	15,4	5,5	7,1
Földrajzi hely megjelölése (GI-intensive)	GI			n/a	0,2
Növényfajta oltalma (PVR-intensive)	PVR	1,7	2,6	0,8	1,2
Az összes védett IPR-terület (All IPR-intensive)	IPR	63,0	83,8	29,2	38,9

1. táblázat: A szellemi tulajdont intenzíven alkalmazó gazdasági területek* súlya a foglalkoztatásban az Európai Unió tagállamaiban, 2014–2016

*A táblázat szerkesztett kivonat a forrásmű táblázatából, a gazdasági területek rövid jelével kiegészítve és az összesített létszámadat áttekinthető alakjával.

2. táblázat: A szellemi tulajdont intenzíven alkalmazó gazdasági területek* súlya a GDP átlagos éves értékében és az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték az Európai Unió tagállamaiban, 2014–2016

*A táblázat szerkesztett kivonat a forrásmű táblázatából, a gazdasági területek rövid jelével kiegészítve és a közölt összesített hozzáadott érték és termelékenységi adatok áttekinthető alakjával.

A felhasznált szellemi tulajdon kategóriái (IPR-intensive industries) (mint az 1. táblázatban)	Jel	Hozzáadott érték		Egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték
		milliárd EUR/ év	részesedés, % (EU=100)	1000 EUR/fő, év
2014–2016				
Ipari védjegyek	TM	5 447,9	37,3	116,7
Formatervek	DS	2 371,3	16,2	77,2
Szabadalmak	PT	2 353,6	16,1	99,8
Szerzői jogok	CR	1 008,4	6,9	85,3
Földrajzi hely megjelölése	GI		0,1	
Növényfajta oltalma	PVR	181,6	1,2	104,6
Az összes védett IPR-terület	IPR	6 551,8	44,8	104,1

behozatala 6,8%-ának, illetve a globális áruforgalom mintegy 3,3%-ának.

A jelentés három stratégiai fokozatot alkalmaz a harmadik országokban előfordult IPR jogsértés súlyossága alapján:

1. prioritás: Kína,
2. prioritás: India, Indonézia, Oroszország, Törökország, Ukrajna,

3. prioritás Argentína, Brazília, Ecuador, Malaysia, Nigéria, Szaúdi Arábia, Thaiföld.

A jelentés az Európai Unió cselekvési terveit a lényeges jogsértési formák, továbbá a földrajzi térségek, azok prioritási fokozatai szerint részletezi. A cél a tagállamok kárainak, veszteségeinek csökkentése. A fontosabb fogyatékoságok az IPR jelenlegi érvényesítésében:

A felhasznált szellemi tulajdon kategóriái (IPR-intensive industries) (mint az 1. táblázatban)	Jel	Export	Import	Nettó export
		milliárd EUR		
2016				
Ipari védjegyek	TM	1 613,4	1 600,7	12,7
Formatervek	DS	1 261,8	1 194,9	66,9
Szabadalmak	PT	1 438,1	1 307,9	130,3
Szerzői jogok	CR	294,9	202,7	92,1
Földrajzi hely megjelölése	GI	12,5	1,4	11,1
Növényfajta oltalma	PVR	7,6	3,9	3,7
Az összes védett IPR-terület	IPR	2 122,5	1 940,5	182,0

3. táblázat: A szellemi tulajdon intenzíven alkalmazó (IPR-intensive) gazdasági területek* exportjának, importjának és nettó exportjának értéke az Európai Unió tagállamaiban, 2016

*A táblázat szerkesztett kivonat a forrásmű táblázatából, a huszonnyolc tagállam 2016. évi összes külkereskedelmi adatának áttekinthető alakjával.

4. táblázat: A becsült munkahelyvesztés a szellemi tulajdon intenzíven alkalmazó ágazatok* szerint, az Európai Unió tagállamaiban, 2012–2016

*A táblázat szerkesztett kivonat a forrásmű táblázatából, a védett szellemi tulajdon alkalmazó gyártó tevékenységek rövid jelével, az összesített uniós létszámadatok áttekinthető alakjával.

A szellemi tulajdon intenzíven alkalmazó termelési eredmények	Jel	Közvetlen	Összes
		munkahely-vesztés a jogsértés hatására, 1000 fő	
2012–2016			
Növényvédő és agrokémiai	P&A	1,7	8,0
Gyógyszeripari	Ph	33,1	80,5
Szeszes ital és bor	S&W	6,0	38,9
Zenei felvétel	RM	0,6	0,0
Ékszer és óra	J&W	5,7	11,9
Kézitáska, bőrönd	H&L	8,2	16,6
Játékszer	T&G	3,7	8,2
Sporteszköz	SG	1,8	3,6
Ruházat, cipő és kiegészítő	CF&A	335,1	473,0
Kozmetikai és testápoló készítmény	COS	72,0	118,7
Az összes termékcsoport termelése	Total	467,8	760,6

- nem legális technológiai transzfer, főként a csúcstechnológiák szellemi termékeivel,
- szabadalombitorlás, az üzleti titkok nem megfelelő védelme,
- a szellemi tulajdonnal összefüggő gyenge jogérvényesítés,
- a védett megoldást megkerülő jogtalan gyártás,

- hamisítás,
- a szerzői jog megkerülése, például kalózkidással,
- a vám eljárás hiányossága például az eredetvizsgálatokban,
- a lefoglalt hamisított áruk nem megfelelő kezelése, a megsemmisítés hiánya,
- a nem megfelelő intézményi háttér, például a jog-

A szellemi tulajdont intenzíven alkalmazó termelési eredmények	Jel	Közvetlen	Összes	A költségvetés bevételeinek
		érintett termelő árbevételének		
		vesztesége a jogsértés hatására, milliárd EUR		
2014–2016				
Növényvédő és agrokémiai	P&A	1,0	2,1	0,3
Gyógyszeripari	Ph	9,6	16,5	1,7
Szeszes ital és bor	S&W	2,4	6,1	2,1
Zenei felvétel	RM	0,1	0,2	0,1
Ékszer és óra	J&W	0,9	1,7	0,3
Kézitáska, bőrönd	H&L	1,0	2,1	0,4
Játékszer	T&G	1,0	1,6	0,3
Sporteszköz	SG	0,3	0,6	0,1
Ruházat, cipő és kiegészítő	CF&A	28,4	45,9	8,6
Kozmetikai és testápoló készítmény)	COS	7,1	11,2	2,6
Az összes termékcsoport termelése	Total	56,0	92,3	16,3

5. táblázat: Az értékesítési árbevétel és a költségvetési bevétel becsült vesztesége a szellemi tulajdont intenzíven alkalmazó ágazatok* szerint az Európai Unió tagállamaiban, 2012–2016

*A táblázat szerkesztett kivonat a forrásmű táblázatából, az összesített értékek áttekinthető alakjával.

következményt, büntetést illetően, a találmányi, védjegy és hasonló hivatali eljárások alacsony színvonala,

- a földrajzi azonosítás, internetes domainnév védettségének el nem ismerése,

- a hatósági engedélyezési rendszer fogyatékosai főként vegyi és gyógyszeripari, orvostechikai áruk belföldi forgalmazása kapcsán,
- a hatályos nemzetközi egyezményektől eltérő kereskedelmi gyakorlat, például a növényfajták oltalmát illetően.

TÁRGYSZAVAK: szellemi tulajdon, szerzői jog, hamisítás, gazdasági hatás, Európai Unió, nem európai országok, 2012–2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN